

T.C
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDYANIN ETKİSİ:

1 MART 2003 TEZKERESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
ÖZLEM İPEK

Tez Danışmanı
YRD. DOÇ. DR. HÜDAYİ SAYIN

İstanbul, 2018

T.C
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDYANIN ETKİSİ:

1 MART 2003 TEZKERESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
ÖZLEM İPEK
131302112

Tez Danışmanı
YRD. DOÇ. DR. HÜDAYİ SAYIN

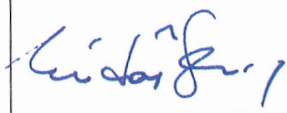
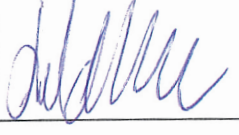

İstanbul, 2018

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı 131302112 numaralı yüksek lisans öğrencisi Özlem İPEK'in, "TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDYANIN ETKİSİ 1 MART 2003 TEZKERESİ " adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 09/03/2018 tarih ve 2018/6 - 5 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 27/03/2018

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı		İmzası
1.	Tez Danışmanı Dr. Öğretim Üyesi Hüdayi SAYIN	
2.	Jüri Üyesi Dr. Öğretim Üyesi Tülay YILDIRIM MAT	
3.	Jüri Üyesi Dr. Öğretim Üyesi Mehmet BARDAKÇI	
4.	Jüri Üyesi (Yedek) Prof. Dr. Sait YILMAZ	
5.	Jüri Üyesi (Yedek) Dr. Öğretim Üyesi Yılmaz TEZCAN	

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

27 / 03 / 2018

Adı-Soyadı
Özlem İPEK

İmzası

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEDYANIN ETKİSİ: 1 MART 2003

TEZKERESİ

Özlem İPEK

ÖZ

Medya, kitlesel güçleri etki altına alarak, karar alma dönemlerinde hükümetleri, karar alıcıların yaklaşımlarını yadsınamayacak ölçüde etkilemektedir. Uluslararası ilişkilerin istikrar argümanlarının merkezinde yer alan dış politika kararları, medya hegemonyasında yapısal değişikliklere uğramaktadır. Dünya sistemindeki iç dinamiklerin etkisiyle uluslararası politikada karar vericiler; medyanın ideolojik söylemleriyle, kutuplaşmalarıyla, eylemsel baskılarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Kamuoyunu meşrulaştırmak gerekçesiyle medya, dış politika kararlarında hedeflenen söylemlerine uygun kararlar çıkmasında etken güç olabilmektedir. Medya organlarının enformasyon anlayışı içinde yer alan ideolojileri, kitleleri etkilemekte ve karar vericileri makro düzeyde etki altına almaktadır. Ulusal çıkar ilkelerinin habere taşınarak, kitleleri etkilemesi açısından medya, uluslararası ilişkilerde bir kuvvet olarak yer almaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplini açısından medyanın faktörleri değerlendirildiğinde; kitleleri etkilemek, kamuoyu oluşturmak, karar alıcıları kamuoyu perspektifinden etki altında bırakmak gibi güç parametreleri bulunmaktadır. 1 Mart 2003 Tezkere sürecine değin medya bu güç fonksiyonlarını elinde bulundurarak dış politikaya yön vermiş ve karar alma döneminde etken olmuştur. Medyanın, karar alıcıları iç ve dış yapısal dinamikler çerçevesinde etki altına aldığı ve dış politikada karar alma yaklaşımlarını etkilediği görüşüne çalışma içerisinde değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Tezkere, Türk Dış Politikası, Medya, Karar Alıcılar, Medya ve Dış Politika

MEDIAN EFFECT ON THE TURKISH FOREIGN POLICY: THE TEZKERE OF 1 MARCH 2003

Özlem İPEK

ABSTRACT

Media with its massive force influences governments and decision makers to an undeniable extent. International policy decisions outside the conventional policy and processes are undergoing structural changes in the media hegemony. Decision-makers in foreign politics under the influence of internal dynamics in the World are confronted with ideological discourses of the media, polarizations, and systematic pressures. Media can be a major force in producing desired policy outcomes by influencing public opinion. Media institutions are influencing masses and decision makers at macro level. National interests are being carried to the news to influence masses and is a force

When media factors are evaluated in terms of international relations discipline; Power parameters such as influencing masses, forming public opinion, influencing decision-makers come into play. During 1 March 2003 statement, the media have shaped foreign policy and decision-making. The perspective that media influence internal and external affairs in decision making will be discussed in this paper.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Media, Decision-Makers, Media and ForeignPolicy

ÖNSÖZ

Tez süreci boyunca desteğini esirgemeyen ve emeğini sunmaktan çekinmeyen herkese teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimime verdiği büyük destek dolayısıyla, her daim sonsuz birikimlerini ve yardımlarını benden esirgemeyen Sayın Danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüdayi Sayın'a ve Sayın Rektörümüz Prof. Dr. İlhan Yaşar Hacısalihoglu'na şükranlarımı bir borç bilirim.

Tez sürecindeki yardımlarından dolayı Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Özcan'a sonsuz teşekkür ederim.

Ve her zaman yanımda olan aileme minnetlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ

ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

DIŞ POLİTİKADA MEDYANIN ROLÜ

1.1. Dış Politikanın Dinamikleri	5
1.2. Dış Politikanın Oluşum Unsurları.....	11
1.2.1. Robert Putnam: İki Seviyeli Oyun Teorisi	11
1.2.2. Jakob Gustavson'un Teorik Yaklaşımı.....	13
1.3. Medya'nın Dış Politikada Rolü.....	16

2. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN ÇERÇEVESİ

2.1. Türk Dış Politikası'nın Temel Doktrinleri.....	20
2.1.1. Kültürel Boyut	20
2.1.2 Tarihsel Boyut.....	21
2.1.3. Stratejik Boyut	22
2.1.4. İç Yapısal Boyut	22
2.2. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri	23
2.2.1. Statükoculuk	23
2.2.2. Batıcılık.....	26

3. BÖLÜM

TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ

3.1. Stratejik Ortaklık Öncesi Türkiye-ABD İlişkileri.....	29
3.2. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkilerinde Stratejik Ortaklık	34
3.3. ABD'nin 2003 Irak'ı İşgaline Sebep Olan Gelişmeler	39
3.4. Yeni Dünya Düzeni ve ABD.....	47
3.4.1. 11 Eylül Saldırıları.....	48
3.4.2. Afganistan İşgali	52
3.4.3. 2003 Irak İşgali	56

4. BÖLÜM

MEDYANIN TEZKERE SÜRECİNE OLAN YAKLAŞIMLARI

4.1.	31
Aralık 2003 Tezkerede Sürecinde Milli Güvenlik Kararlarının Medyadaki Yansımaları	60
4.2. İlk Tezkerenin Medyadaki Yankıları: Modernizasyon ve İnşa.....	64
4.3. Kamuoyu Tepkisinin Medyada Yer Alması	66
4.4. Ekonomik Çerçeve ve Medya	69
4.5. Kuzey Irak.....	73
4.6. Karar Dönemi'ndeki Çelişkiler	76
4.7. 1 Mart Tezkeresi	79
4.8. 1 Mart Sonrası.....	88
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	103

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği (The European Union)
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
- BM : Birleşmiş Milletler (United Nations)
- BOP : Büyük Ortadoğu Projesi
- CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
- DPA : Dış Politika Analizi
- IMF : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
- KDP : Kürdistan Demokrasi Partisi
- KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği
- MGK : Milli Güvenlik Kurulu
- NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Savunma Paktı)
- TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

21.yy'da asimetrik savaşların yaşanmasıyla birlikte artan uluslararası kaos ortamı hegemonik güçleri elinde bulunduran ülkeler adına yeni dünya düzenini oluşturmuştur. Çatışma ortamlarının istikrarsız yönetimlerini yapısal olarak çözmeye, yeni disiplinler altında toplumları siyasal baskılardan arındırma, yeni rejimleri yürütme, siyasal sistemleri uluslararası disiplinlere entegre etme görüşleri paralelinde yeni dünya düzeninin parametreleri belirlenmiştir. Uluslararası sistemin temel nitelikleri, hegemonik geçişlere odaklanan ve iktidar mekanizmalarını yeni metotlar dahilinde gerçekleştiren kritik eşikler sürecine yaklaştırmıştır.

Demokratik yönetim anlayışını Irak'a kanalize etme, kitle imha silahları söylemi ekseninde işgal gerekçelerini meşru dayanaklara sığındırma refleksi ile ABD, Körfez coğrafyasında yeni dinamiklerin oluşum süreçlerini biçimlendirmeye başlamıştır. Irak işgalinin kesişen odak noktası olan hegemonik güç anlayışı, siyasal zemine gerekçe oluşturularak tehdit algısını merkeze alarak bir savunma mekanizması yaratmıştır. Bütüncül bir perspektiften değerlendirilmeye çalışılan ABD hegemonyası, bölge adına çıkarlar doğrultusunda yeni çözüm üreticiler bulmak noktasından hareketle kendisini Türkiye'ye yakınlaştırmıştır. Bölgesel aktör mekanizmasıyla bütünleştirici bir dış politika vizyonları oluşturmaya çalışan Türkiye, Irak işgalini çıkar imajları çerçevesinde ABD ile stratejik ortaklık oluşturmuştur. İşgal eylemlerinin analitik parçalarını bölge çıkarları unsurunda değerlendiren ABD, Türkiye'den bu unsurları görev edinen bir ülke olmasını ve işlevsel çıkarımlar doğrultusunda hedeflerini gerçekleştirme noktasında Türkiye'nin bu sürece ortak olmasını talep etmiştir. Siyasal ve stratejik blokları oluşturan ABD ve Türkiye, yeni çıkar bileşenleri geliştirerek Irak işgaline değin bölgede kilit roller üstlenmiştir. Türkiye, ABD ile dış politika vizyonunun ana hatlarını belirlemek adına bir süreç başlatmış ve 1 Mart 2003 tarihine kadar bu sürecin bir unsuru olmuştur.

Dış politika eylemlerini Irak işgaline değin karar alma süreci şeklinde geçiren Türkiye, makro çözümler dahilinde ABD ile ilişkisine yön vermiştir. Karar alıcıların ulusal çıkar projeksiyonundan baktıkları ilişkiler çerçevesinde ABD ile müzakere dönemi başlatılmış ve işgal öncesi Irak siyaseti üzerine devletlerarası rasyonel karar

alma dönemi yaşanmıştır. Karar alıcılar, ABD'nin taleplerini karşılama adına parlamentoda oylama sürecine uzanan bir dönem yaşarken; Türk kamuoyu, medyada yer alan işgal ve tezkere karşıtlığı söylemleriyle karar alıcıları etkilemeye yönelik yaklaşımlarda bulunmuştur.

1 Mart 2003 Tezkere sürecinde medyanın teorik olarak karar alma yaklaşımlarını etki altına aldığı ve dış politik ilişkileri değiştirdiği görüşüne yönelik söylemler tez içeriğinde aktarılmaya çalışılacak ve medya organlarından Türk-ABD ilişkilerine değin dış politik dengelerin değişimi yansıtılacaktır. Medya söylemleri içerisinde gazete arşivlerinden yararlanılarak içeriklerin, ideolojik yaklaşımların “tezkere” sürecine olan etkileri tez içinde incelenecektir. Türk dış politikasının parametrelerinden olan karar vericilerin karşıtlık içeren görüşlerine, kamuoyunun sürece tepkisine, savaş söylemlerine medya perspektifinden bakılacaktır. Türk dış politikası kararlarında karar verici unsurların kamuoyunda oluşturulan görüş karşıtlığından etkilendikleri, medya araçlarının dış politika kararlarda bir kırılma noktası oluşturduğu ve politik gündem kaynağı sağladığı kanaatinden yola çıkılarak tezin yazılma amacı açıklanacaktır.

Tez yönteminde; “içerik analizi” değerlendirilmesi yapılarak, medya organlarının arşivlerinden faydalanılacaktır. Medyada yer alan tezkere sürecindeki haber içeriklerinin yayın ideolojileri, algılara yön veren belirleyici unsur olarak değerlendirilerek tez yöntemi çalışmaya yansıtılacaktır. Kuramsal araştırmalardan hareketle konunun tarihsel derinliği ele alınacak ve dış politika kavramları, dış politikayı oluşturan unsurlar, medya organlarına yansımaları şeklinde açıklanacaktır. Tez sorunsalında; Tezkere sürecinde ele alınan parametrelerin, dış politika kararlarına etkisi değerlendirilerek çıkarımlarda bulunulacak ve varsayılan değişkenler ele alınacaktır. Değişkenler; karar vericilerin söylem farklılıkları ve medyadaki yansımaları olarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

İlk bölümde; dış politikanın terimsel açıklamalarından başlanarak, dış politikanın temel doktrinleri ve ilkelerine yer verilecektir. İkinci bölümde; Türk dış politikasının temel dayanakları ele alınarak açıklanacaktır. Üçüncü bölümde; Türkiye-ABD ilişkileri tarihsel konjonktürde değerlendirilerek, tezkere sürecine dek ilişkilerdeki ittifaklaşmalar ve bloklaşmalar yansıtılacaktır. Son bölümde medyanın “tezkere” sürecindeki dinamikliği ele alınarak; Cumhuriyet, Milliyet, Sabah gazetelerinin içeriklerine yer verilecek. Haber yapma söylemleri, medya organlarının

ideolojik yaklaşımları ve perspektifi dahilinde ele alınacaktır. Cumhuriyet gazetesinin haber içerikleri, tezkere sürecinde hükümet ve savaş karşıtlığı ekseninde değerlendirilirken, Sabah gazetesinin haber yapma eğilimi, dönemin karar vericilerinin ve hükümetin paralel görüş yapısına sahip olduğu gerçeğinden yola çıkılarak açıklanacaktır. Milliyet gazetesi, yayın politikası gereği söylem ve içeriklerinde görüş birliğine önem vererek tezkere sürecini eleştiren bir yayın ideolojisi benimsediği tez içerisinde aktarılacaktır.

1 Şubat 2003 tarihinden başlanarak, TBMM'nin tezkereyi reddine değin gelişmeler yansıtılacaktır ve Irak işgali sonrasında gelişen ABD-Türkiye ilişkilerine değinilecektir.

Tezin amacına yönelik savlar içerikte yer verilerek, medyada ideolojik söylemler üzerinden oluşturduğu kamuoyunun, bir güç unsuru olarak ele alındığı, medyanın dış politika kararlarında etken ve edilgen faktörler olduğu çalışma içerisinde ele alınacaktır.

Tez içinde sıklıkla kullanılan, konuya derinlik ve açıklayıcılık kazandıran anahtar sözcük ve kavramlar ile bunların araştırma çerçevesinde işlevsel tanımları aşağıda sunulmuştur:

Konjonktür: Siyasal alanlarda ya da toplumsal ve ekonomik yapılanmalarda olgulardan, istatistiklerden ve nesnel durumlardan yararlanılarak bir olayın gelecek içindeki değerlendirmelerini öngören öğelerin tümüdür.

Sekülerizm: Doğaüstü güçlerden veya kutsaldan uzaklaşma yönünde gerçekleşen bir eğilim, dünyevileşme demektir.

Asimetrik Tehdit: Devletlerin gücünü önleyen veya yok sayan ve bu sırada zayıf yönlerini de ortaya çıkartan konvansiyonel olmayan yaklaşımlardır.

Konsensüs: Herhangi bir konuda insanların anlaşarak sorumluluklarını bilmeleri ve görüş birliğine vararak uzlaşmaları demektir.

Neo Muhafazakarlık: 1960 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde etkili olmaya başlayan politik bir harekettir.

Haydut Devlet: Küresel barışı tehdit eden,kitle imha silahları geliştiren, uluslar arası terörizme destek veren ve uluslar arası değerlere karşı çıkan devletler için kullanılan kavramdır.

Hegemonya: Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü, baskısı anlamına gelmektedir.

Retorik: Söz söyleme sanatıdır.

Anokranik: Çağı geçmiş, eski anlamı taşımaktadır.

Enformasyon: Bildirme ve haber anlamındadır.

De Facto: Uluslararası ilişkilerde bir devleti fiili olarak tanıma anlamına gelmektedir.

1. BÖLÜM

DIŞ POLİTİKADA MEDYANIN ROLÜ

İlk bölümde, Dış politikanın küresel eklemleri olan karar verme yaklaşımları ve karar alma sürecinde etken rol üstlenen kamuoyu kavramları ele alınarak medyanın dış politikaya etkin gücünün belirleyici özellikleri açıklanacaktır.

1.1. Dış Politikanın Dinamikleri

Dış politika, uluslararası sistemin kurucu unsurlarından olan bir yaklaşımın ve devletlerin eylemlerine yönelik bir sistemin parçasını oluşturmaktadır. Kavramsal olarak özneler arası bir tanımlama ifadesi bulunmayan dış politikanın, farklı literatürel açıklamaları bulunmaktadır. En niteleyici ifadeyle "dış politika, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör tarafından yürütülen resmi nitelikli dış ilişkilerin tanımı"¹ ve "hükümetlerin uluslararası alanda eylemlerine rehberlik etmesi için kullandıkları stratejilerdir."² Dış politika; devletin politika yapıcılarının, uluslararası sistemdeki diğer devletler veya uluslararası aktörlere yönelik olarak ilettiği yöntemler, planlı davranış kalıpları ve hedefe ulaşma gayretlerinin bütünüdür.³ Devletlerin uluslararası sistemde diğer devletlere yönelik fillerini oluşturan dış politika, disiplinler arası bir yaklaşımı ifade etmektedir. "Dış politika belirlenmesinde esasında iki metodoloji bulunmaktadır: Bunlardan birincisi çıkar odaklı bir dış politika yürütmek, ikincisi değerler üzerinde dış politika geliştirmek."⁴ Rasyonel uluslararası ilişkilerin disiplini içerisinde yer alan temel teori olan "güç" kavramı, bu sistemin doğal sonucu olan çıkar unsuruna dayanmaktadır. Devletlerin çıkarları, değerler perspektifinde ele alınarak uluslararası sistemin içinde örgütsel bir yaklaşımın içinde değerlendirilmektedir.

¹ Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, New York: Palgrave MacMilan, 2003, s.3.

² Jashuas S.Goldstein, Jon C.Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: BB101 Yayınları, 2015, s.206.

³ Ramazan Gözen, *Dış Politika nedir? 21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Ed.İdris Bal, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s.3.

⁴ Abdullah Tarhan, *Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler ve 21. Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2013, s.4.

Dış politika stratejileri, dinamikler üzerine konumlandırılarak bölgesel ya da küresel ölçekte değerlendirilerek uygulanır. Dış dinamikler; uluslararası sistemin niteliği, o sistem ve ortamın temel unsurlarının bölge üzerinde yaptığı her etki, bir de ülkenin jeo-stratejik konumu tarafından oluşturulurken,⁵ iç dinamikler; bir ülkenin ekonomik, siyasi, hukuki gibi yapılarının karar vericiler tarafından ideolojilerini kapsayıcı şekilde yansımalarıdır. Dış politikanın belirleyici unsurlarından olan etkiler değerlendirildiğinde; jeostratejik, jeopolitik, coğrafik, bölgesel ve küresel ölçekteki ekonomik alıcılarının dışında “karar vericiler” büyük etkidir. “Devletin içinde ve dışında gelişen olaylar karar vericilerin dış politikadaki yeteneklerini ve hareket alanlarını azaltmakta veya arttırmaktadır. Devlet, karar vericiler olmadan politika yapamaz karar alamaz ve uygulayamaz.”⁶ Dış politikanın karar verici unsurlarının kolektifi olan oluşumlar ya da kişiler bu dinamiklerin bütünleyicileridir. Bu eksenle devletin küresel arenada güç parametrelerinin dağılımı, bölgenin jeopolitik konumu, askeri donanımı, karar alıcıların bu alanda uluslararası konjonktüre etkisini belirler. Bir devlet ya da onun adına karar veren siyasal liderler bu koşulları dikkate alarak karar verirler ve uygularlar.⁷ Bilişsel devrimin adlandırılmasından yola çıkılan dış politika kavramında, dış politika yapıcısı bireylerin, zihinlerinin tabularasa”⁸ olarak ele alınmasının olanaksız olduğunu ve karar vericilerin algılamalarına yönelik etkiler ele alındığında bireylerin algılamalarının değeri, kişisel özellikleri, geçmiş deneyimleri gibi unsurların oluşturduğu inanç sisteminden etkilendiği açıklanmıştır.⁹

Dış politikada analizinde yer alan karar verme yaklaşımı R.C Synder ile literatüre kazandırılmıştır.”¹⁰ Karar verme yaklaşımını veya teorisini benimseyenler,

⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2000, s.130.

⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Mkm Yayıncılık, 2013, s. 133.

⁷ Arı, *a.g.e.*, s.133.

⁸ Tabularasa: John Locke'nin ortaya attığı "boş levha" önermesine işaret eder. Bir Empirist olan Hume'a göre, zihnimizde doğuştan gelen fikir yoktur. Bununla birlikte, Hume, nedenselliğe karşı çıkmaktadır.

⁹ James F. Voss ve Ellen Dorsey, *Perception and International Relations*, Eric Singer and Valerie Hodson (der.) *Political Psychology and Foreign Policy* (Boulder: Westview Press, 1992), s.6, Fulya Ereker, *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010, s.41.

¹⁰ R.C. Synder, *Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics*, New York: Free Press, 1962, s.24.

dış politikayı sadece karar vericiler üzerinde durarak analiz edilebileceğini göstermeye çalışmaktadır.¹¹ Dış politikaya göre; dış politika kararları ve çıktıları karar alıcılar tarafından şekillendirilir. Uluslararası ilişkiler ile dış politikanın kesişim noktasını oluşturan devletler değil karar alıcılardır. “Dış politika açısından ‘karar alma’”; devletin uluslararası siyasal sistemde herhangi bir durum/olay karşısında tepkisini ya da görüşünü ortaya koyması veya eylemde bulunması gerektiği durumlarda var olan seçenekler arasından tercih yapması davranışıdır.”¹²

Karar alma yaklaşımında, devletlerin davranışları analiz edilirken, devletleri rasyonel davranan bütüncül ögeler olarak ele almaktan ziyade daha alt birimlerden oluşan ve politikalarını bunların belirlediği çoğulcu bir yapı olarak görülmesi söz konusudur.¹³ Uluslararası politikanın ana aktörü olan devlet, karar alma yaklaşımında başat aktör olmaktadır.¹⁴ Uluslararası ilişkilerde devletin başat aktör olması, karar alıcıların devlet adına en faydalı olanı tercih edeceği temel varsayım olarak kabul edilmiştir.¹⁵

“*Karar alma, dış dünyadan alınan geri bildirimler sonucunda uygulamaların yapıldığı bir yönlendirme sürecidir.*”¹⁶ Karar alma sürecinde başlangıç “rasyonel model” ile belirlenir. Karar alıcıların hedeflerinin saptandığı bu modelde önermeler olasılıklar dahilinde karşılaştırılarak değerlendirilir. En yüksek fayda ve en düşük maliyet olasılıklarıyla eylemler karar alma sürecinde ele alınır. Karar alıcılar olasılık dahilindeki eylemlerin sonuçlarını göz önünde bulundurarak bir seçim sürecini oluştururlar. Risk durumları alternatif sonuçlara neden olurken sonuç analizi yapılarak rasyonalite oluşturulur. Hükümeti oluşturan karar vericiler hedefleri doğrultusunda rasyonel olarak koşabilen bireylerden oluşmaktadır.¹⁷ Karar alıcıların farklı hedefleri,

¹¹ Arı, *a.g.e.*, s.134.

¹² Aksu, M. *Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi: 2.Körfez Krizi Örneği* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2004, s.8-9

¹³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2006, s.513-548.

¹⁴ Ersel Aydın, Erol Kurubaş, Haluk Özdemir, *Yöntem, Kuram, Komplö Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, Ankara: Asil Yayınları, 2009, s.23.

¹⁵ Robert O.Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*, New Jersey: Princeton University Press, 1984, s.66.

¹⁶ Jashuas S.Goldstein, JonC.Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: BB101 Yayınları, 2015, s.185.

¹⁷ Goldstein, *a.g.e.*, 185.

belirsizlikler üzerine kurulan beklentiler rasyonel karar alma modelini çoklu bilinmezliklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Rasyonel modelde başat aktör olan devlet, stratejik sorunları analiz ederek, tasarlanmış hedeflere eylemlerle ulaşmaya çabalar. Devlet, çıkarlarını maksimum kılar ve stratejik sorunlara çözümler getirir.¹⁸

Karar alma modelinin bir diğer alternatifi “örgütsel süreç” modelidir. Bu modelde dış politika karar alıcıları, genellikle hedeflerin ve alternatif eylemlerin emek-yoğun olan belirleme sürecini atlar ve karar alma sürecinde kararların genelinde standartlaşmış tepkilere ve standart işleyiş prosedürlerine güvenirlir.¹⁹ Çok sayıda örgüt tarafından ele alınan kararlar bir üst kuruma sunularak merkezi istihbarat tarafından organize edilmeye dirençli olduğu varsayılmaktadır.²⁰ Dış politika kararlarında etken olabilen örgütler standart işlemler prosedürleriyle örgütsel işleri yapmaktadırlar.

“Hükümet pazarlık modelinde” dış politika kararlarının çıkarları ölçüsünde farklılaşan hükümet sistemini ele almaktadır. Hükümet kurumları arasındaki karar alma süreçleri sonuçların çıkarları ölçüsünde değerlendirilerek dış politikaya yansıtılır.

Bireysel karar alıcı yaklaşımında; bireylerin eylemlerine indirgenen sistem ele alınmaktadır. Rasyonel karar alma sürecinde davranış, görüş ve kişisel deneyimler bireysel karar alıcıları etkilemektedir. Farklı değer yargılar ve inançlar uluslararası ilişkilerdeki karar alma süreçlerine yön vermektedir. Bireylerin geçmişleri, bellekleri, psikolojik özellikleri ve en önemlisi algıları verilecek dış politika kararlarında belirleyici rol oynar.²¹ Karar alıcılar, kişisel deneyimler dışında toplumsal yaşantılar ve seçimlerden etkilenmektedirler. Neticede dış politika karar alıcıları “insanlardır” ve onlar kendi içsel ve dışsal çevrelerinden bağımsız hareket edemezler.²²

¹⁸ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s.538.

¹⁹ Goldstein, *a.g.e.*, 186.

²⁰ Chris Brown, Kristen Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, İstanbul: Yayınodası Yayınları, 2006, s.65.

²¹ Arı, *a.g.e.*, 2008, s.515.

²² V. M. Hudson, *Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations*: Foreign Policy Analysis 2005, s.1-30.

Politik psikolog olarak bilinen örgüt kuramcılarında Herbert Simon, karar alma davranışlarıyla ilgili daha gerçekçi bir izah geliştirmeye öncülük etmiştir. İki kavram öne sürerek, “sınırlı rasyonallite” (bounded rationality) ve “yeterince iyi olana kanaat etme davranışı” (satisficing behavior)’na öncülük etmiştir.²³ Herbert, karar alıcıların rasyonel olduklarını, bunu kendilerine iletilen bilginin sınırları içerisinde gerçekleştirebildiklerini savunmaktadır.

Dış politika teorileri, uluslararası ilişkilerde devletin güç faktörünü karar vericilerin, kamuoyunun ve çıkar gruplarının hiyerarşik yapılandırmasına dayandırmaktadır. Sistem kuramını benimseyenler, uluslararası arenada devletin dış politikasını hiyerarşik yani tek kutuplu, iki kutuplu ya da güç dengesi olarak belirtirler. Dış politikada devletin sistematik anlamda gruplanması mümkündür. Bunlar:

*Ulusal güç unsurları, Uluslararası sistemin yapısı, Karar vericiler, kamuoyu ve çıkar grupları olarak üç gruba ayırmak mümkündür.*²⁴

Morgenthau’ya göre; bir dış politika ne kadar kusursuz çizilmiş ve uygulanmış, ne kadar kusursuz yönetilmiş, ne kadar zengin kaynaklara dayanmış olursa olsun temelinde iyi bir yönetim, nitelikli bir hükümet olmadığı takdirde hiçbir işe yaramayabilir. Bunlar; ulusal gücü meydana getiren maddi ve beşeri kaynaklarla izlemekte olan dış politika arasında denge kurması, bu kaynakların kendi aralarında denge kurması ve izlenecek dış politika konusunda halkın desteğini kazanmasıdır. Devletler, var olan güç ve bu gücün kapsamında uygun bir dış politika ve bu politikaya göre belirlenen hedef ve uygulamaların dikkate alınmasıyla bir uluslararası politikanın sınırlarını çizerler. Bir güç mücadelesi olan uluslararası politikada devletlerin temel amacı; ulusal çıkarların ekseninde hareket etmektir. Dış politikada ilişkilerin devlet tekelinde olmayıp çoğulcu aktörler dünyası ile şekil aldığı ve tek bir gücün yerine küresel güçleri barındıran bir oluşuma dayandığı gözlenmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini güç ve çıkar kavramlarına dayanmakta olup savaş ve gücün belirleyici olduğu bir çerçevede şekillenirken bugün küresel ekonomik gelişmelerle toplumlar bütünlükte güç ve savaş unsuru yerine “ekonomi” ve “kültür öne çıkmaya ve jeo-

²³ Nevzat Tarhan, *Asimetrik Savaş, Politik Psikoloji*, İstanbul: Timaş, 2004, s.22.

²⁴ Arı, *a.g.e.*, s.134.

politika yerine “jeoekonomi” hatta “jeokültürel” unsurlara yerini bırakmaya başlamıştır.²⁵

Dış politika; içe dönük bir siyaseti içererek devletin dış tercihlerinin sistematik şekilde oluşmasına aynı zamanda bu oluşumların uygulanmasına yol açmaktadır. Dış politika oldukça karışık formel ve informel ilişkilerin, ittifakların, çatışmaların ve işbirliklerinin oluşturduğu bir sistem içerisinde olgunlaşmakta ve gelişmektedir. Kollektif sistemin yapısını oluşturan dış politika, devletin oluşturduğu toplumsal grupların dinamiklerini oluşturmaktadır. Egemen sınırların içinde bir oluşum gösteren dış politika “yüksek siyaset olarak kabul edilen bir hükümet etkinliği” olarak açıklanmaktadır.²⁶”Dış politika, uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt inceleme dalı olup, bir devletin diğer devlete ya da devlet gruplarına, bir bölgeye veya genel olarak uluslararası sisteme dönük eğilimleri ile ilgilidir.”²⁷ Uluslararası sistemin yapısını oluşturan dış politika, ulusal çıkarlara dayalı olarak içsel ve dışsal faktörler olarak ele alınmaktadır. Bunlar; İçsel Faktörler: Siyasal Sistem ve Yönetim Şekli, Yasama, Hükümet, Dışişleri Bakanlığı, Ulusal Kamuoyu, Ulusal Güç Unsurları: Askeri kapasite, Coğrafi Güç, Ekonomik Güç, Nüfus. Dışsal Faktörler: Uluslararası Siyasal Sistem: Tek Kutuplu Sistem, Güç Dengesi Sistemi, Çok Kutuplu Sistem, Bloksuz Sistem, Dünya Kamuoyu, Uluslararası Hukuktur.

1.2. Dış Politikanın Oluşum Unsurları

Dış Politika oluşumu unsurları bu bölüme iki teorisyenin görüşlerinden ve yaklaşımlarından yola çıkılarak değerlendirilecektir.

1.2.1. Robert Putnam: İki Seviyeli Oyun Teorisi

Amerikalı ünlü siyasetçilerden Robert Putnam, dış politika teorisi sunarak “iki seviyeli bir diplomatik oyun” kavramını oluşturdu. Putnam’a göre diplomasi eşzamanlı olarak izlenen iki oyundan oluşmaktadır. Uluslararası ilişkileri açıklamak adına Putnam, devletler arasındaki müzakereleri; diplomatların eşzamanlı olarak hem

²⁵ AYTEKİN YILMAZ, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Kadim Yayınları, 2013, s. 6.

²⁶ EMRAH AYDEMİR, *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, İstanbul: Kalkedon, 2016, s.37.

²⁷ AYDEMİR, *a.g.e.*, s.34.

kendi ülkelerindeki seçmenlerle hem de diğer ülkedeki muadilleriyle müzakerede bulunduğu “iki düzeyli oyunlar” olduğunu vurgulamıştır.²⁸ Teoriye göre; iç ve dış faktörlerin dış politika yapım sürecini nasıl ve ne zaman etkilediği sorusu üzerinde durulmaktadır. Yerel ve uluslararası diplomatik gelişmelerin sistematik olarak açıklandığı bu teoride Putnam, uluslararası müzakerelerin ulusal (iç politik) ve uluslararası (hükümetler) iki ayrı düzeyde eş zamanlı yürüyen müzakerelerden oluştuğunu belirtmekte ve aktörlerin çıkarlarının iki düzeyde de örtüşmesi durumunun başarı anlamı taşıdığı öne sürülmektedir. Putnam, ilk seviyede; politika yapıcılar iktidara geldiklerinde ve yönetimleri sürecinde çeşitli grupların desteği karşılığında bu grupların hükümet ve siyasetçileri etkilemeye çalıştığı politikaya yöneldiğini belirtmiştir.²⁹ İkinci seviyede; uluslararası gelişmelerin olumsuzluklarının minimize edildiği ve iç aktörlerin baskılarının aza indirildiği bir seviye yer almaktadır.

Putnam; politika yapıcıların ulusal düzeyde hükümet üzerinde etkide bulunan sosyal ve politik aktörlerin çıkarlarını tatmin etmeye çalıştığı ve dış politik gelişmelerin olumsuz sonuçlarını minimize etmek durumunda olduğunu savunmaktadır.³⁰

Putnam’ın iki seviyeli oyun metaforu, ulusal ve uluslararası politikanın dinamiklerini bir tartışma olarak ele almış ve devletleri iki aşamalı şekilde politik ve diplomatik hamlelerini gerçekleştirdiği bir oyun içerisinde değerlendirmiştir. Diplomatik tercihlerini iç koşullar ekseninde ele alan ilk yaklaşımda hükümetler; güç sahipleri olarak koalisyon kurma yolunu ülke içindeki diğer grupların desteğini alarak gerçekleştirmek amacıyla hareket ederler. İkinci seviyede hükümetler; uluslararası düzeyde diplomasi girişimlerini toplumsal destekleri göz önünde bulundurarak ülkeler arası pozisyonlarını güçlendirecek şekilde iç talepleri karşılamaya yönelik pazarlık yapmayı tercih ederler. İki aşamadan oluşan diplomatik süreçlerde iktidar grupları ya da siyasi liderler her iki oyun tahtasında baş aktör olarak yer almaktadırlar.

²⁸ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, İstanbul: Okuyan Us, 2013, s.444.

²⁹ Kürşad Turan, *Tersine Dönmüş İki Seviyeli Bir Oyun*, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erişim:www.orsam.com.tr, 2012.

³⁰ Robert D. Putnam, *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games*, International Organization, Cilt:42, Sayı 3, 1998, s.427-460.

Uluslararası diplomatlardan oluşan ilk masada yer alan temsilciler süreci oyun tahtasında değerlendirirken; ulusal masada yer alan parti ve parlamento temsilcileri hamleleri ilk oyunculara göre gerçekleştirmektedirler. Bu iki seviyeli oyunda oyuncular için siyasi hamleler, ekonomik retorikler, oyun masasının durumuna netlik kazandıracak önemli hamlelerdendir. İki tablo metaforuna göre uluslararası masada yer alan oyuncular rahatsızlık verici bir durumda yerlerinden çıkarılabilir. İki seviyeli oyunda, karmaşıklıklar oyuncuların rasyonel hamleler yapmasına engel olabilmektedir. “Bir aşamada bir oyuncu için rasyonel olan hamle, diğer aşamadaki aynı oyuncu için zararlı olabilmektedir.”³¹ İki seviyeden oluşan teoride ilk seviyede uluslararası pazarlık kurucu görevini üstlenen baş müzakereci ve çoklu kuruluşlardan oluşan birim; ikinci seviyede müzakere sonucunu parlamento tarafından onaylanma sürecinin yaşandığı kritik bir seviyede bulunmaktadır. Müzakerelerin aktörler tarafından yürütüldüğü uluslararası seviye ve varılan anlaşmayı onaylayan iç siyasetten oluşan ikinci seviye ile kurulan teoride; iç siyasi gelişmelerin uluslararası müzakere koşullarına yansıdığı bir denklem olarak görülmektedir. Bu koşullar dikkate alındığında Putnam, iki seviyeli oyunun kazanımını gerekli çoğunluğun sağlandığı ve onaylandığı parlamenter sistemin sonucuna dayandırmaktadır. Win set olarak adlandırılan oyun setinde; hükümetler bir anlaşma yoluna gidip ülke çıkarları adına en uygun anlaşmayı onaylamaktadırlar. İç aktörler tarafından onaylanan “win set” uluslararası seviyedeki anlaşmalar büyük çaplı olarak yer almaktadır. Putnam, win set boyutunu teorisinde yer alan üç etken kümülatifinde değerlendirmektedir. “İç koalisyonlar ve tercihler, iç kurumlar ve müzakerecilerin uluslararası seviyedeki stratejileri”³² olarak değerlendirmiş ve demokratik yönetimlerin küçük çaplı win-setler gerçekleştirebildiklerini, bir anlaşma sağlanması durumunda bu şartların belirlenmesi koşulunda daha iyi bir sonuca ulaşıldığı görüşünü savunmaktadır.

³¹ Ann Conner Wilson, *Putnam's Two-Level Game: Case Studies of Serbian and Russian Reactions to the Kosovar and Chechen Independence Movements*, ABD: The Ohio State University, Graduate Program Slavic and East European Studies, 2010, s.2.

³² Putnam, *a.g.e.*, s.438.

1.2.2. Jakob Gustavson'un Teorik Yaklaşımı

Jakob Gustavson, uluslararası sistemde devletlerin bireysel eylemlerinin etkisinden yola çıkarak bir dış politika teorisi oluşturmuştur. Genel anlamda kabullenilmiş ve açıklaması netleşmiş bir dış politika teorisi bulunmadığından yola çıkan Gustavson, fenomenolojik bir yaklaşımla ele aldığı dış politika teorisinde Richard Snyder'ın, James Rosenau'nun görüşleri ekseninde bir tanım oluşturmuştur. Gustavson, yapısal koşullar değerlendirildiğinde “objektif kuvvetler” olarak adlandırdığı karar vericilerin öznel faktörlerini ele alarak dış politikayı açıklamaktadır. James Rosenau'nun kavramsal açıklaması karşılaştırmalı dış politika şeklinde değerlendirilmiş ve göreceli önemleri ile ilgili birkaç formülasyon elde edilmiştir. Rosenau, dış politika etiketi altında politik davranışların ve yapısal koşulların istatistiksel korelasyonlar kurmaya çalışan olay verisine nicel yöntemler uygulamıştır. 1960 ve 1970'lerin başında Rosenau'nun ön teorisi ABD'deki üniversitelerde araştırma projelerinde yer alarak karşılaştırmalı dış politika kavramı altında açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır. “Sekiz farklı ülkede beş temel değişkenin göreceli önemini içeren sekiz sütunlu bir tablo oluşturmuştur”³³ Dış politika olgularının diğer siyasi süreçler kadar karşılaştırmalı analizine tabi bir düşünce benimseyen Rosenau, aktörlerin eylemlerinin ve davranışlarının dış politika analizlerinde kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Dış politika olgularının karmaşıklığa değinen Rosenau, karmaşıklıkların süreçten uzak olmadığını ve onların dış politikanın dinamikleri bakımında göz ardı edilemeyecek ve devre dışı tutulamayacak derecede öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Gustavson, Steve Smith'in dış politika olgusuna değinerek; dış politikanın genellenebilir olgusal açıklaması olmadığını ve istatistiksel yöntemlerin kullanımının genel teori adına zorlayıcı bir unsur olduğunu belirtmiştir. Dış politikayı değişikliğe taşıyan unsurları bir formülasyon içinde ele alan Gustavson, bunları üç farklı modelle yansıtmıştır. Kontrol listesi modeli, yapısal kısıt modeli ve çevrimsel modeller ile dış politikayı ayırt etmektedir.

³³ Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunna, *Dış Politika, Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, çev. Nasuh Uslu, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Eylül 2016, s.5

Kontrol listesi modelleri üç analitik adım üzerine kuruludur. Birincisi bazı potansiyel arka plan faktörleri, ikincisi karar verme sürecine ait algılayıcı faktörler ve üçüncü olarak bunları bir sonuca bağlayan unsurlar. Kalevi Holsti (1982) ve Charles Hermann (1990) tarafından geliştirilen bu modellerde; bağımsız değişkenlerin ve bunların hükümet içinde ele alınabileceği mekanizmaların açıklayıcı tanımları açısından geniş bir yelpazeye sahip olmaları açıklanmaktadır. Model'e göre bağımsız değişkenler "liderler yani karar vericiler" olarak ele alınmaktadır.

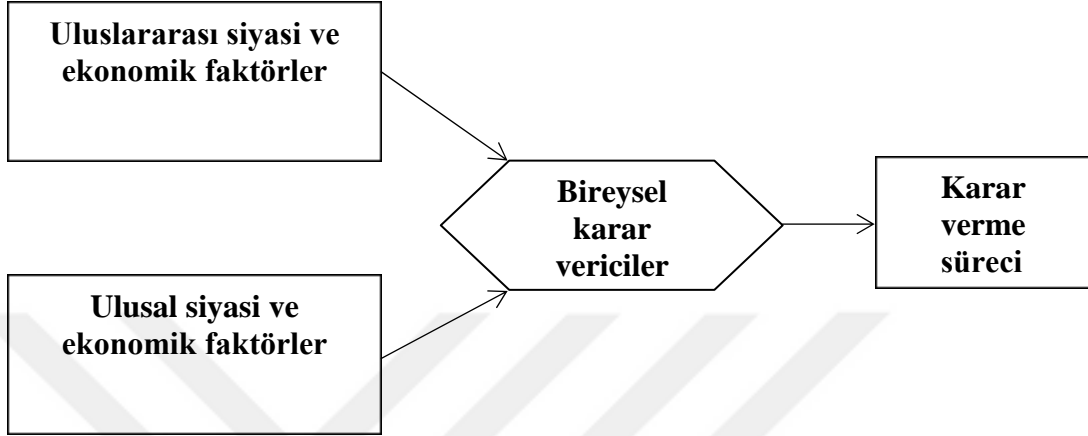
Yapısal kısıtlar modelleri; eski adımı belirlemek, eski politikayı istikrara sokan ve değişim baskılarından politikada fiili bir değişikliğe götürmekten alıkoyan faktörleri tanımlamak için daha yoğun bir kategoride odaklanmak olarak ele alınmıştır. Bu kategori Kjell Goldmann (1988) ve David Skidmore (1994) tarafından geliştirilen modelleri kapsamaktadır.

Çevrimsel modelde, dış politika değişimine yol açan süreçlerde tekrar eden kalıpları saptamak için daha uzun zaman periyodlarının araştırılmasını savunulmaktadır. Walter Carlsnaes (1993) ve Jerel Rosati (1993) tarafından geliştirilen bu modelde iki farklı yapısal ön görüşler bulunmaktadır. Rosati, diyalektik bir görüşle birlikte istikrar dönemlerinin düzenli olarak geçiş dönemleriyle kesintiye uğradığını belirtirken; Carlsnaes, bireyseliğe dayanan ve tarihi araştırmaları ele alan bir görüşün kombinasyonu şeklinde ele alınmasını savunmaktadır.

Gustavson üç aşamalı olarak dış politikanın değişim gerekçeleri açıklamaktadır. Bireysel karar vericilerin etkisi ile karar alma sürecinde yaşanan politik değişimlerden söz eden Gustavson, siyasi ve ekonomik faktörlerin değişimlere sebep olabildiğini belirtmektedir. Uluslararası politikanın güç unsuru olan ve ulusal güvenliğin geleneksel ilkesi olan askeri yönlerin etkisini değişimlere yönelik bir sebep olarak gösteren teorisyen, siyasi faktörlerin gölgesindeki tüm etmenleri değerlendirmektedir. Siyasi partilerin, ekonomik faktörlere dayandırıldığını savunan

Gustavson, siyasi aktörlerin dış politika değişimde tüm unsurları ele alması gerektiğine değinmektedir.³⁴

Şekil 1: Dış Politikanın Faktörleri³⁵

1.3. Medya'nın Dış Politikada Rolü

Medya; haberdar etme, toplumsallaştırma, bireylerin ve onların bir toplamı olarak toplumların gündelik yaşamlarını düzenleyici özelliklerinin yanı sıra siyasal anlamda yönetenler arasındaki en önemli iletişim köprüsüdür.³⁶ “Medya en temelde enformasyon göndermeye, almaya, depolamaya ve edinmeye yarayan araçtır.”³⁷

Medya, siyasal gerçekliği kapsayan neredeyse sınırsız olaylar zenginliğini tam ve eksiksiz aktarma konusunda son derece sınırlı kapasiteye sahiptir. Bu yüzden her zaman konularını seçmek ve sunum şeklini tercih etmek zorundadır.³⁸ Medyanın olayları aktarırken oluşturduğu çerçevede medya kuruluşlarının içinde yer aldığı ekonomik ve siyasal yapı belirleyici olmakta; medya içinde yer aldığı yapının gerekleri doğrultusunda toplumu etkilemekte ve yönlendirmektedir.³⁹ Vatandaşlar ve kamu

³⁴ Jakob Gustavsson, *The Politics Foreign Policy Change*, Sweden: Lund University Presss, 1998, s.16-27.

³⁵ Gustavson, *a.g.e.*, s.21; Ahmet Özcan, tez çalışmasında Gustovson'un örneğini şekillendirdi.

³⁶ Meral Çakır Berzah, *Medyanın Ördüğü Berlin Duvarı*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2006, s.1.

³⁷ Marshall Poe, *İletişim Tarihi: Konuşmanın Evriminden İnternete Medya ve Toplum*, İstanbul: İslık Yayınları, 2015, s.32.

³⁸ Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi*, İstanbul: Kültür Yayınları, 2004, s.46

³⁹ Berzah, *a.g.e.*, s.5.

çalışanları mesaj göndermek, gönderilen mesajları almak için medyaya bağılıdır. “Bir şekilde medya organizasyonlarının hükümeti kontrol etmede yasal olarak korunan bir iş olduğu düşünülmektedir.”⁴⁰

Haber medyasında siyasi bir propagandalaşma ve haber içeriklerini kitleleri kendine çekme yönünde manipüle etme gibi etki alanları olarak ele alındığında, haber söylemlerindeki ideolojik kavramlar kamuoyunu bu doğrultuda etki altına alma olarak ortaya çıkmaktadır. Van Dijk’in haber söylemlerini sıraladığı sistemde; metin anlam bilimi, yerel ve küresel bütünlük, etkiler, üst yapılar (haber şemaları), üslup ve retorik, sosyal kognisyon ve sosyal ve kültürel bağlamlar haber medyasında sistematik şekilde yer almaktadır. Enformasyon aktarımı aracı olan haber medyasında ideolojik söylemler bu doğrultuda zaman zaman misenformasyon ve dezenformasyona uğrayarak kamuoyuna aktarılmaktadır.

Haber medyasında bu denetim stratejileri olan enformasyon aktarım çeşitliliği, bilginin sunulmuş şeklinde belli bir kanaat iklimi oluşturmaktadır. Kamuoyu gündemi oluşturacak haber başlıklarının sözcüklerin seçimi, kimi konulara yapılan ısrarlı vurgulamalar yanında, kimi toplumsal siyasi gerçekliklere bilinçli olarak yer verilmemesi, alıcı kitlenin özellikle belli konulara dikkatlerinin çekilişi gibi faktörler önemli bir denetim stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Medyanın açıklayıcı bir yaklaşımla ele alınabilmesi adına bazı modeller ele alınmaktadır. Bunlar; Çoğulcu model ve elit model yaklaşımlarıdır.

“Çoğulcu model”; gücün herhangi bir çıkar grubu ya da diğerlerine hâkim olmasını engelleyecek şekilde toplum içerisinde dağılmış olduğunu varsayar. Çoğulcu modelde, medya ve kamuoyunun siyasi etken olarak bağımsız olduğu, belli konularda hükümet üzerinde sınırlayıcı kabul edildiği yaklaşımdır. Kamuoyunun fikir ve

⁴⁰ David G. Lawrence, *The Politics of Diversity, Sixth Edition*, California: Belmont Wardsworth Publishing, 2009, s.102-103.

⁴¹ Hakan Alp, *Küreselleşme Sürecinde Medyadaki Dezenformasyon ve Irak İşgali Örneği*, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.115.

görüşlerini hükümet üzerinde etkileme süreçleri doğrudan seçimler, kamuoyu yoklamaları, halkın medya yoluyla temsili yer almaktadır.⁴²

“Elit model”; gücün siyasete ve topluma hâkim olabilen bir elit grup elinde toplandığını varsayar. Medya, politika yapıcıların bir bakıma sözcüsü olurken, hükümet politikalarını halk üzerinde etkilemek adına daha az bağımsız etki türünü oluşturmaktadır. Elit modele göre; politika yapıcılarını etkileyen faktörlerin çokluğu nedeniyle de olsa kamuoyu politika üzerinde minimum düzeyde etkili olmaktadır.⁴³

Örneğin; 2003 Irak Savaşı öncesinde İngiliz ve Amerikan hükümetleri Saddam Hüseyin’in kitle imha silahlarına sahip olduğu ve tehdit oluşturduğu konusunda İngiliz ve Amerikan kamuoyunu ikna etmek için önemli oranda zaman ve kaynak harcamıştır.

Medya haberlerinin politik gelişimleri etkilediği iki tür bulunmaktadır. Dolaylı yol; medyanın kamuoyunu etkilemesi, demokratik süreç kapsamında kamuoyunun da politika yapıcıları etkilemesidir. Doğrudan yol; karar vericilerin medyada yer alan haberlerden doğrudan etkilenmeleri sürecidir. Etki türleri olarak da dört farklı etki türü tespit etmek mümkündür. CNN Etkisi, Hızlandırıcı Etki, Mümkün Kılma Etkisi, Engelleyici Etki.

“CNN Etkisi”; medya haberleri politika yapıcılarını belli bir politika benimsemeye sevk ederek doğrudan rol oynadığında ortaya çıkmaktadır. “CNN Etkisi” kavramı, medyanın gündem oluşturduğu politik konularda ve medyada yer alışıyla ilgili olarak kamuoyunun politika yapıcıları belli konularda karar almaya zorlamasıdır. Buna göre, medya objektiflikten sapmak bir yana objektif insanî değerleri esas alan yayınlarıyla özellikle tartışmalı karar ve uygulamaların gözden geçirilmesi anlamında kamu görevi görmektedir.⁴⁴ CNN Etkisi’nde, medyanın politika yapıcılar tarafından kontrolü ele geçirerek, kritik diplomatik konularda karar verme süreçlerini etkilemektedir. CNN Etkisi’nde önemli olan nokta; gerçek zamanlı iletişim

⁴² Piers Robinson, *Medya ve Kamuoyunun Rolü, Dış Politika*, (der.) Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne, Foreign Policy: Theories, Actors and Cases, Oxford: Oxford University Press, 2001, s.169.

⁴³ Robinson, 2001, *a.g.e.*, s.169.

⁴⁴ Erdem Denk, *Türk Basınında Dış Politika*, Ankara: Akademik Orta Doğu Yayınları, 2009, Cilt 4, Sayı 1, s.3.

teknolojilerinin yerel olaylarda izleyiciyi, küresel politik olaylarda ise politik elitleri provoke edebileceğidir.⁴⁵

“Hızlandırıcı Etki”; politika yapıcı ya da karar vericilerin belirli bir konuda hızlı bir tepki vermesidir. Medyanın herhangi bir etkisi olup olmadığı tartışılrsa da politika yapıcılar aynı şekilde tepkilerini vermektedir. “Örneğin: 1991 Kuzey Irak krizinde medya ilgisi ABD’nin müdahalede bulunma kararını hızlandırmıştır.”

Medyanın, politika yapıcılarına, belli bir politikayla ilgili halk desteği elde ederek o politikayı izleme imkânı tanınmasıdır. 11 Eylül saldırılarının medyada yer alması Bush’un “Teröre karşı savaş” söyleminde ve demokratik yönetimi otokrat yönetimlere taşımak amacıyla Afganistan ve Irak’a operasyon düzenlemesini halkın desteğine dayandırabilmesi ‘medyanın mümkün kılma etkisini göstermektedir.’”

Gerçekleştirilen saldırılar ve saldırıların kitlesel medyada verilmesi Amerikan vatandaşlarının arasında daha mücadeleci dış politikayı savunan bir seçmen kitlesi oluşturmuştur.⁴⁶

Engelleyici Etki; medyada yer alan olumsuz haberlerin kamuoyu üzerinde oluşturabileceği etkinin politika yapıcıları engellemesi ve belli bir politik düşüncüyü uygulamakta sınırlandırmasıdır. Vietnam Savaşı’nda kaybolan ABD askerilerinin medyada yer almasıyla politika yapıcıları etkilemiştir.

Medya, dış politika üzerinde etkili olan, devletlerin resmi görüşlerinin kamuoyuna aktarılmasına, politika yapıcıların dış politika ilgili görüşlerini yansıtmaya ve böylelikle gündem oluşturmaya kaynak oluşturmaktadır. Kamuoyunu yönlendirme açısından etken olan medya; halk üzerinde algı oluşturmak, milli politik kritikleri aktarmak, kanaatleri değiştirmek ve hükümetler üzerinde bir baskı mekanizması görevi yapmak gibi faaliyetleri vardır.⁴⁷

⁴⁵ Piers Robinson, *The Policy Media Interaction Model-Measuring Media Power During Humanitarian Journal of Peace Research*, London: University of Liverpool, 2000, s.613-633.

⁴⁶ Robinson, *a.g.e.*, s.178.

⁴⁷ Erdemir, *a.g.e.*, s.176.

2. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN ÇERÇEVESİ

Bu bölümde yer alan Türk Dış Politikası, uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde dönemselsel ya da uzun vadede yürüttüğü temel doktrinler ele alınarak dış politikayı etkileyen unsurlar ele alınacaktır.

2.1 -Türk Dış Politikası'nın Temel Doktrinleri

Türk Dış Politikasını etki eden kritik öğeleri kurumsal çerçevede değerlendirdiğimizde temel öğelerin; Kültürel, Tarihsel, Stratejik Boyut ve İç Yapısal Boyut olarak açıldırılmak gerekmektedir.

2.1.1. Kültürel Boyut

Türkiye'nin bulunduğı jeopolitik arenada diğersel eksen ülkelerle karşılıklı kültürel ilişkilendirilmesi ya da küresel ölçekte Türk kültürünün diğersel kültürlere etkisi değerlendirildiğinde bunları Ortadoğusel coğrafyası, Orta Asya coğrafyası ve Batı olarak sınıflandırılmak gerekmektedir. Türk-İslam dünyasının bir kümülatif yansıması olan Türk kültürü, yakın coğrafyadaki diğersel ülkelerle ilişkilendirildiğinde İslam geleneğı baskın unsur olarak görülmektedir. Orta Doğusel kültürünün ortak değeri olan "İslam", Türk Dış Politikasında üst başlık olarak ele alınmaktadır. Bölge ülkelerle olan ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerde İslam kültürünün etken oluşu dış politikada bu ülkelerle var olan dinamizme yansımaktadır. Müslüman toplumların ortak değersel ile siyasi ilişkiler birlikte değerlendirilerek Orta Doğusel'da jeostratejik değersel değerlendirmeler yapılmaktadır.

Asya toplumlarıyla var olan ilişkiler, Türk toplumu olma ortaklığında ölçeklendirilerek ele alınmaktadır. Asya coğrafyasının kültürel etkileri, savaşçı, dinamik bir varoluşu benimsemiş olan Türk kültürünün yansımasıdır. Türk Dış Politikasında Asya ile ilişkiler eski Türk gelenek, görenek, kültürel faaliyetleri farklı perspektiflerden değerlendirilerek ortak paydalarla birleşmektedir.

Batı ile olan Türk Dış Politikasının kültürel değerlendirmesi birçok etken ile ele almak gerekmektedir. Laikleşme, modernleşme gibi yapı taşlarını oluşturan Batı ile kültürel ilişkiler dış politikada değerlendirildiğinde “laiklik ve seküler”olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu özdeş kavramlardan olan laiklik; devletle, sekülerlik ise toplumla ilişkilendirilerek biri devlet politikaları ile diğeri de toplumun niteliğiyle açıklanmaktadır. Laiklik tipi ülkelerde, karar vericilerin batıcı tutumları laiklik değerlendirilmesinde dini ilkeler kontrol altında tutularak, rasyonel yapılandırmalar ile ele alınmaktadır. Sekülerlik tipi oluşumda, dini etkenler devletlerin yönetiminde tasfiye edilmiş olup, dinsel ilkeler ele alınmadan toplumsal bir sekülerleşme gerçekleşmiştir. Türk Dış politikasında Batı ile ilişkiler Avrupa ve ABD üçgeninde ele alınmaktadır. Seküler toplum, demokrasi için bir ön koşulken, laiklik ilkesinde demokrasi bir ihlale uğrayabilmektedir. Bu çıkarımın önüne geçebilmek adına, dinin bir ülkede siyasal iktidara talip olmaktan vazgeçerek “sistem” e entegre olduğu oranda laiklik politikası bir yumuşamaya gitmektedir.⁴⁸

Dış politikada kültürel yaklaşımlar ele alındığında coğrafik yakınlık etken olmakla birlikte ülkelerin yönetim şekilleri de ilişkilerde belirleyici bir unsur oluşturmaktadır.

2.1.2 Tarihsel Boyut

Tarihsel boyut değerlendirmesinde, ülkelerin geçmişten günümüze değin dinamiklerini oluşturan siyasal, sosyal, dini etkenler birlikte ele alınarak Türk Dış Politikasında tarihsel düzlemde kolektif bir yaklaşımla açıklanmaktadır. Devletlerin tarihsel devinimleri ele alınarak geçmişle aynı coğrafya, aynı kültürel bağ, aynı dil ve din gibi birleştirici bir oluşum şeklinde ele alınmaktadır. Türk Dış Politikasının siyasi alt yapılarının oluşumu aynı çizgisel doğrultuda bulunan ülkeler ile birleştirerek geçmiş ile arasındaki bağ yansıtılmaktadır. Tarihsel boyut içinde bir devletin geçmişinde var olan diplomatik süreçler ele alındığında günümüzde keskin değişimlere uğrayabilirken diğer taraftan asırlık değişmeyen yaklaşımlar da bulunmaktadır. Türk Dış Politikasının köklü bir imparatorluğa sahip olan aynı

⁴⁸ Oran, *a.g.e.*, s.21-22.

topraklardan aynı milletten gelen bir bütünleştiriciliğini ele aldığımızda tarihsel süreç aynı tavır içinde devamı günümüze yansıtılmaktadır. Uluslararası teorilerin günümüzde diplomatik belirleyici unsurundan yola çıkılarak tarihsel boyutta devletlerin bu teoriler kapsamında dış politikalarında değişimler de yaşanmaktadır. İmparatorluk sürecinden Cumhuriyet'e değin bir tarihsel düzlemde Türkiye Dış Politikası aynı perspektiften değerlendirilmekle birlikte, farklı yapılandırmalar da bu süreçte ele alınmaktadır.

2.1.3. Stratejik Boyut

Stratejik Boyut değerlendirilmesi yapıldığında birçok faktörün etmenleri birlikte ele alınmaktadır. Türkiye'nin coğrafik konumlandırmasının bulunduğu Coğrafi Faktör, Bölgesel Güvelik Çemberi, Dünya Güç Eksenleri bu "Stratejik Boyutun" içinde yer alan bileşimlerdir. Asya ile Avrupa'yı aynı topraklar üzerinde birleştiren Türkiye, dış politikadaki güç unsurlarından olan güvenlik sorununa da bu açıdan bir yaklaşımda bulunmaktadır. Boğazlara sahip olması, petrol güçlerini ellerinde bulundurun Orta Doğu'ya yakınlığı, siyasi dengelerin değişim yaşandığı bir jeopolitik konumda olması sebebiyle Türkiye'yi güvenlik politikasına bütüncül bir yaklaşımla çözüm bulmak zorunda bırakmaktadır.⁴⁹ Güvenlik reaksiyonuyla kilit noktalarda dünya güç eksenlerinde bulunan devletler ile diplomatik ilişkiler "stratejik boyutta" değerlendirilerek Türk Dış Politikasına yön vermektedir.

2.1.4. İç Yapısal Boyut

Türk Dış Politikasının içyapısal boyutta değerlendirilmesi ise tarihsel boyut içinde de ele alınabilmektedir. Bir devleti oluşturan siyasi birleşimlerin dışında, millet olmanın getirdiği oluşumlar da değerlendirilmelidir. Ekonomik, siyasi, sosyal etmelerinin oluşturduğu iç dinamikler de Türk Dış politikasında yönlendirici ve etkileyici çerçeveyi oluşturan yapı taşlarıdır

⁴⁹ Oran, *a.g.e.*, s.24-25.

2.2. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri

Türk dış politikasında yer alan temel ilkelerden; “Statükoculuk” ve “Batıcılık” bu bölümde açıklanarak, tarihsel süreç içerisinde bu ilkelerin gerekçeleri ve Türk politikasına katkıları değerlendirilecektir.

2.2.1. Statükoculuk

Statüko, kelime terminolojisinde kurulu düzen demektir.⁵⁰ Devletlerin, küresel sistemdeki parametrelerini korumak, dengeleri stratejik ölçekte değiştirmeden sürdürme anlamını taşıyan Statükoculuk, dış politikanın olgularını göstermektedir. Dış politika ilkelerinden “Statükoculuk”, Türk dış politikasında kendine bir yer bularak mevcut sınırları koruma ve denge taşlarını oynatmadan bu korelasyonu sürdürme ile açıklanmaktadır.

Türk dış politikasında Statükoculuk görüşü ile ilgili, üç önemli çıkarım yapılmaktadır:

Birincisi; kurulu düzenin başat ögesi daima Batı olduğundan, Statükocu politika ile Batıcı politika aslında aynı madalyonun iki farklı yüzü olmaktadır. İkincisi; her tür dengenin kurulabildiği dönemlerde Türkiye'nin Statükocu politikasını sürdürmesi kolaylaşmış, aksi durumda ise zorlaşmıştır. Üçüncüsü; her iki tür denge durumunda da Türkiye'nin dışta görece özelliği artmış, aksi durumda ise azalmıştır.⁵¹

Türk dış politikasının süreklilik ve değişim politikalarından yer alan Statükoculuk, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete geçiş sürecinde yaşanan dinamiklerin yaşandığı dönemi kapsamakla birlikte tarihsel düzlemde devamlılığını sağlamıştır. Kurtuluş Savaşı öncesi, İttihat ve Terakki dönemi dış politikası mevcut toprakları elde tutmak ve kaybedilen toprakları geri almak amacıyla bir siyaset oluşturmuştur. Cemiyet, dış politikada Alman şark politikasına denk düşen bir görüş

⁵⁰ Oran, *a.g.e.*, s.46.

⁵¹ Oran, *a.g.e.*, s.48.

ortaya koymuş ve Avrupa devletlerinin Osmanlı'yı Batı çemberinin dışında tutmasıyla Almanya'ya yakın bir politika geliştirmişlerdir.⁵²

Türkiye revizyonist yaklaşımlarda bulunarak Cumhuriyet döneminde yeni uygulamalara giderek Lozan Boğazlar Sözleşmesinin 1936 Montrö'de değişime uğraması ve 1939'da Hatay'ın Lozan Antlaşması ile sınırları geliştirmesi uluslararası politikada yeni kuralların göstergesi olmuştur. Boğazlardaki statükonun revizyonu için uluslararası dengelerin tam anlamıyla gözetilmesi ve kontrolün sağlanması realist bir dış politikayı temsil etmektedir. Bu dönemde Atatürk'ün irredentist tutumları olmadığı ve dış siyaseti reel politik bir perspektiften ele aldığı görülmektedir.⁵³ Statükocu, pasif milli hedeflere sahip olan ülkelerde bulunduğu durumu korumak, her türlü ihtilafın dışında bulunmak önemlidir.⁵⁴ Kurtuluş Savaşı dış politika stratejileri açısından bir revizyonizm hareketi olarak değerlendirilmektedir. Dönemin stratejileri bakımından farklı bir revizyonizm hareketi olan bu düzende; sınırlar, rasyonel ve gerçekçi olarak çizilmiştir. "Anadolu hareketinin revizyonizmi Lozan sonrasında Statükoculuğa dönüşmüş, içte güçlenmeye yönelmiştir."⁵⁵

Türkiye'nin düşmanla çevrelenme stratejisi ile yeni ortaklarla dış politikaya yön verilmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında, Türkiye'de içte rejimin ve devletin sağlanması adına yapılan reformlarla birlikte, dış politikada Sovyetler'le güvenlik ilkesiyle statükoculuk benimsenmiştir. İttihat ve Terakki liderlerinin ideolojinde olan Pantürkizm ile Türkiye ulusal ve uluslararası politikasında irredantizm 'den uzak bir tutum sergilenmiştir.⁵⁶

Statükocu Türk dış politikasının ana unsurları; devletçilik, milliyetçilik, egemenlik ve askeri gücün her şeyden önemli olduğu inancıdır. Bölgesel güvenlik ve çevreleme ile devletlerin mümkün olan en büyük askeri güce, toprağa, atanmış

⁵² Bünyamin Ayhan, *İttihat ve Terakki'nin İslam Dünyasına Yönelik Genel Dış Politikası, Türk Dış Politikası Dönemi I*, ed. Mustafa Bıyıklı, İstanbul: Gökkuşbu, 2008, s.270.

⁵³ Kader Özlem, *Atatürk ve Dış Politika*, Erişim: <http://www.batitrakya.org/yazar/kader-ozlem/atatürk-ve-dis-politika.html>.

⁵⁴ Aydemir, *a.g.e.*, s.38-39.

⁵⁵ Aydemir, *a.g.e.*, s.45.

⁵⁶ Oran, *a.g.e.*, s.48.

bürokratlara sahip olması öncelikli görülmüştür.⁵⁷ Tarihsel süreçler değerlendirildiğinde Statükoculuk görüşünün zamanla milli çıkarları korumak, askeri ve ekonomik zorunluluklar karşısında ülke menfaatlerini kullanmak olarak okunmuştur. Türkiye milli çıkarların ekonomik yansımaları olarak çok taraflı yabancı ticaret ve yatırımları teşvik eden ekonomik stratejileri geliştirmiş petrol ve gaz gibi enerji tedariklerini diplomatik ilişkiler dahilinde başarmıştır.⁵⁸ Statükoculuk, dış politikanın ve çıkarların dinamik dünyasında Türkiye'yi dışarıda fırsat kollayan, kovalayan, çıkarlarını maksimize eden ve refahını artıran bir aktör yerine, değişime kapalı, olayların arkasından sürüklenen, vizyonsuz ve edilgen bir aktör haline getirirken, Türk milletinin refah ve bağlılığını ilke edinerek, ülke topraklarının sınırlarını ve bağımsızlığını korumak ve diplomatik ilişkilerle komşu devletlerle dostane politikalar izlemek konusunda fırsatlar sunmuştur.⁵⁹

Milli çıkarları etkileyen dinamikler ülke yönetiminde etken olan bürokratlar, milletvekilleri, ordu, kamu yönetimdeki yöneticiler, medya kurumları, iş çıkar grupları arasında görüş farklılıklarına sebep olabilmektedir. Dış politikayı etkileyen karar vericiler arasındaki görüş farklılıkları ülke siyasetinde tartışmalarını ortaya çıkarmaktadır. 2003'te Amerika'nın Irak'a operasyon düzenlemesi adına Türk sınırına geçme isteği ilgili tezkere bu görüş farklılıklarının dış politikaya etkisini göstermektedir. Dış politika ile iç politikada tutarlılık tek yönlü pozitif bir sonuç doğurmamaktadır. "Her zaman siyaset üretenleri, çözmeleri gereken hassas ikilemlerle karşı karşıya getiren uluslararası politika gerçekliklerinin bir sonucu olarak da elde edilmez."⁶⁰ Statükoculuk ilkesinin hala geçerli olduğu bir yaklaşım görülmektedir. "Türkiye, Orta Doğu'da mevcut sınırları koruma ve dengeleri sürdürme ve yeni sorunları engelleme çabası içindedir. Türkiye, bölgedeki devletlerin toprak

⁵⁷ Kemal Gökçay, *Statükoculuk'tan Çok Yönlü Dış Politikaya: Komşularla Sıfır Sorun Değerlendirmesi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s.6.

⁵⁸ Metin Heper, Sabri Sayarı, Lenore G.Martin, *Dünden Bugüne Türkiye, "Tarih, Politika, Toplum, Kültür"*, *Dış Politika*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s.24.

⁵⁹ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası*, Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın- Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983, s.7, Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası*, Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın- Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983, s.7.

⁶⁰ Heper, Sayarı, Martin, *a.g.e.*, s.295.

bütünlüklerinin korumalarını savunurken, bölgede yeni kamplaşmalara da karşı durmaktadır.”⁶¹

2.2.2. Batıcılık

Batıcılık; dış politikada Batı'yı eksen alma, Batı'nın içinde veya Batı'yla birlikte hareket etme anlamına gelirken, Batı; altyapı açısından kapitalizme, üstyapı açısından insan aklının üstünlüğüne dayanan bir uygarlık biçimidir. Cumhuriyet döneminde Türk devletinin uygarlık çatısı altında toplama düşüncesiyle ortaya koyduğu ideolojilerden olan Batıcılık, dış politika belirleyicisi olarak gösterilmiştir. Türkiye, kendisine hedef olarak en gelişmiş ülkeler düzeyine çıkma ve onun ötesine gitmeyi belirleyince, dış politikada da bu doğrultuda batı ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmek esas olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasında esneklik, girişkenlik, durağanlıktan uzak ama ihtiyatlı bir hareketlilik gösteren siyasi prensipler belirlemiştir.⁶²

Uluslararası sistemde devletler; siyasi, sosyal, ekonomik gelişme amacıyla uygulanan Batıcılık ideolojisinde birleşmiştir. Karar vericiler “yenidünya” düzeninde Sovyetler ekseninden ayrılıp, ABD ve Avrupa yörengeli bir sisteme entegre olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası “yeni düzen” ile birlikte ABD hegemonyasını kurarak yeni sistemde tek söz sahibi olmuştur. Bununla birlikte Batıcılık ideolojisinde ABD'nin siyasi, ekonomik bir şemsiye altında gerçekleştirdiği ideolojisinde ülkeler kendilerine yer edinmişlerdir. Sovyet tehdidi ile dış politikasına yöne veren Türkiye, NATO şemsiyesi altında Batıcılık ilkesinin gerekliliklerini yerine getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan “yeni dünya”da Türkiye'nin temel dış tehdidi Sovyetler Birliği olunca, Truman doktrini ile başlayan ve Marshall yardımları ile devam eden Batı desteğinden yararlanan Türkiye'nin artık bir parçası olmayı varlık sebebi saydığı Batı dünyasına demir atması gerekiyordu.

⁶¹ Mehmet Şahin, *Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim*, Ed. İdris Demir, Türkiye'nin Dış Politikası, Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları, Bursa: Dora Basım Yayın, 2014, s.129.

⁶² Ümit Özdağ, Yelda Demirağ: İlber Turan, *Türk Dış Politikası*, Ankara: Kripto Yayıncılık, 2016, s.17.

Osmanlı'nın yıkılma sürecinde Batıcılık ideolojik bir boyut ile oluşum içine girmiş, İttihat ve Terakki ile ıslahat hareketlerine dönüşmüştür. Batı'nın siyasi, ekonomik, sosyal ve felsefi görüşlerini ve yaklaşımlarını devlet yönetimine uygun hale getirerek; devletin içinde bulunduğu kriz durumdan ancak o şekilde kurtulabileceğini düşünmüşlerdir. Batılı yönetim tarzıyla medeni bir devlet seviyesine gelmek amacıyla askeri tarzda yenilikler yapılmıştır.

Türk dış politikası Cumhuriyete geçiş sürecinde yeni bir dinamizme sahip olması açısından farklı ilkelerle yeni yaklaşımlar kazanmıştır. Bu ilkeler her ülke için geçerli olan temel parametreleri içerir.” Bu parametrelerin ağırlıklı noktaları; ideolojik ve stratejik düşünsel bir zemin üzerinden hareket ederken, stratejik yöneliş/hedefe ulaşmada katkı sağlayacak taktiksel uygulamalar ve ülke çıkarları olarak belirlenen rasyonel verilerin şekillendirdiği alanlardan oluşur.”⁶³ Bu parametrelerden yola çıkılarak Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikası batıcılık görüşünde birleşmiştir. Türkiye, “saldırgan bir Sovyetler Birliği'ne karşı “cephe hattı devleti” olarak Birleşik Devletlerle yakın ittifak kurarak”⁶⁴ NATO'ya katılan, siyasi rejim ve kültürel etmenler çerçevesinde Batılaşma sürecine girerek dış politikasının temel ilkelerini bu ideolojilere dayandırmıştır. Türk dış politikası batı yanlısı görüşü savunurken Sovyetlere karşı güvenliğin sağlanması, kültür, ekonomi ve siyasi sistemin modernizasyonuna hizmet etmesi iç barışı ve ülkedeki uyumu sağlamakla kalmayıp, tutarlı ve istikrarlı bir dış politika medyana getirilmesini amaç edinmiştir.⁶⁵ “Türkiye, Sovyetler Birliği tehdidi algılamasının etkisiyle, kendi güvenliğini Batı Bloku içinde yer alarak sağlamaya çalışarak, Güvenlik kaygılarıyla Batı'nın siyasi, ekonomik ve askeri kurumlarında yer almak için tam bir “Batı Yanlısı” politika takip etmiştir.”⁶⁶ Soğuk Savaş sırasında Türk hükümetleri kritik dış politika kararları ile Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nün sıkı bir üyesi olarak Kore Savaşı'nda Birleşmiş Milletlerin müttefik gücü olarak yer almıştır. Türkiye, NATO'da yer alan etken üye devlet olarak ABD'nin Ortadoğu operasyonlarında rol alarak İncirlik Üssü başta olmak üzere Türk

⁶³ Veysel Ocak, *Davutoğlu Siyaset ve İlkelerinin Eleştirisi*, http://dusuncemektebi.com/davutoglu-siyaset-ve-ilkelerinin-elestirisi-1_m16317.html.

⁶⁴ Heper, Sayarı, Martin, *a.g.e.*, s.295.

⁶⁵ Kemal H.Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s.162.

⁶⁶ Şahin, *a.g.e.*, s.119.

hava sahalarını kullanılmasına müttefik güç olarak destek olmuştur. NATO üyeliğinin dışında Türkiye, batıcılık dış politikasını “Avrupa askeri müttefikliğinin dışında Avrupa projesinde tam teşekküllü bir katılımcı olarak kabul görmeye çalışmıştır”⁶⁷ Avrupa Konseyi’nin erken üyeliği ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) 1963 Ankara Antlaşması ile kurucu üyelerinden olmuştur. “*Türkiye’nin yüzü Batı’ya dönük seçkinlerinin 1980’li yıllardan itibaren öncelikli, belki de tek öncelikli dış politika hedefi, Avrupa Birliği’ne üyeliğin sağlanması oldu. Türkiye, 1989 yılının Aralık ayında üyelik için resmi başvuruda bulundu.*”⁶⁸ Körfez Savaşı esnasında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, kararlı bir şekilde Batı’nın yanında yer alarak Avrupa Birliği üyeliğinin sağlanması adına bir tavır göstermiştir. Batıcılık politikasında AB üyeliği adına girişimlerde bulunmuş ve üyeliğin gerçekleşmesi adına AB’nin talepleri doğrultusunda reformlar gerçekleştirilmiştir

1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılmasını takiben Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılmasıyla Batıcılık ilkesinde dengeler değişerek Türk dış politikasında Batı, Ortadoğu ve Sovyetler ile ilişkiler farklılık kazanmıştır. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında dış politikanın temel ilkeleri “İslam” kimliği altında şekillenmiş ve demokrasi, laiklik, kapitalizm gibi batılı değerlerle jeo-stratejik olarak bölgede etkin rol üstlenmiştir.⁶⁹

Bu anlamda 1 Mart tezkeresi kararı esas itibariyle Türk dış politikasının geleneksel tutumuna uyum göstermiş olmakla birlikte politikanın meşrulaştırılmasında Batı karşıtı İslamcı argümanlar kullanılmıştır.⁷⁰

⁶⁷ Heper, Sayarı, Martin, *a.g.e.*, s.295.

⁶⁸ Huntington, *a.g.e.*, s.208.

⁶⁹ Karpat, *a.g.e.*, s.11.

⁷⁰ Özdağ, Demirağ: Turan, *a.g.e.*, s.17.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE - ABD İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ

Türkiye ile ABD ilişkileri tarihinin anlatılacağı bu bölümde; ilişkilerin nasıl ortaya çıktığı ve ilişkileri etkileyen siyasi organizmaların neler olduğu genel bir perspektiften bakılarak açıklanacaktır.

3.1-Stratejik Ortaklık Öncesi Türkiye-ABD İlişkileri

Uluslararası ilişkilerde küresel ölçekte strateji belirleme gücüne sahip olan⁷¹ ülkelerden olan ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler tarihi, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortak tehlike olan Sovyet tehdidi ile güç kazanmıştır. II.Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren ABD, dünya düzeni vizyonu peşinde, geniş kapsamlı hedefler adına uğraş veren⁷² bir hegemonik güç olarak uluslararası arenada aktör olarak rol almıştır.⁷³ Konvansiyonel ve nükleer silah alanında kullanmaya başladığı güçlerini, yayılcı bir politika ile bölgesel ve küresel ittifaklara yansıtan bir kutuplaşmaya⁷⁴ dönüştüren ülkeler ABD ve Sovyetler Birliği uluslararası politikaya savaş sonrası yön vermiştir. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu dönemde “İki Kutuplu” dünya sistemiyle ülkeler; jeopolitik, jeoekonomik, jeostratejik üstünlük mücadelelerine girmişlerdir. Birbirine zıt bloklar olarak dünya siyasi stratejisine yön veren güçler olarak siyasi tarih terminolojisinde geçen “soğuk savaş” terimi ilk olarak Walter Lippman'ın 1947 yılında yayınladığı kitabına bu adı vermesiyle ortaya çıkmıştır. II.Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin Montreux Boğazlar Antlaşmasının revize edilmesini talep etmesi doğrultusunda gerginleşen Türk-Sovyet ilişkileri Türkiye'yi Sovyetleri dengeleyecek güç anlayışına

⁷¹ Davutoğlu, *a.g.e.*, 2014, s.341.

⁷² Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, İstanbul: Boyner Yayınları, 2016, s.305.

⁷³ Lawrence Freedman, *Strateji*, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015, s.263.

⁷⁴ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.340.

itmiş, bu bağlamda Türkiye'yi batıya ve onun lideri konumuna yükselen ABD'ye yakınlaştırmıştır.⁷⁵

Soğuk Savaş döneminde ABD Çevreleme Politikası (Containment Policy) ile Orta Doğu ve Batı Bloğu koridorundaki ülkeler arasında Sovyet tehdidine karşı ittifak oluşturarak ekonomi, askeri anlamda bu ülkelere kolaylıklar sağlamıştır. Spykamm'ın, Rimland'ın (çevre kuşak) tanımlaması çerçevesinde⁷⁶ ele alınan çevreleme doktrinin temelini oluşturan görüş ile ABD bölge politikaları açısından Türkiye ile" yakınlaşmıştır. Türkiye'nin çevreleme politikasına katkısı, büyük ölçüde ABD'den aldığı ekonomik ve askeri yardıma bağlı kalmıştır.⁷⁷ Çevreleme politikası büyük bir ekonomik esirgemezliği gerekmektedir.

Stratejik konumu ile süper güçlerin ittifak gücü olarak Büyük devletlerin yanında görmek istediği ülke olan Türkiye, Soğuk Savaş dönemi ABD'nin ittifak gücünden yararlanarak Truman Doktrininin bir parçası olmuştur. Sovyetlerin tutumunun ABD tarafından endişe verici bulunmasından dolayı, Sovyet tehdidine karşılık Türkiye'ye karşı askeri yardım yapılması Truman Doktrini ile öngörülmüştür.⁷⁸ Türkiye, askeri, güvenlik ve dış politika ile operasyonel kabiliyetini doktrin ile geliştirmiştir. Truman Doktrini'nin (1947) askeri, ekonomik ve siyasi olarak iş birliğine yönelik imkanlarından faydalanan Türkiye, Kore Savaşı'nda ABD'nin öncülüğündeki Birleşmiş Milletler gücünün yanında yer alarak ilişkileri önemli bir noktaya taşımıştır. Türkiye, ABD'nin küresel ölçekteki stratejilerini gerçekleştirmek adına Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile ABD'nin sistematik güçlerini elde etmesi için rol üstlenmiştir. ABD'nin çevreleme politikasında Sovyetleri denetim altına almak istemesinde Türkiye dinamik bir görev üstlenmiş ve ABD'nin küresel çıkarları doğrultusunda bir politika yürütülmesine yardımcı olmuştur. Amerikan yardımlarının cazibesi Türk dış politikasında rol oynamıştır.⁷⁹ Türkiye, katı blok politikalarından artan tehdidi, NATO (1952) üyeliğiyle garanti altına alarak güvenlik sorununa ABD eksenli çözüm getirmiştir. ABD, 1945'lerden itibaren

⁷⁵ Bal, *a.g.e.*,2008, s.10.

⁷⁶ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.135.

⁷⁷ Sander, *a.g.e.*, s.112.

⁷⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Marmara Kitap Merkezi, 2013, s.261-263.

⁷⁹ Burcu Bostancıoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s.361-362.

Türkiye’de komünizmin tehlike oluşturmaya karşı direncini arttırmış, askeri ve ekonomik alanlarda destek olmuş, bazı yönlerde modernleşme ve gelişmelere katkıda bulunmuştur. “*Türkiye’nin ekonomik sorunlarında, dış kredilerin sağlanmasında veya borçların ertelenmesinde(özellikle IMF ve Dünya Bankasındaki etkili yeri nedeniyle) ABD’nin olumlu rolleri olmuştur.*”⁸⁰ Stratejik hesapların yapıldığı Soğuk Savaş sırasında Türkiye’nin aldığı dış politika kararlarının önemli bir bölümü ABD’nin doğrudan ya da dolaylı etkisiyle şekillenmiştir.⁸¹ Soğuk Savaş döneminde ABD’nin uluslararası stratejilerinde askeri yardımda bulunduğu ülkelerden olan Türkiye, Orta Doğu coğrafyasında Mısır ve İsrail’den sonra en fazla yardım alan ülke olmuştur. Türkiye, Sovyetlerin gücü karşısında etkin bir askeri birliğe sahip olması adına NATO içerisinde en çok asker besleyen ülke durumundaydı. Askeri birliğin ABD ve Türkiye ilişkilerine entegre olabilmesi adına Türkiye coğrafyasında önemli üs imkanlarına sahip olan ABD, Sovyet gücüne karşı bir imkân sağlamış oldu. Güç parametrelerinden olan askeri birlikler, NATO çerçevesinde Türkiye-ABD ilişkilerine derinlik kazandırmıştır.

1945-1960 yıllarında Türk-ABD ilişkilerinde hızla gelişen müttefiklik durumu 1962 Küba Füze Kriziyle kesite uğramıştır. Sovyetlerin Küba’da füze buldurması kutuplaşmayı kırmızı hat üzerine taşımıştır. Sovyetlerin Küba’ya füze yerleştirmesi nükleer politikaya dönüşerek iki kutuplu dünyayı savaşın eşiğine getirmiştir. “*Jüpiter füzelerinin Türkiye’ye konuşlandırılması Sovyet tehdidine yol açmış ve ABD’nin kendi güvenlik çıkarlarını müttefiklerinkinden daha üstün olduğunun*”⁸² göstergesi olarak da Türkiye’deki Füze krizi iki ülke arasında pazarlık konusu olmuştur. Türk-ABD ilişkilerinde gelinen noktayı güven çemberinin dışına taşıyan bu gelişme Türkiye’yi iki süper güç çıkarları karşısında tehlikeye atmıştır. Füze kriziyle sarsılan ilişkiler karşılıklı güven anlamında Johnson Mektubu ile sarsılmaya devam etmiştir. ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye başbakanı İsmet İnönü’ye 5 Haziran 1964 tarihinden gönderilen, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesini önlemek amacıyla ve

⁸⁰ Kemal Girgin, *Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz*, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s.317.

⁸¹ Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s.17.

⁸² Bal, *a.g.e.*, 2008, s.14.

kaba bir üslupla yazılmış bir mektupla⁸³ ilişkilerin dengeleri yön değiştirmiştir. Kıbrıs Rum tarafının silahlanma kararı alması ve Kıbrıs Türk tarafında artan Rum tehlikesinin artması üzerine dönemin Türk hükümeti Kıbrıs'a müdahale kararı almıştır. Gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı bölge politikasında konjonktürel bağlamda ters gören ABD, tepki göstererek Türkiye ile sarsıcı ilişkiler yaşamıştır. Johnson Mektubu, uluslararası ilişkilerde Türk-ABD yakınlığına tutarsızlık olarak yansımıştır. Ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerinde ve Türk dış politikasında bazı önemli değişikliklerin de habercisi olmuştur.

“O dönemde Batı Bloğu içerisinde yer alan Türkiye, bu mektubun kendi ulusal çıkarlarının Batı Bloğu'nun, özellikle de blok lideri ABD'nin çıkarlarıyla çeliştiği noktada bağımsız politikalar geliştirme konusunda sıkıntılar yaşanabileceğini görmüş, ABD'nin kimi zaman kendisini yalnız bırakabileceğini anlamıştır.”⁸⁴ “Bu mektup Türk dış politikasında strateji değişikliği yaşatmış ve Türk diplomasisi, ABD ekseninde dönen tek yönlü bir politikadan çok yönlü politikaya geçiş yaşamıştır.”⁸⁵

Küba Krizi, Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan Haşhaş sorunu ABD ile Türkiye arasındaki ittifak güçlerini gevşeterek temel çıkarları öne çıkarmıştır. 1970'lerde ABD başkanı Nixon ile başlayan haşhaş krizi, ekonomik yaptırım tehditlerine dönüşmüş ve uyuşturucu ile mücadele kapsamında Türkiye'de Haşhaş ekimi yasaklanmıştır. 12 Mart 1971 yılında askeri bir yönetim olan Erim Hükümetinin iktidara gelişiyle haşhaş ekimi yasaklanarak, haşhaş ile ilgili yasakları ihlal edenlere çok ağır cezalar getiren tasarımı yasalaştırmıştır.⁸⁶ 1973 yılında demokratik seçimle iktidara gelen Bülent Ecevit Hükümeti'nin aldığı karar doğrultusunda haşhaş ekimi yasağını kaldırmasıyla Amerika ile gerilim yaşanmaya başlamış ve iki ülke arasındaki dalgalanan ilişki sürecinde Türkiye'ye verilen borçların durdurulmasını ve ekonomik-askeri yardımların askıya alınmasını öngören ortak bir karar alınmıştır. Bunu takiben Türkiye'ye toptan bir ambargo talep eden diğer kararlar gelmiştir. Fakat 1974 Temmuz'unda Afyon krizini unutturacak gelişmeler oldu. Kıbrıs 'ta Nikos Samson

⁸³ Bal, *a.g.e.*, s.15.

⁸⁴ Latif Pınar, *1 Mart Tezkeresi ve Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara:Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.74.

⁸⁵ Fahir Armanoğlu, *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*, Ankara: TTK, 1991, s.67.

⁸⁶ Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş, Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996, s.121.

tarafından darbe gerçekleştirildi ve Türkiye adaya müdahale etti ve ambargo çağrılarını Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinden dolayı istenmeye başlanmıştır.⁸⁷

NATO içinde müttefik durumda bulunan iki devletten birinin diğerine silah ambargosu tatbik etmesiyle sonuçlanan Kıbrıs Sorunu ABD ile ilişkilerde bir engel oluşturdu.1974 'de Türkiye'nin Kıbrıs'a harekâtı, adanın üçte biri üzerinde kontrol kurması ve Yunan lobisinin faaliyetleri etkisiyle ABD hükümeti, Türkiye'den Kıbrıs'taki askerlerini geri çekmesini talep etti.⁸⁸ Taleplerin karşılanmaması üzerine ABD hükümeti, Türkiye üzerinde Silah ambargosu uygulayarak askeri ve ekonomik eksenli bir yaptırımında bulunmuştur. Türkiye'nin dış politikası mali ve politik bağımsızlıkları elde etmek adına Batı yönlü bir politikadan çok yönlü ve komşularıyla aktif bir diplomasiyi öngören bir yönelime dönüşmüştür.

Türkiye, güvenlik ve savunmasını tek bir merkeze bağlayarak, Kıbrıs Bunalımı sonrasında konan 1975 Amerikan silah ambargosunun açıkça gösterdiği bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya kaldığını açıkça görmüştür.⁸⁹ ABD'nin 1975 Şubat'tan 1978 Eylül'e kadar uyguladığı ambargo, 1969 yılında ABD-Türkiye arasında gerçekleşen Savunma İşbirliği Antlaşması'na ağır bir darbe indirmiştir. Bunun üzerine Türkiye, 3 Temmuz 1969 tarihinde Antlaşmayı yürürlükten kaldırılarak, 25 Temmuz 1969'dan itibaren ülkede bulunan Amerikan üs ve tesislerine el koymuştur. Türkiye, tam egemenlik haklarının elinde bulundurduğu 26 Mart 1976Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'yla Amerikan üs ve tesislerine üzerine ABD ile yeni bir anlaşma yapmıştır.⁹⁰

1978-1980 yıllarında Türk siyasetinde yaşanan istikrarsız dönem ABD-Türkiye ilişkilerini, dış ülkelerdeki rejimlerin Türkiye'ye olası etkileri ekseninde etkilemiştir. 1979 yılında İran İslam Devrimi yaşanması ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile Türkiye'de komünizm ideolojilerinin yaşanma endişe ise ABD 12 Eylül 1980 İhtilâli'ni istikrar getirdiği gerekçesiyle desteklemiştir. 29 Mart 1980 tarihinde iki ülke arasında askeri ittifakın kuvvetlenmesi üzerine Savunma ve Ekonomik İşbirliği

⁸⁷ Bal, *a.g.e.*, s.22.

⁸⁸ Bal, *a.g.e.*, s.25.

⁸⁹ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi, 2006, s.157.

⁹⁰ Fahir Armanoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, İstanbul: İşbirliği Yayınları, 2015, s.809-810.

Antlaşması ile ABD'nin Türk Silahlı Kuvvetler'e savunma malzemesi, değişik hizmetler ve askeri eğitim olanakları sunması, Türkiye'nin ABD'nin ülkede silahlı kuvvet bulundurma ve askeri faaliyet gerçekleştirmesine izin vermiştir.⁹¹

“ABD’de Kasım 1980 başkanlık seçimlerini Reagan’ın kazanması ile Türk-Amerikan gelişmeleri yaşanmış” ve bu ilişkiler iki kutuplu sistemde ABD-Türkiye arasında Stratejik Ortaklık noktasına taşımıştır.⁹²

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkilerinde Stratejik Ortaklık

Soğuk Savaş döneminin küresel rekabet ortamında güçlerini müttefikler ile birleştirme stratejisinde geliştiren Sovyet ve ABD kuvvetleri yumuşama döneminde bu stratejiyi ABD hegemonyasına bırakmıştır. “Tek süper güç haline gelen ABD, küresel ve bölgesel dengeleri muhafaza etme, gelişmeleri gözlemlene ve yönlendirme ihtiyacı doğrultusunda”⁹³uluslararası politik, ekonomik, askeri güç parametrelerinin mücadelesine girmiştir. ABD, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu siyasal yapısının Batı önderliği rolünü, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden hemen sonra dünya önderliğine dönüştürme arzusu ile fikri ataklar yapmıştır.⁹⁴

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte ortaya çıkan dinamik konjonktürü kullanarak güç denkleminin ağırlığını arttırmak”⁹⁵ isteyen ABD, Orta Doğu bölgesini istikrarsızlaşma amacıyla “stratejik ortak” olarak hedeflerini gerçekleştirmiştir. ABD, çift kutuplu sistemin dağılmasından sonra “dünyanın tek patronu, en büyük askeri gücü, uluslararası arenada adeta ‘hak kuvvettir’ derecesinde her istediğini yapan ve yaptıran bir ülke ve dünyanın tek süper gücü”⁹⁶ olarak bloklar üstü bir güç olarak uluslararası arenada baş aktör olarak yer almıştır.

⁹¹ Pınar, *a.g.e.*, s.31.

⁹² Armanoğlu, *a.g.e.*, s.825.

⁹³ Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2014, s.31.

⁹⁴ Türkiye, İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, *Stratejik Hesaplar*, 6 Aralık 2014.

⁹⁵ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.344.

⁹⁶ Ahmet Özer, *11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme*, İstanbul: Elips Yayıncılık, 2014, s.173.

Jeopolitik gücü kendi çıkarları perspektifinde değerlendiren Türkiye, ABD ile stratejik ortaklık çerçevesinde ikili ilişkileri geliştirmiştir. Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali sonrasında Orta Doğu coğrafyasında tedirginlik veren gelişmelerin yaşanması ile ABD-Türkiye ilişkileri önemini arttırmıştır. Bölge politikalarında diğer bir tehdit unsuru ise İran rejiminin getirdiği tehlikeydi. “*Şah'ın İran' da devrilmesi ile ABD bölgesinde bir dostunu, müttefikini kaybederken, anti-Amerikan siyasal İslamcı bir rejimin kurulması ABD'yi tedirgin etmiştir.*”⁹⁷ Yaşanan devrim sonrası tedirginliğini Türkiye ile müttefiklik ekseninde dengede tutmaya çalışan ABD bölge politikalarında güç sağlamıştır.

Türk-ABD ilişkilerindeki krizlerden dolayı çok yönlü olma sinyalleri veren Türk dış politikası 12 Eylül darbesinden sonra hız kaybetmeye başlamış ve tekrar ABD-Batı eksenine oturmuştur.1991 Körfez Krizi ile birlikte ilişki ivmesi yükselmiştir.⁹⁸

Hegemonya kavramı çerçevesinde dünya politikasının üstünlüğünü tekelinde bulunduran güç olan ABD, kapitalist ve serbest piyasa ekonomisini diğer taraftan demokratik yönetim şeklini istikrasız ülkelere empoze edebilmek adına projeler üretmiştir. Bu projelerin merkezinde bulunan Orta Doğu hattının üzerindeki Türkiye, ABD'nin stratejik müttefikleri olarak bölge coğrafyası üzerinde misyon edinmiştir. Yenidünya düzeni çerçevesinde ABD'nin Orta Doğu'daki demokrasi kavramını bölgeye taşımak dışında enerji stratejileri de ABD-Türkiye ilişkilerinde yeni denklemleri ortaya çıkarmıştır. Orta Doğu coğrafyasına yönelen ABD, bu bölgede iki temel parametre arasında diplomatik ve stratejik bir uyum kurmaya çalışmıştır: “Bölgenin küresel jeopolitik ve ekonomik-politik dengeler içindeki rolü ve bölge içi güç yapılanmasıdır.”⁹⁹ ABD'nin bölge içi yapılanma sağlama adına Türkiye ile bölgesel ve küresel bir strateji işbirliğine başlamasıyla Orta Doğu 'da diplomatik bloklaşmalar hız kazanmıştır. Soğuk Savaşın ardından ABD'nin yeni dünya düzeni de sistematik güç anlayışıyla Amerika kıtasının dışında enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak amacıyla başlattığı projelerden bir diğeri de Sovyetlerin dağılmasından

⁹⁷ Bal, *a.g.e.*, s.28.

⁹⁸ Bal, *a.g.e.*, s.31.

⁹⁹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.342.

sonra Doğu Blok'un yer aldığı jeopolitik ve jeo-ekonomik boşluktur. Orta Asya'daki güç boşluğunu kendi yörüngesinde tutarak değerlendirmek isteyen ABD'nin ana hedeflerinden biri de coğrafya üzerindeki enerji kaynaklarına yönelik strateji geliştirmektir. “Küreselleşme olgusu ve aktör tipolojisinde yaşanan değişimlerle beraber Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda bağımsızlığını ilan eden yeni cumhuriyetlerin elindeki kaynakları dünya pazarına açma girişimleri Türkiye gibi bağlantı yollarında”¹⁰⁰ bulunan bir ülkeyi önemli bir müttefikliğe taşımıştır. Bölgeye olan yakınlığının dışında Türkiye'nin bölge coğrafyasında bulunan ülkelerle olan kültürel, etnik benzerliklerin örtüşmesi ABD'nin Türkiye'yi aktör görmesine sebep olmuştur. “1990'larda Türkiye ile ABD çok sayıda ikili ortaklık alanları ve insani misyonlardaki ilişkiler”¹⁰¹ ile ortaklık stratejik müttefiklik seviyesine çıkmıştır. 1991 yılı itibarıyla ABD'nin küresel stratejisi çerçevesinde Türkiye'nin önemi artmıştır.¹⁰² Türkiye, Soğuk Savaş'ın galibi olan ve uluslararası alandaki hegemonyasını sürdürmek isteyen ABD'yle ilişkilerinde bu ülkeye yakın durarak ve onunla işbirliği yaparak ulusal hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır.¹⁰³ NATO şemsiyesi altında başlayan ABD-Türkiye müttefiklik ilişkileri Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konumundan dolayı kuvvetlenerek artmış ve bölgedeki güçlerin nüfuzunu kırmak adına ilişkiler hızla ilerlemiştir. Ermeni sorunu, Kuzey Irak ve Kürtler Meselesi, Kıbrıs-Yunan diplomasisinde yaşanan krizler dışında, Körfez Savaşı'nın Türk Hükümetinin çizdiği ABD yanlısı politikalarla statükoyu bozucu unsurların gelişmesine böylelikle engel olunmuştur.¹⁰⁴ 1990 yıllarda ikili işbirliklerin temelleri Türkiye'nin 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasında oynadığı rol ile atıldı. Bu ortaklığın en iyi göstergesi iki ülke devlet başkanının arasında gelişen sıcak diplomatik gelişmelerdir. Başkan George Bush ve Turgut Özal arasında gelişen diplomatik yakınlık, Bush'un Türkiye'yi ziyareti ile stratejik ortaklık noktasında büyük kazanım sağlamıştır. Bush, Aralık

¹⁰⁰ Bulut Çınar, Abdulkayyum Kesici, *ABD'nin Hazar Enerji Politikası ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2005, no: 33, s.167.

¹⁰¹ Hakan Günaydın, *Media and Foreign in Turkey, The Tezkere Crisis of 2003*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Siyaset Bilimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.17.

¹⁰² Davutoğlu, *a.g.e.*, s.347.

¹⁰³ Oran, *a.g.e.*, s.243.

¹⁰⁴ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.347.

1959'da Dwight Eisenhower'ın ziyareti sonra Türkiye'ye gelen ilk ABD başkanıydı.¹⁰⁵

Soğuk Savaş döneminde Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan Kıbrıs sorunu ABD ile ilişkileri farklı bir noktaya taşımıştır. Doğu Akdeniz'de yaşanan Soğuk Savaş çatışması Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri bölgesel çıkar anlamında yumuşatmıştır. "Yumuşama döneminde her iki bölge devleti açısından da, bölgesel çıkarları genel olarak Batı bağdaşmasının ve özellikle ABD'nin global çıkarları içinde eritme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır."¹⁰⁶ Bölgesel çıkarlar etkili olmaya başlayınca ABD ile Türkiye arasında ortaklıklar zedelenmiştir.

Stratejik ortaklık ekseninde en köklü ittifak, Irak-İran arasında yaşanan ve bölge coğrafyasında yığılmacı güçlerin artmasında sebep olan 1990 savaşıydı. Körfez'de yaşanan krizlerin etkisiyle bölgesel çıkarlar ABD'nin hegemonyasında yeni stratejik uygulamalar geliştirmesine yol açmıştır. Bu operasyonda Irak-Kuveyt petrol ihtilafı olarak gerekçe gösterilmiştir. Irak'ın Kuveyt'e saldırmasının asıl gerekçeleri; Şii-Sunni mücadelesinden kaynaklanan 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak savaşındaki mağlubiyeti ve savaş öncesi Irak'a ekonomik yardımda bulunan Kuveyt ile Irak ilişkileri savaştan sonra tersine dönmesi ve ekonomik borçları ödemekte zorlayan Irak'ın petrol fiyatlarını arttırarak ilişkileri kriz noktasına taşımasıdır.¹⁰⁷

Irak'ın, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi, BM Güvenlik Konseyi sert yaptırımlarla işgale tepki göstermiştir. BM'nin eşi görülmemiş sertliği, yoğun ABD baskısının ve tehditlerinin sonucu¹⁰⁸ bölgede askeri güçlerin sevk edilmesi düşünülerek, diplomatik girişimler bertaraf edilmiştir. Irak'ın Kuveyt'ten barışçıl yollarla ayrılması, ABD'nin stratejik çıkarlarına uygun düşmemesi üzerine operasyon söylemleri ortaya atılmıştır. "ABD, Basra Körfezi'nde diplomasiyi reddederek, Körfez tiranlıklarına çatışmayı şiddet arenasında tutmayı hedef görmüştür."¹⁰⁹ Bu hedefleri

¹⁰⁵ Barry Rubin, Kemal Kirişçi, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s.200.

¹⁰⁶ Sander, *a.g.e.*, s.114.

¹⁰⁷ Deniz Tansi, Hakan Sezgin Erkan, *Türk Dış Politikası'nda Güncel Eğilimler (2000-2014)*, İstanbul: Kanes Yayınları, 2015, s.34.

¹⁰⁸ Noam Chomsky, *Dünyayı Kim Yönetiyor*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016, s.69.

¹⁰⁹ Chomsky, *a.g.e.*, s.69.

doğrultusunda Türkiye ile Kuzey Irak'ta stratejiler üzerine askeri ve diplomatik müzakereler gerçekleşmiştir.

1991 Körfez Savaşı, Türkiye-ABD arasındaki ittifakı kuvvetlendirmiş ve birçok ortak politik çıkarlar doğrultusunda iki ülke birlikte hareket etmiştir. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde ABD, Türk karar vericilerinden Kuzey Irak'ta yapılacak operasyon öncesinde askeri konuşlandırma yetkisi istemiştir. Anayasanın 92.maddesi gereği Türk askerinin yurt dışına gönderilmesi ve yabancı askerinin Türkiye sınırları içerisinde kabul edilmesi Meclis'te kritik müzakereler sonrasında 5 Eylül'de onaylanmıştır. "Saddam Hüseyin'in 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesi Türk dış politikasında ikilem yaratmış ve dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal bu ikilemi Birleşik Devletler'in liderliğinde Irak karşıtı koalisyonla destek vererek çözmüştür."¹¹⁰ Ortadoğu coğrafyasındaki stratejiler üzerinde Türkiye Kuveyt İşgalinden sonra daha aktif rol almaya başlamıştır.

2 Ocak 1991 yılında ABD hava saldırıları başlamış; Türkiye, 17 Ocak'ta Birleşik Hava Kuvvetlerinin Irak'a operasyonlar düzenlemesi amacıyla İncirlik Hava Üssünü Meclis kararıyla kullanıma açmıştır. Bölgedeki Kürtlerin Saddam tarafından zor kullanılması üzerine Türk sınırına mülteciler yığılmış ve Özal, Kürt mültecilerine Irak'ta güvenli bölge sağlanması adına BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararıyla 5 Nisan 1991'de Silopi'ye "Huzur Operasyonu" düzenlemiştir. "Huzur Operasyonu sığınmacı sorununa geçici çözüm sağlamış ancak PKK'ya Kuzey Irak'ta Türk hedeflerine saldırabilecek bir üs sağlaması ve uluslararası bir Kürt sorununun çıkmasına sebep olmuştur."¹¹¹ Özal döneminden sonra Huzur Operasyonu Kuzey Irak'ta devam eden istikrarsızlıklar üzerine devam edilmesi gerektiği görüşünde birleşmişlerdir. Süleyman Demirel ve Erdal İnönü'nün 1991'de iktidara gelmesiyle operasyonun devamı kabul görülmüş ve daha sonra başbakan olan Tansu Çiller ve Bülent Ecevit de aynı yolu takip etmişlerdir. 1996-1997 yılında Tansu Çiller ve

¹¹⁰ Heper, Sayarı, *a.g.e.*, s.300.

¹¹¹ William Hale, *Türk Dış Politikası, 1774-2000*, İstanbul: 2003 Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003, s.211.

Erbakan iktidarında operasyonun adı değişerek “Kuzey Keşif Gücü” olarak anılmaya başlanmıştır.

“Kuveyt Savaşı sonrası, Irak’ta bulunan mültecilerle savaştan zarar görenlere yardım yapılması ve Kürtlerin Saddam yönetimine karşı korunması için Türkiye’nin öncülüğünde BMGK toplanarak, 1991 yılında 688 nolu kararla kurtarma ve yardım konusunda fikir birliği yapmıştır.” Çekiç Güç (Poised Hammer) olarak adlandırılan birlikler, 1748 asker ve 77 uçakla İncirlik hava üssünde konuşlanmıştır. İncirlik’ten havalanan ve “Kuzey Irak’ta keşif uçuşları yapan Çekiç Gücün görevi, 2003 Irak operasyonu ile hukuken ve fiilen sona ermiştir.”¹¹²

ABD’nin Irak’la ilgili parametreleri temel amacı, “ülkenin dünyadan siyasi ve ekonomik olarak tecrit edilmesi, saldırgan politikalarının caydırılması, petrol pazarlarına erişmesinin engellemesi, kitle imha silahlarının yok edilmesi olmuştur.”¹¹³

3.3. ABD’nin 2003 Irak’ı İşgaline Sebep Olan Gelişmeler

ABD hükümetlerinin Ortadoğu’yla dinamik ilişkisi yakın tarihin olgularındandır.¹¹⁴ “Soğuk Savaş sonrası ABD, dünya politikasındaki üstünlüğünü ve genelde ise kapitalist dünya düzeninin sürekliliğini sağlamak için araçsallaştırdığı hegemonya”¹¹⁵ ölçeğinde Ortadoğu coğrafyasında stratejiler kurgulamıştır. “Ortadoğu, dünyanın üç büyük dininin kozası olmuş, uluslararası düzenin hem bölgesel düzeni örgütleme, hem de bu düzenin dünyanın öteki yerlerindeki barış ve istikrarı sağlamada zorluk yaşamış karmaşıklar coğrafyasıdır.”¹¹⁶ Ortadoğu bölgesinin hâkimiyeti I.Dünya Savaşı’nda tekeli elinde bulunduran İngiltere ve Fransa’dan sonra II. Dünya Savaşı ile Amerika’ya geçmiştir. Soğuk Savaş dönemine kadar ABD, Ortadoğu topraklarında erk sahibi bir devlet olarak görülüyordu ancak II. Dünya Savaşı’ndan sonra bölgedeki gücünü hissettirmeye başlamış ve 1956 Süveyş Krizi ile bölgedeki hakimiyeti açısından dönüm noktası yaşanmıştır. 1965 Süveyş Krizi

¹¹² Benan Kepsutlu, *Amerika’nın Ortadoğu Politikası*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016, s.186.

¹¹³ Ünal Gündoğan, *Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya*, Ankara: 2016, SRT Yayınları, s.328.

¹¹⁴ James L.Gelvin, *Modern Ortadoğu Tarihi (1453-2015)*, İstanbul: Timaş, 2015, s.122.

¹¹⁵ Mehmet Şahin, Osman Şen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ankara: Kripto Yayınları, 2014, s.434.

¹¹⁶ Kissinger, *a.g.e.*,2016, s.111.

bölgedeki Sovyet ve ABD etkinliğini arttırmış, İngiltere'nin yıllarca süren hakimiyetini kırmıştır.

Petrol yataklarına sahip olan bölge, dünya gücünü elinde bulundurmak isteyen ABD için cazibe merkezi olarak kodlanmaktaydı. ABD'nin bölgede bulunan petrol rezervlerine hakim olma ideolojisi dışında, Ortadoğu coğrafyasında barış sürecinin devam etmesi ve İsrail'in stratejik ortaklıkla desteklenmesi gibi hedefler yer almaktaydı.¹¹⁷ Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), bölgede politik ve sosyal şartları iyileştirerek, teröre sebep olabilecek faktörleri ortadan kaldırmak, otokrat yönetimleri demokratik yapıya dönüştürmek, ekonomik kalkınmaları sağlamaktır.¹¹⁸

II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen politik denklemlerle Ortadoğu coğrafyası stratejik değer kazanmış ve hegemonik güçler için yeni kaynaklar oluşturmuştur. Aktivist bir dış politika ile 1954 Temmuz'da "ABD'nin Ortadoğu'yla ilgili Hedefleri ve Politikaları" başlıklı bir rapor dönemin Milli Güvenlik Konseyi Başkan D. Eisenhower'a sunulmuştu. Ortadoğu hedefleri ile hazırlanan raporun içeriğinde şunlar yer alıyordu:

"ABD ve müttefik devletlerin Ortadoğu coğrafyasından stratejik statükosundan yararlanması, bölge kaynaklarından ve geçiş haklarının olanaklarından faydalanması, Sovyet bloğunun bu olanaklardan yararlanmamak,

Komünist eğilimli görüşlere ve yayılcı zihniyetine karşı çıkabilecek, istikrar sağlayabilen ve bölgeye bu rejimden uzak, kendi ayakları üzerinde durma kabiliyetini gösteren hükümetlerin yer almasını sağlamak,

Ortadoğu coğrafyasında barışı ve düzeni sağlayabilecek olan Arap devletleri ve İsrail arasındaki pürüzleri yok edebilmek,

Amerikan karşıtı görüşlerin Arap kamuoyu tarafından ortadan kaldırılmasına olanak sağlanama,

Hür Dünya'da bölge ülkelerinin egemen devletler olarak tanınması ve daha çok kabul görmesi, bölge ülkelerinin de bölgeye ve genel olarak "Hür Dünya'ya karşı sorumluluklarının daha çok bilincinde olmak,

¹¹⁷ İdris Bal, *Ortadoğu'da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK'nın Katkısı*, Ankara: AGAM Yayınları, 2006, s.154.

¹¹⁸ Atilla Sandıklı, Kenan Dağcı, *Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler*, İstanbul:Tasam Yayınları, 2006, s.183-184.

*Bölgede hakimiyet kurabilecek Sovyet görüşünün önünü geçilmesini sağlamak.*¹¹⁹

Ronald Reagan yönetimi zamanından Doğu ve Asya ilişkilerinden sorumlu dışişleri bakanı yardımcısı Peter Constable, Nisan 1981’de Amerikan strateji ve politikalarına uygun olarak bir tablo ile Ortadoğu ve Basra Körfezi’ne yönelik bir çözümleme hazırladı. Sovyet yayılcılığına yönelik hazırlanan tabloda tehdit ve sorunlar ele alınarak, bölge coğrafyasında hedefler belirlenmiş şekilde yer alıyordu. Derin bölünmeler ve çözülmemiş sorunlar ele alınarak siyasal değişimler, ekonomik ve sosyal yapılanmalar bölge stratejisi açısından değerlendirilmiştir.

ABD’nin Ortadoğu coğrafyasındaki stratejilerinden bir diğeri de petrol politikaları üzerinedir. 1950’den sonra ABD, uluslararası petrol piyasalarında yer alan doymuşluk sebebiyle Başkan Eisenhower ithalat kotaları ile fiyatlardaki düşmelere engel olmak istemiştir. 1969 yılı itibariyle ABD bölgeden petrol ithal etmeye başlamış ve 1973 itibariyle ABD iç tüketim amaçlı petrolünün üçte birini bölgeden ithal etmeye başlamıştır.¹²⁰

Amerika’nın Ortadoğu stratejilerindeki üçüncü amacı; bölgede barışı sağlamak ve Ortadoğu’daki güç dengelerini korumaktır. Bu politika ile ABD Körfez Bölgesi’nde güç dengesi sağlamaya çalışmıştır. “Bunun sonucu olarak ABD İran-İrak Savaşı sırasında ve bu savaşın bitmesinden sadece üç yıl sonra Körfez Savaşı’nda bir uluslararası koalisyon oluşturarak Irak’a saldırmıştır.”¹²¹

Değişken Orta Doğu diplomalarında kriz noktalarından biri olan Körfez Savaşı bölge stratejilerini ABD yörüngesinde etkilemiştir. Jeopolitik anlamda enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan Orta Doğu coğrafyasının istikrarsızlık atmosferini dağıtmak adına ABD, bölge stratejilerine Körfez Savaşı’nda yön verdi. “Soğuk Savaş ortamının statik kıldığı jeopolitik koşullar, yeni dönemde son derece dinamik yeni bir

¹¹⁹ James L. Gelvin, *Modern Orta Doğu Tarihi*, İstanbul: Timaş, 2015, s.340.

¹²⁰ Gelvin, *a.g.e.*, s.341.

¹²¹ Gelvin, *a.g.e.*, s.342.

siyasal ortama dönüşmüştür.”¹²² Yeni Dünya Düzeni’nde liberal ekonominin temel ideoloji olması ve ekonomik rekabetin uluslararası ilişkilerin ana gündemini oluşturmasının ABD’yi bu anlamda iktidarsız bölgelere yönlendirmiştir. Ortadoğu projesi içerisinde yer alan Irak operasyonu, neo-muhafazakarların planladığı ve işgalin hayata geçmesi adına uzunca süredir gerekçeler hazırladığı bir projedir.1997 yılının ilkbaharında kurulan New Amerikan Century (Yeni Yüzyıl için Amerikan Projesi) Bush dönemi dış politikasının yaklaşımlarını somutlaştırmıştır. Bu projede yer alan Amerikan çıkarları için tehlikeli düşman devletlerin rejimlerine denetim uygulama fikri Irak Operasyon ile gerçeklik kazandırılmıştır. ABD hegemonyasında ekseninde Ortadoğu projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır. Dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük tehdit olan ABD hegemonyası Paul Wolfowitz, Jeb Bush, Donald Rumsfeld, Zalmay Halilzad gibi isimlerin yer aldığı neo-muhafazakarların ideolojisidir.¹²³ Yeni Muhafazakarların savunduğu görüş demokratik emperyalizm”¹²⁴ adı altında hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Francis Fukuyama 1989’deki Tarihın Sonu adlı çalışmasıyla liberalizmin diğer ideolojiler karşısındaki nihai üstünlüğünü ilan etmiştir.¹²⁵ ”Liberal düşünceye göre; demokratikleşme ve özgürlüklerin genişletilmesi bireylerin zenginleşmesini teşvik ederken, insanların birbirine bağımlı hale getirerek savaş ve çatışmaya sebebiyet verebildiği,”¹²⁶ “serbest pazar ve demokrasinin ise küresel düzlemdeki zaferinden yola çıkarak, tarihin kendisinin neredeyse sona ermiş olduğu”¹²⁷ Fukuyama tarafından savunulmaktadır. 2002 tarihinde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi Fukuyama’nın bu savını desteklemiş ve Başkan Bush belgeye destekler nitelikte özgürlük, hür teşebbüs, demokrasinin ulusal başarı adına tek sürdürülebilir model olduğunu savunmuştur. Bu

¹²² İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, *Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekân, Güç ve Çatışma*, İstanbul: Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 47, 2006, s.4.

¹²³ Paul Craig Roberts, *Yeni Muhafazakar Tehdit, Doğu Avrupa’dan Ortadoğu’ya Washington’ın Üstünlük Savaşı*, çev. Zeynep Anlı, İstanbul: Say Yayıncılık, 2016, s.350.

¹²⁴ Ivo H. Daader, James M. Lindsay, “Bush’s Foreign Policy Revolution”, Fred I.Greenstein (der.), *The George W.Bush Presidency: An Early Assessment*, Baltimore and London: The Johns University Press, 2003, s.109.

¹²⁵ Oran, *a.g.e.*, s.246.

¹²⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* Bursa: Mkm Yayıncılık, 2011, s.35.

¹²⁷ Karl E. Meyer, Shareen Blair Brysac, *Orta Doğu Tarihi, Kral Yaratanlar*, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016, s.638.

kavramla, dünyanın unipolar (tek kutuplu) bir sisteme vurgu yapıldığı nitelendirilmektedir.¹²⁸ Bu noktadan hareketle ABD ideolojilerini okyanus ötesinde gerçekleştirmek isterken Orta Doğu'da halkı ABD yanlısı ama yönetimleri Anti-Amerikancı olan¹²⁹ diktatör yönetimine sahip Irak'ı seçmiştir.

ABD, Irak'ın 2 Ağustos'da Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan Körfez Savaşı Soğuk Savaş sonrası ideolojilerini İran ve Irak'ı çevreleme, bölgede bulunan kitle imha silahlarını kontrol altına alma ve terörü desteklediğini düşündüğü radikal İslamcı anlayışların yaklaşımlarını durdurma ve petrolün denetimini sağlama olarak bölgede hegemonya kurmak istemiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD dış politikasını belirleyici stratejileri olarak; Yeni Yalnızcılık (Neo-Isolationism), Üstünlük (Primacy), Ortaklaşa Güvenlik (Cooperative Security), Seçici Angajman (Selective Engagement)'dir.¹³⁰

Körfez Savaşı'nda ABD, Yeni Yalnızcılık (yani uluslararası sorumluluklarından vazgeçip ülke içi sorunlara yönelme) politikalarını terk edip, uluslararası güvenlik ve üstünlük stratejisini benimseyen bir stratejiye yönelmiştir. Bu çerçevede ABD ortaklaşa güvenlik sorumluluğu misyonuyla müttefikleriyle uluslararası örgütler dahilinde bölgesel politikalar üretmiştir. Uluslararası sisteme egemen olup kendi hegemonyasını çıkarları ekseninde değerlendirmek isteyen ABD, Körfez Savaşı'nda jeo-ekonomik ve jeostratejik politikalarını hayata geçirmek adına aktör görevinde yer almıştır. ABD'nin tekelci güvenlik şemsiyesi altında bulunan Orta Doğu aktörlerinden olan ülkelerle bölgesel ve küresel dengeler sağlamak istenmiştir. Bugün Orta Doğu olarak isimlendirilen bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetlerin beşiği olmuş, diğer taraftan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktası teşkil etmiştir.¹³¹ Ortadoğu Soğuk Savaş sonrasında

¹²⁸ Meyer, Brysac, *a.g.e.*, s.638.

¹²⁹ Abdullah Şahin, *Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye*, İstanbul: Truva Yayınları, 2010, s.56.

¹³⁰ Oran, *a.g.e.*, s.247.

¹³¹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.130.

umulduğu gibi demokratik bir konsensüs dönemi değil, yeni bir ideolojik ve askeri çatışma çağını başlatmıştır.¹³²

2 Ağustos 1990'da Irak'ın petrol krizi sonucunda Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan bölge içi kronikleşen boşluk ABD tarafında bölgesel denge hamleleri¹³³ şeklinde değerlendirilmiştir. Stratejik hesapların yapıldığı Orta Doğu coğrafyasındaki Körfez Savaşı'nda bölge ülkelerini Irak'a karşı harekete geçirmeyi başaran ABD, 24 Şubat'ta 'Çöl Fırtınası' ile kara harekâtıyla bölgede denge sağlamak istemiştir.

ABD politika planlamacıları, aslında 11 Eylül'den çok önce çizim tahtasında Basra Körfezi'ndeki hegemonik düşünceleri kararlaştırmış ve dönemin ABD Savunma Sekreter Yardımcısı Wolfowitz tarafından Irak işgali fikren oluşturulmuştu. Bölge üzerinde yapılan Pentagon değerlendirmesinde raporlar Wolfowitz'in ideolojilere yer veriyor ve Bölge adına sanayileşmiş müttefikleriyle birlikte Basra Körfezi'ndeki petrolü istediğini belirtiyordu. Wolfowitz aradan geçen yıllar içinde Irak ideolojisini gerçekleştirdi ve Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin önceliği kıldı.¹³⁴ Amerika'nın küresel gücü, Amerika'nın kendi içi deneyimi yansıtan, kendisinin tasarladığı, diğerlerinden farklı bir küresel sistemle uygulanmaktaydı.¹³⁵

Özgürlük Gündemi adı verilen düzen kuruculuk sisteminde temel unsur demokratik yönetimi baskıcı ve otokrat yönetimlere getirmektir. "Bu politikanın ilk ilan edildiği 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi, 1950'de Amerika'nın Soğuk Savaş'taki misyonunu tanımlamış olan NSC-68 savlarını tekrar ediyordu ama aralarında belirleyici bir fark vardı."¹³⁶ İlk belge Amerika'nın değerlerinden kaynak oluşturularak özgür dünyanın çerçevesini belirliyordu; diğer belge olan 2002 belgesi evrensel özgürlük değerleri adına dünyanın her yerinde tiranlıkların sona erdirilmesini savunuyordu. Radikal İslamcı düzenin özgürlük ve demokrasi kavramlarıyla yer değiştirmesi adına girişimlerde bulunularak iktidarları devirmek öngörülüyordu. Totaliter sistemleri çoğulcu demokrasi sistemiyle değiştirerek baskıcı yönetim

¹³² Henry Kissinger, *Dünya Düzeni*, İstanbul: Boyner Yayıncılık, 2016, s.345.

¹³³ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.131.

¹³⁴ Oliver Stone, Peter Kuznick, *ABD'nin Gizli Tarihi*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015, s.539.

¹³⁵ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Strateji*, İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2016, s.43.

¹³⁶ Kissinger, *a.g.e.*, s.352.

atmosferini değiştirmek hedefleniyordu. Sekülerizm¹³⁷ sisteminden uzak bir yönetim anlayışına hakim olan Ortadoğu coğrafyasında, radikal İslamcı görüşünün benimsenmesi yeni yönetim sistemlerinin değişimlerini mutlak kılıyordu. “Irak’taki askeri girişimin ayırt edici ve geleneksel olarak Amerikalı yönü, uygulamada bir dayatma eylemi olan bu çabanın, özgürlük ve demokrasi yayma projesinin bir ifadesi olarak çevrelenmesi kararıydı.”¹³⁸

Amerika Ortadoğu coğrafyasında yükselen radikal İslamcılığa, kendi değerlerinin ve dünya düzeni kavramının evrenselliğini yeniden teyit ederek yaklaşımda bulunuyordu. Temel önerme ile “Irak’ta Saddam Hüseyin’in demir yumrukla yönettiği” rejimi çoğulcu demokrasi ile devirmek istemesi halk desteğine dayandırmak istiyordu. 1998’de Irak Kurtuluş Yasası’nı onaylayarak Irak’a rejim değişikliğini götürmek Birleşik Devletler’in politikasına dönüşmüştü.¹³⁹

“1991 Saddam’ın Kuveyt’i işgalinin Amerikan önderliğinde yenilgiye uğratılmasının ardındaki küresel konsensüs kısa bir süreliğe, Amerika’nın kurallarında dayalı bir uluslararası düzene ilişkin ezeli umudunu haklı çıkarmış gibi görünüyordu.”¹⁴⁰

ABD’nin Saddam Hüseyin’i devirmek adına üç öncelikli stratejiye dikkat edilmesi gerekmektedir:

*Hızlı ve askeri bir planın gerçekleştirilmesi, Saddam Hüseyin’in siyasi rejiminin yerine nasıl bir siyasi yapının geleceği önceden anlaşma sağlanarak belirlenmesi, askeri planın uygulanabilmesi adına anahtar ülkelerin desteği.*¹⁴¹

ABD’nin bölge politikaları adına Irak’ın bölünmesi amaç olarak görülmediğinden yapılacak askeri operasyonda Türk tarafının desteği ön görülüyordu. Anahtar ülke statüsünden bulunan Körfez ülkelerinin tarafsızlığı koşul olarak belirlenirken, Türk Hükümetinin Irak operasyonunda müttefik olarak seçilmesi ana unsur olarak belirleniyordu. “ABD Basra’dan Doğu Akdeniz’e kadar uzanması

¹³⁷ Sekülerizm: politik arenada dinin rolünün azaltılmasını savunur.

¹³⁸ Kissinger, *a.g.e.*, s.352.

¹³⁹ Kissinger, *a.g.e.*, s.354.

¹⁴⁰ Kissinger, *a.g.e.*, s.343.

¹⁴¹ Henry Kissinger, *Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı ?*, çev. Tayfun Eyyapan, Ankara: Metupress, 2002, s.272.

planlanan büyük koridorda ilk hedef; Irak'ta bir koridor inşa etmek ve bu koridorun inşasını Türkiye'ye dayatmak, koridoru Ankara'ya kabul ettirmek¹⁴² gibi amaçlar yer alıyordu. ABD, Saddam'ın saldırgan politikasının yol açtığı konjonktürü, uluslararası medyayı da son derece etkin kullanan başarılı taktik bir planlama ve uygulama ile daha büyük ölçekli stratejik hedefler için kullanılmıştır.¹⁴³

ABD konvansiyonel askeri yetenekleri konusunda inandırıcı üstünlük sergilemeyi başardı ve Irak rejimi kısa süre içinde devrildi.¹⁴⁴ Körfez Savaşı küresel ölçekte yeni dünya düzeniyle ilgili şu mesajları iletmek istemiştir; (i) ABD'nin hukuki ve reel-politik patronajı altında uluslararası düzen tekrar yapılandırılmalıdır. (ii) yeni düzenlemede ekonomik ölçeklendirmeler belirlenmeli ve bunlar uluslararası devletlerin aktörleri arasında paylaşılmamalıdır. (iii) Ortadoğu'nun bölgesel güvenliği ABD'nin tekeli güvenlik şemsiyesi altındadır. (iv) Uluslararası örgütlerin meşruiyet sağlayıcılığı ABD'nin iradesine bağlıdır.¹⁴⁵

Uluslararası meşruiyet kaybına uğrayan ABD, askeri bir zafer kazanmış olmasına rağmen, savaşın gerekçelerine uygun sonuçlar elde edemediği için Vietnam Savaşı'nda olduğu gibi prestij kaybına uğramıştır. "Saddam Hüseyin'in seküler hükümetinin Washington tarafından yok edilmesinin sonucu", hegemonik güç bölgede kendini göstermekteydi. "*Washington bölgede Pandora'nın Kutusu'nu açmıştır. Washington'ın Ortadoğu'da başardığı şey işte budur.*"¹⁴⁶

"Irak İşgali; Somali, Bosna Hersek, Kosova sürecinin devamı niteliğini olarak ele alınmış ve ABD'nin küresel hâkimiyetinin kurulması yolunda atılmış önemli bir adımdır. Bu adım ABD'nin Ortadoğu ve İslam-Arap nüfusuna kendi gücünü dayatması, kabul ettirmesi ve sağlamlaştırmasıdır."¹⁴⁷ Körfez Savaşı'nın bitmesinin ardından Kürtler gibi Şiiilerin arasında çatışmalar yaşanmış, ABD, Kuzey Irak'ta bulunan Kürtlere destek olarak Şiiilerin otoritesini kırmak istemiştir. Şiiilerin İran'la

¹⁴² Mehmet Ali Güller, *Amerikan Koridoru*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015, s.25.

¹⁴³ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.344.

¹⁴⁴ Lawrence Freedman, *Strateji*, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015, s.403.

¹⁴⁵ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.345.

¹⁴⁶ Roberts, *a.g.e.*, s.183.

¹⁴⁶ Kissinger, *a.g.e.*, s.351.

¹⁴⁷ Gündoğan, *a.g.e.*, s.355.

birlikte hareket etmelerini engellemek isteyen ABD, Kürtlerin de devlet yönetimine karşı çıkmalarına engel olmayarak Kürtleri desteklemiştir.

ABD'nin Irak petrolünü kontrol etme retoriği işgale temel gerekçe olmakla birlikte, petrolün dolar bazında ihraç edilmesini etken kılmak, ABD hükümetlerinin belirlediği petrol fiyatlarıyla kontrolü elde tutmak gibi ekonomik stratejiler belirlemiştir. ABD'nin Ortadoğu coğrafyasında geliştirdiği politik retorikler; bölge üzerinden yer alan, kritik hat üzerindeki devletler ile etkileşim içinde olmak, devletleri kendi hegemonyası altında denetim altında tutmak, bölgede bulunan silah sanayisinin canlanmasını sağlamaktır.¹⁴⁸

Tarihsel bloğun oluşumunda ve politikalarını şekillenmesinde organik entellektüeller olarak hizmet veren yeni muhafazakarlar, Irak'ın işgali süreciyle birlikte Amerikan dış politikasına ilişkin tartışmaların merkezine yerleşmişlerdir. Körfez Savaşı medeniyetler arasındaki Soğuk Savaş sonrası ilk kaynak savaşıydı. Batı, Saddam Hüseyin'i yerinden etmede başarısız oldu, ama güvenlik bakımından Körfez devletlerinin Batı'ya bağımlılığını dramatikleştirmede ve Körfez'de barış dönemlerindeki, askeri mevcudiyetini genişletmeyi sağlamada bir tür zafer kazanmıştır.¹⁴⁹

3.4. Yeni Dünya Düzeni ve ABD

Sosyal ve siyasal yapıların ve teorinin amaçları, sergiledikleri faaliyetleri ve kurguladıkları temel varsayımları bulunmaktadır. Bu faaliyetler bir düzen içinde sistemli bir şekilde uygulanmaktadır. Uluslararası ilişkilerin temel aktörü devletlerin teşkil ettiği bu düzende "Yeni dünya düzeni" diye tanımlanan olgu küreselleşmenin bir evresi olarak ve onun içinden süzülüp gelen, 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından özgün koşullarda şekillenen ve kavramsal telaffuzunu ABD'nin yaptığı özel

¹⁴⁸ Kepsutlu, *a.g.e.*, s.215-216.

¹⁴⁹ Huntington, *a.g.e.*, s.377.

bir süreci anlatmak için kullanılmıştır. Bu bölümde Yeni dünya düzeni olgusunun açıklaması yapılarak, ABD perspektifinden ele alınacaktır.

3.4.1. 11 Eylül Saldırıları

11 Eylül saldırılarının ardından Başkan George W.Bush, cihatçı aşırılığa karşılık vermek ve demokratik dönüşüm taahhüdüyle mevcut uluslararası düzeni güçlendirmek için küresel bir strateji oluşturdu.¹⁵⁰ ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin oluşturduğu düzene göre uluslararası barışı tek tip sürdürülebilir model şeklinde savunmuş ve ekonomik anlamda serbest piyasayı, yönetim şekli olarak demokrasiyi ve ulusal bağımsızlık adına özgürlüğü temel ilkeler olarak ele almıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD, ülkeleri terör karşıtlığı söyleminde tehdit gördüğü her ülkeye müdahale etmekten çekinmeyeceğini ve bu sebeple saf belirlemeye çağırıldığını belirtmiştir. Saldırı “asimetrik tehdit”¹⁵¹ algısı oluşturulmuş ve devlet olmayan uluslararası aktörlerden gelen tehditler ABD’yi yeni değişen güvenlik stratejileri oluşturmaya itmiştir. “Bush Yönetimi, terör olayları sonrasında, teröre bakış açısı yön değiştirmiş ve savunma stratejisini küresel terörizmle mücadeleye doğru yöneltmiştir.”¹⁵² “11 Eylül terörizmi, saldırıların dünyanın her yanında sert biçimde kınanmasına ve masum kurbanlara dönük bir sempati dalgasına yol açmıştır.”¹⁵³ O dönemde etkin olan yeni muhafazakarların hazırladığı önleyici saldırı(pre semptivestrike) doktrini ortaya atılmıştır. Literatürlerde “Bush Doktrini” olarak yer alan doktrinde, ABD’ye karşı saldırı olasılığı olan ve tehdit unsuru olarak gösterilen devletlere ABD’nin müdahale etme hakkı gerekçe gösteriliyordu.¹⁵⁴ 11 Eylül saldırıları sonrası yeni bir terim ortaya atılarak Bush doktrini denilen yeni bir parametre ortaya çıkmıştır. Bush doktrini, ABD hegemonyasına 21. yüzyılda darbe indirmiş ve 19.yy’da 20.yy’da hegemonik söylemin gücü olan işgal, son dönemde

¹⁵⁰ Kissinger, *a.g.e.*, s.351.

¹⁵¹ Asimetrik tehdit; MGK Genel Sekreterliği resmi sitesinde Şöyle tarif edilmiştir; Yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeni ile ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerinde istikrarsızlıklarına neden olan, düşük seviyede kuvvet ve teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan tehdit algılamasıdır. Bkz: Tahir Tamer Kumkale, *Asimetrik Savaş*, İstanbul: Eti Yayıncılık, 2009, s.45.

¹⁵² Buket Önal, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Nereye?*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 9.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 2007, s.233-234.

¹⁵³ Noam Chomsky, *Müdahaleler*, İstanbul: Bgst Yayınları, 2008, s.37.

¹⁵⁴ Tansi, Erkan, *a.g.e.*,s.198.

anokranik (takvimini şaşırması) hale gelmiştir. ABD, kültürel ve ideolojik çerçeveleme hegemonyasına yönelmiştir.

“Eylül 2002’de ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi olarak açıklanan bu doktrinin ardından terör saldırılarını gerekçe göstererek Afganistan ve Irak’a giren ABD, bu müdahale ile yeniden kurulan dış politikalar ve dünya düzeniyle kendisinin gündem belirlediği bir dönemi açmıştır.”¹⁵⁵ Bush Doktrini, askeri müdahalelerinin tek taraflı olarak devletlere ya da devlet dışı aktörlere uygulanmasının yolunu açmış, sonuçları ve uygulanış bakımından uluslar arası hukukun etkisini azaltmış, ABD’nin meşru olmayan bir yolla, terör karşıtı söyleminde tehdit unsuru olarak gördüğü devletleri hedef olarak almış ve askeri müdahale yapabilmesine altyapı oluşturmuştur.¹⁵⁶ “Tehdit algılamasına farklı bir yaklaşım getiren Bush doktrinde düşman rejimler ve terörizm için önleyici savaşın kullanımı esas almaktadır.”¹⁵⁷

Terör tehdidini askeri müdahale ekseninde engellemeyi düşünen ABD, köktenci islâmi gruplar coğrafyası oluşturarak terör örgütlerinin yetiştiği düşünülen bölgeleri bir hat üzerinde değerlendirmiştir. RAND Cooperation isimli düşünce kuruluşu, ABD yönetimi ve CIA adına strateji arge hizmeti hazırladığı “Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler” başlıklı bir raporu 2003 Bush yönetimine sunmuştur. Raporun içeriğinde yer alan Müslüman devletleri, demokratik yönetimlere ve küresel düzene uyumlu olmadığı takdirde, medeniyetler çatışması yaşanmasının kaçınılmaz olduğunun vurgusu yapılmış ve bu anlamda İslam coğrafyasının denetim altına alınması görüşünde bazı stratejiler sunulmuştur.¹⁵⁸

ABD, uluslararası ölçekte yeni politikalar geliştirerek, küresel hegemonik söylemlerle politikalarına dönemsel adlandırma ile yön vermiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından başkan Clinton döneminde etkinliği kırılan Neo-Con politikası, Başkan Bush ile saldırı sonrası dış politikada yeni uygulamalara yön vermiştir. Felsefi temelleri Leo Strauss tarafından atılan 1950’li yıllarda ise Irvin Kristol ile kuramın

¹⁵⁵ Tansi, Erkan, *a.g.e.*, s.32.

¹⁵⁶ Kepsutlu, *a.g.e.*, s.208.

¹⁵⁷ Timothy J.Lynch and Robert S.Singh, *After Bush The Case for Continuity in Amerikan Foreign Policy*, New York: Cambridge University Press, 2008, s.133.

¹⁵⁸ Kepsutlu, *a.g.e.*, s.209.

dinamikleri belirlenen “Neo-Con diğeri bir adıyla Yeni Muhafazakarlar” düşünce kuruluşu, American Enterprise Institute gibi muhafazakar kurumlarla temsil ediliyordu.” Neo-Con’ların etkisi altına giren Bush yönetimi, uluslararası kuruluşları, dünya kamuoyunu, uluslararası hukuku ve müttefiklerini dikkate almayan saldırgan bir dış politika anlayışına yöneltti.”¹⁵⁹ Yeni Muhafazakarların, yeni söylemleri; Doğu Bloklarına karşı izlenen “Çevreleme politikalarının katı bir dış politika izlenerek uygulanması yönündeydi. Bu politikadan hareketle yeni stratejiler devreye sokuldu.

Haydut devletler terimi ile 1990’ların sonundan itibaren diktatörlük, terörizmi desteklemek, kitle imha silahlarına sahip olmayı istemek gibi nedenlerle “dünya barışına tehdit” oluşturduğu varsayılan ülkeler için Amerikan uluslararası terminolojisince kullanılmıştır.¹⁶⁰ Bill Clinton döneminde başlayan İran, Kuzey Kore, Küba, Libya, Suriye, Sudan gibi ülkeleri de içine alan Amerikan haydut söyleminde, bu ülkeler Yeni dünya düzeni içerisinde düşman olarak nitelendirilmiştir. George Bush başkanlığında ise “Haydut Devletler”¹⁶¹ terimi yerini yeni bir söyleme bırakarak “Şer Ekseni” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kuzey Kore, İran, Irak, Yemen, Afganistan, Suriye gibi devletler ABD uluslararası politikasının çerçevesini belirlemiştir. 11 Eylül’de ABD’ye yapılan saldırıların ardından “Şer Ekseni” söylemi belirginlik kazanarak Afganistan’a müdahalenin de bir sonucu olmuştur. 11 Eylül saldırıları, ABD Dış politikalarını derinden etkiledi ve dış politikanın merkezine “terörizme karşı küresel savaş” söylemini yerleştirmiştir.¹⁶² 11 Eylül 2001’de sivil uçaklarla Dünya Ticaret Merkezi olan İkiz Kulelere ve Savunma Bakanlığı Pentagon’a saldırılar yapılmış, İkiz kuleler yıkılmış ve bu terör saldırısında ABD, onlarca vatandaşını kaybetmiştir. Saldırıları daha sonra ABD’nin dünyanın çeşitli bölgelerine müdahalesini de beraberinde getirmiştir. 11 Eylül, ABD hegemonyası açısından Ortadoğu

¹⁵⁹ Oran, *a.g.e.*, s.251.

¹⁶⁰ Oran, *a.g.e.*, s.19.

¹⁶¹ Haydut devlet terimi, 1990’ların sonundan itibaren diktatörlük, terörizmi desteklemek, kitle imha silahlarına sahip olmak istemek gibi nedenlerle “dünya barışına tehdit” oluşturduğu varsayılan ülkeler için Amerikan uluslararası ilişkiler terminolojisince kullanılmıştır. İran, Kuzey Kore, Küba, Libya, Sudan, Suriye haydut devlet sayılmıştır. Bkz: Oran, *a.g.e.*, s.19

¹⁶² Oran, *a.g.e.*, s.249.

coğrafyasında keskin bir viraja sebep olmuş, bu sebeple savaşlar askeri eksenden çıkıp siyasi, dini, kültürel, ekonomik eksene oturmaya başlamıştır.¹⁶³

Bush yönetimi, 11 Eylül saldırıların ardından “teröre karşı savaş” adı altında başta ifade özgürlüğü olmak üzere, sivil halkların büyük bir kısmını, anaakım medya ile vardığı gizli bir konsensüs sonucu kısıtlamayı başarmıştır. Propoganda ve dezenformasyon argümanları etkili şekilde kullanılarak eleştirel medya analizi yapılmıştır.¹⁶⁴ ABD yönetimi, haber kaynaklarını kendi ideolojileri kapsamında yönlendirebileceğine ve enformasyonu sağlayabileceğine inanmıştır. Ancak, 11 Eylül sonrası Afganistan’dan yaptığı yayınlar ve Taliban’la bağlantı kurabilen tek kanal olması yüzünden El Cezire, başta ABD olmak üzere Batı’nın huzurunu kaçırmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından El Cezire, Arapça konuşan halkların tek ve en güvenli televizyon kanalı haline gelmiştir. Bu nedenle Arap ve Müslüman kamuoyuna seslenmek için Amerikan yönetimi de İngiliz başbakanı da El Cezire ‘ye çıkmaktan başka yol bulamamıştır.¹⁶⁵

El Cezire, Usame Bin Ladin ile röportaj yapan ve bunu ilk yayınlayan kanaldı. Bu röportaj El Cezire’yi birden bire dünya çapında bir medya kanalı haline getirdi. El Cezire’nin yönetim kurulu başkanı Şeyh Hamad Bin Tamer El Thani’ye göre yayınladıkları Ladin kasetleri, CNN’in 1991’deki Körfez Savaşı’nda yayınladığı Saddam Hüseyin görüntülerinden farklı değildi. 7 Ekim 2001’de yayınlanan Ladin kasetleri son değildi. Arkasından, pek çok görüntü ve röportaj da El Cezire ekranlarından yayınlanmıştır.¹⁶⁶

Amacı belli politikaları destekleyerek kamuoyunu yönlendirmek olan propaganda rüzgârlarının en sert estiği 11 Eylül 2001 sonrası dönemde Amerikan medyası, Amerikan yönetimi tarafından kamuoyu bilgilendirme (media as informer) değil, şekillendirme aracı (media as former) olarak görülmüştür. Bu durum da savaş

¹⁶³ Tansi, Erkan, *a.g.e.*, s.32.

¹⁶⁴ Nurdan Akıner, *Uluslararası Medya Emperyalizmi*, İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2008, s.14.

¹⁶⁵ Joel Campagna, *Arap Televizyonundan Karışık Sinyaller*, Foreign Policy, S:17-18, 2001, s.30.

¹⁶⁶ M. Al-Nawaway, A. M.AndIskandar, *Al Jazeeera*, Cambridge: WestwiewPress, 2002.

baltasını dünya üzerinde sallamaya başlayan Başkan Bush'un, Afganistan ve oradan da Irak'a uzanan müdahalelerinden halkı tarafından kutsanmasını sağlamıştır.

İmajlar, konuşma sanatı, tartışma, bazen de yalan ve dezenformasyon içeren yöntemlerle insanların belli politikaları benimsemesi için kullanılan propagandadır. Totaliter rejimler için şiddet neyse demokrasiler için de propaganda onu temsil etmektedir. 11 Eylül sonrası ortaya çıkan propaganda atmosferinde, önce düşman üretildi. Bu düşman Usame Bin Laden ya da onun halefleri olarak gösterilen “Şer Ekseni” ya da “teröristler”dir. 11 Eylül 2001’de kapitalizmin sembolü İkiz kulelere yapılan saldırıyla teröristlerin medya çağında nasıl da güç gösterisinde bulunup dünya halklarına korku yaydıklarını ve hem kendilerinin hem de Bush yönetiminin bu terör manzarasını kullanarak gelecekle ilgili jeopolitik planlarını yaşama geçirmeye başladığına tüm dünya tanık olmuştur.¹⁶⁷

2001 saldırılarını Türkiye’de ana akım medya tam sayfa manşetten vermiş, ayrıntılara ise içeriklerde yer ayırmıştır.

“Milliyet: “Dünyanın kalbine kamikaze”. İç sayfalarda ise başlıklar: New York’un göbeğinde Azrail’den kaçıyorlar, “Başka çaresi yoktu... 97. Kattan atladı”. “Aman Tanrı” şeklinde. 11 Eylül saldırılarıyla ilgili haberler gazetenin toplam 17 sayfasında yer almıştır.

Hürriyet: “Amerika’ya 2. Pearl Harbour baskını” üst başlığıyla “3. Dünya Savaşı Gibi “ manşetini atmış. Spotlarda ise saldırıların ayrıntılarına değinilmiştir. İç sayfalarda “ABD Güvenlik Sistemi Çöktü”: 4 uçak 266 ölü, “Tüm şüpheler Ladin’ e yöneldi gibi sıralanmıştır.

Sabah:” Kıyamet Günü” manşetinin üst başlığı ise “Dünya artık eskisi gibi olmayacak”tı. İç sayfalarda, “Tarihin en büyük terör saldırısına hedef olan ABD eşi görülmemiş misillemeye hazırlanıyor. İlk hedef Usame Bin Ladin” gibi ifadeler yer almıştır.”¹⁶⁸

3.4.2. Afganistan İşgali

ABD, 11 Eylül terör saldırılarının hemen sonrasında “haydut devletlerden” olan ve terörü desteklediği gerekçesiyle potansiyel bir tehlike olarak nitelendirilen

¹⁶⁷ Akıner, a.g.e., s.16-17.

¹⁶⁸ Akıner, a.g.e., s.25.

Afganistan'a, Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) kapsamında askeri güçlerle müdahalede bulunmuştur. "ABD, ilk olarak diplomatik girişimlerde bulunarak Taliban rejiminden El Kaide liderlerini ABD'ye teslim etmesini isteyen bir ultiatom yayınlamıştır."¹⁶⁹ Bush yönetimi, Taliban hükümetinden El Kaide'nin üst yöneticilerini, özellikle saldırıları gerçekleştirildiği düşünülen Usame bin Ladin'in ve Afganistan'da bulunan teröristlerin kendilerine teslim edilmesinin, ABD vatandaşlarının korunmasını, ülkede terörist kampların kapatılmasını istemiştir.¹⁷⁰

Afganistan İşgali'nin dayanak noktası olan Bush doktrini, hukuksal olarak meşruluk kazanmadığı gerekçesiyle tartışma konusu olmuştur. Meşru müdafaa tanımlaması ekseninde ABD ve İngiltere'nin hukuksal gerekçe oluşturmaya çalıştığı operasyon, uluslararası hukukta kuvvet kullanımına dayanak oluşturulmak istenmiştir. Taliban hükümetinin ultiatomlara cevap vermemesi üzerine operasyon gerçekleşmiştir. El-Kaide örgütüne ve hükümete yönelik bu operasyonda ABD, hegemonik söyleminde terör desteği ilkesini öne sürerek yenedünya düzeni içinde müdahalelerini gerçekleştirmeye başlamıştır. ABD, terör karşıtı eylemlerinde teröristler grupları destekleyen veya barındıran devletler ile teröristler arasında bir ayırım olmadığını ve bunların denk sayılacağını kabul ediyordu.¹⁷¹ ABD, El Kaide terör örgütünü korumakla suçladığı Taliban yönetimine 7 Ekim 2001 tarihinde, 11 Eylül saldırılarından 27 gün sonra "kapsamlı bir askeri operasyon düzenlemiştir."¹⁷² Başkan George Bush "savaşın yenilikçi bir doktrin ve yüksek teknolojik silahlarla, konvansiyonel olmayan bir çatışmayı biçimlendirebileceği ve kazanabileceği sonucuna varmış ve bunun enformasyon çağı savaşlarının bir zaferi olabilir şeklinde açıklamıştır."¹⁷³

¹⁶⁹ Walt, *a.g.e.*, s.55-57.

¹⁷⁰ Kepsutlu, *a.g.e.*, s.211.

¹⁷¹ Jinks Derek, *State Responsibility for Sponsorship of Terrorist and Insurgent Groups, State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups*, Chicago, Chicago Journal of International Law, 2003, s.85.

¹⁷² Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara: Usak Yayınları, 2016, s.155.

¹⁷³ Freedman, *a.g.e.*, s.402.

“ABD, BM Antlaşması’nın 51. Maddesine uygun olarak, doğal olan bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı esasında Afganistan’daki El Kaide Örgütü’ne ait terörist eğitim kamplarına ve Taliban yönetimine ait askeri tesislerine karşı gerçekleştirdiği operasyonlara ilişkin olarak, BM Güvenlik Konseyi’ne bilgilendirmiştir.”¹⁷⁴ ABD Yönetimi, BM Antlaşması’nın 51. maddesine dayanak oluşturarak Afganistan operasyonuna meşruluk kazandırmıştır. ABD, terörizm karşıtı mücadelesinde, terör örgütlerini destekleyen ya da ideolojisi çerçevesinde bu gruplara kaynak oluşturan her topluma ya da ülkeye aynı perspektif açısından değerlendirerek terör örgütü muamelesi yapmasına olanak tanımıştır. Taliban rejimine karşı düzenlenen operasyonda üç aşamalı bir strateji uygulanmıştır. İlk etapta bölgede Taliban ve El Kaide’nin bulunduğu merkezler koalisyon güçleri tarafından hedef alınmıştır. “Tora Bora” bölgesinde ağır hava bombardımanı ile ikinci aşama gerçekleştirilmiş; son olarak Taliban karşıtı güçler desteklenerek yönetimin devrilmesi adına koalisyon kurulmuştur. Operasyonlar adım adım gerçekleştirilerek Taliban rejiminin düşürülmesi üç ay içerisinde tamamlanmıştır.¹⁷⁵ Operasyon sonucunda Afganistan’da egemenlik, kısa süre içerisinde Aralık 2001 tarihli Bonn Antlaşması’yla kurulan Hamid Karzai yönetimindeki geçici hükümete devredilmiştir.¹⁷⁶ Hamid Karzai yönetimiyle kurulan ve Afgan kurumlarının tasarlayıp onayladığı “loyajirga”adı verilen geleneksel kabile konseyi ile geniş tabanlı, cinsiyet ayrımcılığı yapmayan, çok ırklı ve tam anlamıyla temsilci bir yönetim kurulma kararı alınmıştır.¹⁷⁷ BM Güvenlik Konseyi kararıyla, NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü’nün genişletilmesine 2003 yılında karar verilmiştir. Afganistan’ın yeniden inşası anlamına gelen demokratik, şeffaf, çoğulcu ülke yönetimi ve ülkenin güvenlik sorunlarını ortadan kaldıracak bir ordu sistemiyle yeni yapılandırmalar ABD ve müttefikleri tarafından ülkeye entegre edilmeye başlanmıştır. “Yeni yapılandırmalar ile birlikte Hamid Karzai’nin Peştu Popalzai kabilesi diğer kabinlerin üzerinde bir güç sistemini uygulamasına sebep olmuştur.”¹⁷⁸

¹⁷⁴ Taşdemir, *a.g.e.*, s.155.

¹⁷⁵ Gündoğan, *a.g.e.*, s.326.

¹⁷⁶ Francis Fukuyama, *Ulus İnşası*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008, s.27.

¹⁷⁷ Kissinger, *a.g.e.*, s.347.

¹⁷⁸ Kissinger, *a.g.e.*, s.348.

ABD yönetimi, Afganistan'ı kendi ideolojileri kapsamında bir demokrasi modeline dönüştürmekten öte, ülkeyi terör örgütlerinin totaliter, radikal güçlerinden arındırarak hegemonyası bölgede kullanabilmeyi amaçlamıştı. ABD, Türkiye ilişkilerindeki ivmenin pozitif yükselişiyle birlikte Türkiye, Afganistan Operasyonu'nda hegemon gücün yanında yer alacağını belirterek; üslerini ABD uçaklarına açtığını, lojistik destek vereceğini, muhalif Afganları eğitmen adına özel ekip yollama taleplerini de kabul etmiştir.

Afganistan işgali askeri güç anlamında bir zafer olarak nitelendirilse de "ABD'nin hedefleri açısından harekât başarılı olmamıştır."¹⁷⁹ 11 Eylül saldırılarının sorumlusu El Kaide liderine yönelik gerçekleşen operasyon o dönem içerisinde başarılı olamamış, Usame bin Ladin Afganistan işgalinden yıllar sonra, 2011'de Pakistan'da gerçekleşen bir operasyon ile ölü olarak el geçirilmiştir. ABD'nin başarısızlıklarına diğer örnekler de; El Kaide örgütü, bölgede gücünü operasyon sonrasında kullanmaya devam etmiş ve Afganistan'da siyasi ve üstünlük gücü sağlanamamıştır. Afgan halkı işgal sonrasında sosyo-ekonomik sorunlar yaşamış, demokratik sistemlerin yerleşmesi güçleşmiştir.

Operasyonlar sırasında ABD medyası, Afganistan'daki sivil kayıplar için çeşitli haberler yayınlamıştı. Bu konuda oldukça dikkatliydi ve sık sık bunların çoğunun, doğruluğunu sorgulaması gereken Taliban iddiaları olduğunu vurgulamaktaydı. Fakat çoğu haber kuruluşu, aynı özeni Pentagon tarafından yapılan açıklamalarda göstermemişlerdir.

Örneğin CNN, muhabirlerine, sivil ölümler hakkında yaptıkları haberler için Pentagon'nun bu haberlerden oldukça rahatsız olduğunu, yapılan kayıp sayılarının düşük tutulması istediğini ve Taliban rejiminin, binlerce masum ABD'linin ölümüne yol açan 11 Eylül saldırısı ile bağlantısı olan teröristlere desteğinin sürdüğünü açıklamasını yapmıştı.

11 Eylül saldırıları ve bunu izleyen Afganistan harekâtı, uluslararası medya için bir sınav niteliği taşımıştır. İngiltere'nin kamu yayıncılığı yapan televizyon kanalı

¹⁷⁹ Gündoğan, *a.g.e.*, s.326.

BBC'nin 11 Eylül saldırıları ve Afganistan'a dair haberleri aktarıırken önemli yanlışlar gözlemlenmiştir. BBC önce, Oryx Doğal Kaynaklar isimli şirketin yöneticisi Kemal Kan Fhan'ı, El Kaide lideri Usame Bin Ladin ile bağlantılı olmakla suçladı. Bu suçlamayı yaparken, Kal Fhan'ın 1998'de ABD'nin Afrika'daki elçiliklerinin bombalanması yüzünden hüküm giyen Muhammed Khalfan ile aynı kişi olduğunu iddia etmiş. Gerçekte adı geçen kişinin ne Bin Ladin ile ne de ABD'nin Afrika'daki elçiliklerinin bombalanmasıyla ilgisi vardı. BBC, 31 Ekim'de bir dakika süreli özür mesajı yayınlamıştı.¹⁸⁰

Türkiye, Afganistan Operasyonu sırasında ve sonrasında ABD ile bir müttefik olarak güvenilirliği göstererek dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit Türkiye'nin başlangıç safhasında işbirliği yapmaya hazır olduğunu vurguluyordu.¹⁸¹

3.4.3. 2003 Irak İşgali

ABD tarafından Irak'a yönelik askeri müdahalenin gerçekleşeceği ve askeri operasyon ile Irak rejiminin değiştirileceği 6 Kasım 1998'de, dönemin ABD Savunma Bakanı William Cohen'in Ankara ziyaretinde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e iletilmişti.¹⁸² Demirel, askeri müdahale ile gerçekleşecek bir rejim değişikliğine sıcak bakmadığını ancak Irak'taki yönetim değişikliğinin gerçekleşmesini olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir.

*“Irak'ın işgali ve bu süreçte Türkiye'nin oynayacağı rol konusu ilk kez DSP-ANAP-MHP koalisyon iktidarı döneminde Başbakan Ecevit'in Ocak 2002'de Washington'ı ziyaret yaptığı”*¹⁸³ dönemde ortaya çıkmıştır. Ecevit'in ziyaretinin ardından ABD Başkan Yardımcısı Richard Cheney, Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Irak operasyonu öncesi hazırlıkları görüşerek, yetkililerden bölge stratejileri üzerine sözler almak istemiştir. 4 Temmuz 2002'de Irak operasyonun kilit ismi olan ABD Savunma

¹⁸⁰ Doğan Tılıç, *Medya, Savaş ve Demokrasi*, Ankara: Karizma, S: 9, 2002, s.29-38.

¹⁸¹ Günaydın, *a.g.e.*, s.20.

¹⁸² Milliyet, 7 Kasım 1998, Murat Yetkin, *Tezkere (Irak Krizinin Gerçek Öyküsü)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, s.15

¹⁸³ Oran, *a.g.e.*, s.270.

Bakanı Paul Wolfowitz ve Dış İşleri Başkan Yardımcısı Marc Grossmann Ankara ziyareti gerçekleştirerek, Ecevit ile operasyon öncesi kritik görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Dönemin Dış İşleri Bakanı Şükrü Gürel'in gerçekleştirdiği Washington ziyareti, operasyonun ilk stratejilerini ve Türkiye'nin üstlenmesi istenen rollerin ön çalışmasını hazırlamıştır. *“DSP-ANAP-MHP'den oluşan üçlü koalisyon iktidarlığı zamanında 2001 krizi Türkiye'nin dış politikasına yansımış ve içeride yaşanan ekonomik sıkıntılar Türkiye'nin özerk bir dış politika sergilemesini engellemiştir.”*¹⁸⁴ Ecevit dönemindeki koalisyon hükümeti, ABD'nin Kuzey Irak'tan geçişine yönelik ancak özel birliklerin faydalanabileceği görüşünde birleşiyorlardı. ABD'li yetkililer; Türkiye üzerinden Irak'a geçerek kuzey cepheyi açmak isterken, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta etkin olmasını istemiyordu. Türk yetkililer, ABD'nin isteklerine karşılık Kuzey Irak'ta askeri varlığının devamını ve bölge etkinliğini talep ederken; ABD'nin Irak'a operasyonunda kendi topraklarını kullanmamasını öngörüyordu.¹⁸⁵ *“ABD'nin Türkiye ile Irak'taki işbirliği yapma yönündeki eğilimleri veya Türkiye'yi Irak Operasyonuna angaje etme planları işlerken, Türkiye'de hükümet krizi ve ardından girilen seçim süreci, dış politika karar alıcı aktörlerinin, seçim sonucunu bekleyen bir kararsızlık sürecine sürüklemiştir.”*¹⁸⁶

Kasım 2002'de gerçekleşen seçimlerin ardından tek başına iktidara gelen AKP yönetimi, dış politikada yeni eğilimlerin oluşmasına neden olmuştur. AKP dış politikasında temel eğilimler, Batıcılık ve Statükoculuk üzerine dayandırılmıştır. AB ve ABD ile uyum ekseninde gerçekleşen ilişkiler bu dönemde iki dış politikaya yön vermiştir. AKP döneminde Batıcılık eğilimde kökten bir değişim yaşanmamasına rağmen; Statükoculuk görüşünde değişimler baş göstermiştir ve dış politika aktifleştirilerek, önceki dönemlerde yaklaşım gösterilmeyen Ortadoğu politikaları geliştirilmiş, Türkiye bölgede etkin devlet olarak rol almıştır. Temel argümanlar olarak bölge devletler ile sıfır sorun politikası ele alınmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde tutarlı, amaçları açısından istikrar içeren dış politika stratejileri birkaç kez “politikasızlık” ya da “kısa vadeli kararlar

¹⁸⁴ Aydemir, a.g.e., s.57.

¹⁸⁵ Oran, a.g.e., s.260.

¹⁸⁶ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, 2. Körfez Savaşı, Ankara: Platin Yayınları, 2006, s.258.

dönemler” ile takas edercesine değişime uğramıştır.¹⁸⁷ İlk dönemde “Batı” ile dış politikada uyum; “1 Mart tezkeresi kararı esas itibariyle Türk dış politikasındaki geleneksel tutumla uyumludur. Ancak politikanın meşrulaştırılmasında Batı karşıtı, İslami argümanlar kullanılmıştır.”¹⁸⁸ Türk dış politikasında ikinci dönem “bölgesel lider” rolünün üstlenildiği 2008-2011 yıllarıdır. Son dönem; “şerefli yalnızlık” olarak adlandırılmıştır.

AKP yönetiminin iktidara geldiği ilk dönemlerde hakim olan stratejilere ilişkin konular, ABD ile Türkiye arasında küresel ölçekte terörizme olan savaş ve bölgesel ölçekte demokrasiyi ana yönetim eksenine koyma düşüncesinin genel çerçevesini oluşturmuştur. İki kutuplu sistemin erimesiyle oluşan tek kutuplu düzende AKP yönetimi, küresel ölçekte aktör olan ABD ile ilişkilerini dinamik tutmuştur. Neo-Con’ların başta olduğu ABD yönetimiyle, İslamcı görüşün merkeze alındığı AKP iktidarı stratejik ortaklık ilişkilerini Ortadoğu bölgesi üzerindeki çıkarımlar adına geliştirmiştir. İki iktidar gücünün ortak noktada bulunduğu dinsel eğilimleri taşıyan muhafazakar dünya görüşü ilişkilere yeni boyutlar getirmiştir. Abdullah Gül hükümeti ile başlayan Irak operasyonuna yönelik diplomatik girişimler, Recep Tayyip Erdoğan hükümeti zamanında değişimlere uğramıştır. Gül hükümeti zamanında AKP yönetimi, Irak’a yönelik askeri operasyonda Bush yönetimiyle birlikte hareket edeceğini belirtmiştir. ABD Türkiye’den 12 limanı kullanmak, askeri donanımı (250 uçak, 65 helikopter) ve 60 bin civarında askerini Türkiye’ye getirmek, bu askerlerin yarısını Türk sınırları içerisinde konuşlandırmak, geri kalan askerleri işgalin gerçekleştiği zamanda kullanmak talep ediyordu. ABD ile Türkiye arasında 8 Ocak 2003’te ABD ve Türk yetkililer arasında imzalanan belgeyle Türkiye’de ön hazırlıklar hareket kazanmış ve bu çerçevede limanlar ve havaalanların modernizasyonlarına dair hazırlanan izin 6 Şubat 2003 tarihinde Meclis’ten geçmiştir.¹⁸⁹ Meclis’ten geçen modernizasyon izni üzerine ABD’li yetkililer 4. Tümen teçhizatı savaşa hazırlık kapsamında Mersin ve İskenderun limanları açıklarına konuşlandırılmıştır. 19 Ocak’ta ABD Genelkurmay Başkanı Myers’ın Türkiye ziyareti Irak cephesinde endişe

¹⁸⁷ Ümit Özdağ, Yelda Demirağ, *Stratejik Derinlikte Savrulan Türk Dış Politikası*, Ankara: Kripto Yayınları, 2016, s.20.

¹⁸⁸ Özdağ, Demirağ, *a.g.e.*, s.20.

¹⁸⁹ Oran, *a.g.e.*, s.231.

yaratmaması amacıyla Irak Başbakan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan hem Irak'ın ikna edilmesi hem de işgal güçlerine yardımcı olan Müslüman devlet görüntüsünün verilmemesi adına gizlice Türkiye'ye davet edilmiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine 1 Şubat 2003'te başında Büyükelçi Deniz Bölükbaşı'nın yer aldığı Türk heyeti ile ABD heyeti arasında müzakere süreci başlamış oldu.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Oran, *a.g.e.*, s.232.

4.BÖLÜM

MEDYANIN TEZKERE SÜRECİNE OLAN YAKLAŞIMLARI

Medya, uluslararası politikada aktör görevinde olan devletlerin dış politikada karar alma sürecinde etkili olan kitle iletişim aracıdır. Kamuoyu oluşturmada etken rol üstlenen medya, hükümetlerin dış politika stratejisine yön vermede etkindir. 1 Mart 2003 tezkeresinin karar alma sürecinde kamuoyunu etkileme çerçevesinde görevini yerine getiren medya, yayın ideolojileri açısından farklı yaklaşımlarda bulunmuştur.

4.1. 31 Aralık 2003 Tezkere Sürecinde Milli Güvenlik Kararlarının Medyadaki Yansımaları

Tezkere sürecinde medyada yer alan haberlerin içeriğinde genel anlamda ideolojik yaklaşımlar bulunurken; yayın politikaları bu yaklaşımların çerçevesinde gerçekleştirmiştir. MGK kararlarını değerlendiren Milliyet, Cumhuriyet ve Sabah Gazeteleri haber söylemlerinde bu ideolojilere yer vermiştir.

Cumhuriyet, ideolojik söylemleri doğrultusunda tezkerenin onaylanmaması görüşünü haberlerine taşımıştır. Gazete, bu doğrultuda sürecin başlamasının ardından Milli Güvenlik Kurulu'nun kritik toplantısında alınan kararları 1 Şubat 2003 tarihinde "Yetki Meclis'te"¹⁹¹ manşetiyle paylaşarak kararların ayrıntılarına yer vermiş ve Anayasanın 92. maddesi gereği mecliste karar çıkması tebliğini hükümete tavsiye niteliğinde bildiren kurulun; barış önceliğine yer verdiğini ve kurulun çözüm odaklı öneriler sunduğunu habere taşımıştır. Haberde "barış" kelimesine eğilen gazete diğer taraftan kararların "ABD'ye Yeşil Işık"¹⁹² yaktığını düşünerek manşeti bu cümle ile paylaşmıştır. MGK toplantısındaki askeri üyelerin "Biz Kuzey Irak'a savunma ve insani açıdan girebiliriz" cümlesine de vurgu yapan Cumhuriyet, Türkiye'nin operasyonda ABD ile işbirliğine girebileceğinin ihtimalini değerlendirmiştir. Irak operasyonun MGK tarafından siyasi ve askeri açıdan değerlendirildiği toplantı sonrası

¹⁹¹ Cumhuriyet, *Yetki Meclis'te*, 1 Şubat 2003.

¹⁹² Cumhuriyet, *ABD'ye Yeşil Işık*, 1 Şubat 2003.

Washington'un sonuçlardan memnun kalmadığı haberi Cumhuriyet'te yer almıştır. Haber içeriğinde şu ayrıntılara yer verilmiştir:

MGK kararlarını merakla bekleyen ABD yönetiminin toplantı sonrasında yayımlanan bildiriye askeri istemlerini karşılayacak bir takvime yer verilmemesi nedeniyle tam olarak memnun olmadığı kaydedildi.¹⁹³

Milliyet gazetesi, MGK toplantısı kararlarını sert bir haber spotuyla yansıtmıştır. "MGK'da Tarihi Uyarı: Ya Gireriz Ya Unuturuz"¹⁹⁴ manşetiyle Irak operasyonunun sonrasında oluşacak yapılandırmadan pay almasının gereği olarak askeri kanadın görüşünü paylaşmıştır. MGK'daki askerlerin "Siz siyasi karar almazsanız, buraları 100 yıl unutun"¹⁹⁵ tespitine de değinen gazete; "Türkiye'nin ulusal çıkarları gereği Kuzey Irak'a girmelidir" cümlelerine yer vermiştir. Diğer taraftan MGK toplantısını takvim baskısı altında aldığına yer veren Milliyet, operasyon öncesi Türkiye'nin diplomatik girişimlerinde askeri ve siyasi açıdan baskı altında olduğuna değinmiştir. Washington'ın, dönemin Başbakanı Abdullah Gül tarafından kurulan 59. Hükümete uyguladığı askeri ve siyasi baskılar ve bu baskıların etkisi haber söyleminin içinde yer almıştır. Milliyet gazetesi, MGK kararları sonrasında Türkiye'nin savaş istemediği, savaş kaçınılmaz olsa bile Irak'a karşı bu savaşta yer almak istemediği açıklamasına yer verirken diğer taraftan operasyonun dışında kalmanın da olasılık dışı görünmediğinin altını çizmektedir. Milliyet, operasyonun içinde ancak cephe gerisinde, savaşın dışında yer almak Ankara'nın hedefi olarak görülmektedir¹⁹⁶ vurgusunu gazeteye taşımıştır.

Tarihi MGK toplantısı sonrasında hükümetin politikasına yönelik değerlendirmede bulunan Milliyet, ABD'nin isteklerinin bir defada karşılanması yerine çok parçalı bir yaklaşım olan "Salam Politikası" nı manşete taşımıştır. Kamuoyunun ve meclis grubunun tepkisini çekmemek adına AKP Hükümeti'nin ABD'nin yanında, Irak'ın karşısında "teslimiyetçi" bir görüntü vermemek adına bir

¹⁹³ Cumhuriyet, 2 Şubat 2003.

¹⁹⁴ Milliyet, 1 Şubat 2003.

¹⁹⁵ Milliyet, 1 Şubat 2003.

¹⁹⁶ Milliyet, 1 Şubat 2003.

formül olan salam politikası değerlendirilmiştir. 3 Şubat 2003 tarihinde Milliyet, “Salam “ politikası başlıklı haberde şu açıklamalara yer verilmiştir:

ABD, hükümeti Meclis 'ten karar çıkarması için baskı yaparken, hükümetin kararları bölerek bu baskıyı hafifletmeyi düşündüğü gelen haberler arasında. Yurtdışına asker gönderme ve yabancı asker bulundurma kararının sert tepkiye neden olacağı düşüncesiyle, kararın bayramdan sonraya bırakılması eğilimi ağır basıyor. Buna karşılık, havaalanları ve limanlarda inşaat yapılabilmesi ve inşaat için yabancı personel bulundurulması konusunda ise bayramdan önce karar alınabileceği kaydediliyor. Salam politikasının ilk dilimi olarak böyle bir kararın çıkarılması hem asker kararı için bir karine niteliği taşıyacak hem de ABD baskısını hafifletecek, değerlendirilmesi yapılıyor.¹⁹⁷

Sabah gazetesi, MGK toplantısını “Savaş Kararı Tavsiyesi¹⁹⁸” başlığıyla gündeme taşırken operasyonun kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. ABD'nin Türkiye'den bağımsız olarak girdiği bir operasyonda Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti oluşumunun engellenemeyeceği kaygısı da göz önünde tutulduğuna” dair bilgi veren Sabah; savaşa katılma kaygısının üst başlığı olarak olası “Kürt Devleti” yapılanmasına dikkat çekmiştir.

Öte yandan hükümetin MGK bildirisi sonrası yetki kararını TBMM'ye üç aşamalı olarak getirmeyi kararlaştırdığı haberi ayrıntılarıyla Sabah'ta yer almıştır. İlk kararın üstlerin onarımı ve kullanılmasını “Önce Üsler İçin İzin” başlığıyla haberleştiren gazete, ABD Savunma Bakanı Colin Powell'in 5 Şubat'ta BM Güvenlik Konseyi'nin yeni deliller sunmasının ardından TBMM'de görüşülebileceğinin altını çizmektedir. İkinci kararın ABD'li askerlerin Türkiye'de konuşlandırılması ve Irak'a transit geçişi olurken, Türk askerinin Irak'a gönderilmesini içeren son ve en önemli karar haberde ayrıntılı şekilde yer almıştır.

Türk medyası MGK kararlarını farklı başlıklarla gündeme taşırken; dış medya bildiriye Türkiye'nin ABD koalisyonunda yer alacağına dair bir okuma ile algılamaktaydı. MGK kararlarını Sabah, The Washington Post gazetesinde yer alan haber içeriğine değinerek “Beyaz Saray'ın Türkiye'nin operasyona destek vereceği

¹⁹⁷ Milliyet, 3 Şubat 2003.

¹⁹⁸ Sabah, 1 Şubat 2003.

beklentisiyle Almanya'daki birliklerine 'Hazır Ol emri verdi'¹⁹⁹ şeklinde açıklamalarını paylaşmıştır.

Cumhuriyet, dış haberde gündeme dair gelişmeleri The Washington Post'un "Türkiye'ye Hareket Emri"²⁰⁰ başlığı ile verirken; gazetelerin savaş tarihini 3 Mart olarak açıklandığına dair bilgiye yer vermiştir.

Milliyet gazetesi, "Bush AKP'yi Bölüyor" manşetiyle dış medyada yer alan haber örneğini paylaşmıştır. Milliyet'in haber içeriklerinde yer alan, MGK toplantısını mercek altına alan Amerikan ve İngiliz basını, ABD birliklerine Türkiye'de konuşlanmasına izin verilmesinin AKP'yi bölebileceği yorumunu yaptı²⁰¹ şeklinde yer almıştır. Gazete, Amerikan Washington Post ve İngiliz The Guardian'de yer alan haber metinlerine yer vererek dış medyanın yaklaşımını şu şekilde yansıtmıştır:

Amerikan Washington Post ve İngiliz The Guardian gazeteleri, MGK kararlarına geniş yer ayırdı. Türkiye için karar zamanının yaklaştığı ve AKP Hükümeti'nin savaşa destek verip vermeme konusunda önemli bir dönemece girdiği vurgulandı.²⁰² Gazete, bazı analistlerin Irak konusundaki tartışmayı AKP'yi bölebileceği görüşünde olduklarını ve analistlere göre ABD'ye destek kararı Irak'taki Müslüman halka saldırmasını şiddetle reddeden katı İslamcılarla, ABD'ye sıcak bakan AKP'lileri karşı karşıya getirecektir açıklamasına değinmiştir. Gazeteler, ABD'nin talep ettiği miktardan daha az da olsa Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a girmesinin MGK toplantısından sonra ağır bastığını paylaşmıştır. Savaş sonrasında Irak'ta kurulacak düzende söz sahibi olabilmesi için Ankara'nın mutlaka ABD'nin yanında yer alması gerektiğini ileri süren yabancı medya organları Milliyet gazetesinde yer almıştır.

¹⁹⁹ Sabah, 1 Şubat 2003.

²⁰⁰ Cumhuriyet, 1 Şubat 2003.

²⁰¹ Milliyet, 2 Şubat 2003.

²⁰² Milliyet, 2 Şubat 2003.

4.2. İlk Tezkerenin Medyadaki Yankıları: Modernizasyon ve İnşa

Türkiye’deki üslerde inşa ve modernizasyonun ABD askerleri tarafından üç ay süre ile kullanımına açık olması anlamına gelen yetki tezkeresinin TBMM tarafından gizli oturumla kabul edilmesinin ardından medyadaki yansımalar oldukça sesli olmuştur. TBMM oturumunun gerçekleştiği 6 Şubat tarihinde Cumhuriyet gazetesi “Ülkeyi Savaşa Sokmayın”²⁰³ sürmanşetiyle tepki gösterirken tezkereye yönelik eleştiride bulunmuştur. Kararın çıkmasının ardından aynı Gazete; “Halka Karşın Savaş Kararı”²⁰⁴ başlıklı haberde kamuoyunun tepkisi yansıtmıştır. AKP Hükümeti’nin kamuoyu karşısında zor durumda kalmaması adına ve parti içinde gerginlik yaşanmaması için kapalı oturumla gerçekleştirilen yetki tezkeresi TBMM Genel Kurulu’nda 308 Kabul oyu ile onaylanmasının ardından CHP cephesinden eleştiriler artmıştır. Muhalefet, Irak harekâtına hazırlık noktasında ilk aşama olan modernizasyon tezkeresine red oyu verirken vekillerin “Savaşa Hayır, Çocuklar Ölmesin” yazılı broşürlerle katıldığı haberde yer almıştır. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın modernizasyon tezkeresi çıkmasına yönelik olan tepkisini keskin cümlelerle veren Cumhuriyet, savaş karşıtı haber ideolojisine bir örneklem oluşturmuştur. Haberde Baykal’ın şu ifadelerine yer verilmiştir:

*“Kaydedilmesi kaçınılmaz bir savaş Irak, Türkiye, ABD ve insanlık bu savaşı kaybedecektir. Türkiye bu kadar önemli bir konuda sözlerini bu kadar çabuk çiğneyen bir ülke konumuna tarihinde hiç düşmemiştir. Daha savaş olmadan dökülmeye başladık. Biz bu savaşa sürükleniyoruz.”*²⁰⁵

Aynı Gazete, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Deniz Baykal’ a yönelik görüşlerine yer vererek ”Erdoğan’a göre Baykal İftiracı” başlığını haberde kullanmıştır. Erdoğan’ın, CHP’li lider Baykal adına söylediği “Küçük Hesaplarla Tribüne Oynadığı” sözlerini habere taşıyan Cumhuriyet; “Türkiye’nin herhangi bir savaşa girme kararı yokken yapılan açıklamalar herhalde Sayın Baykal’a özgü

²⁰³ Cumhuriyet, 7 Şubat 2003.

²⁰⁴ Cumhuriyet, *Halka Karşın Savaş Kararı*, 7 Şubat 2003.

²⁰⁵ Cumhuriyet, 7 Şubat 2003.

anlamsız muhalefet anlayışının yeni aşamasıdır²⁰⁶ şeklide yer alan AKP Genel Başkanı'nın sözlerine yer vermiştir.

Sabah gazetesi yetki tezkeresine yönelik yorumlardan kaçınarak kararların içeriğine dair bilgiler yansıtmıştır. Gazete, Amerika'ya "Üç Ay Süre"²⁰⁷ başlığıyla duyurduğu haberi "Nâzik Bir Aşamadayız" ve "Menfaatlere Uygun"²⁰⁸ şeklindeki alt başlıklarla TBMM başkanlığındaki oturumun ayrıntılarını seçici cümlelerle haber yapmıştır. AKP'de "Üs Firesi" başlığıyla haberin ayrıntılarına değinen Gazete, yetki tezkeresinin oylamasında AKP'nin 16 ret oyu vermesini ve katılımda bulunmayan 28 AKP'li vekillerin olmasını haberde dikkat çekici şekilde yansıtmıştır. Diğer gazetelerdeki tezkerenin kabulüne dair eleştirilere yer vermeyen Sabah gazetesi, AKP'nin içindeki anlaşmazlıklara dair içerikleri haber söylemi içerisinde yansıtmıştır.

Milliyet, modernizasyon tezkeresinin onaylanması tezkeresini kapıların kapatılıp oylandığı manşetiyle duyururken, alt başlıkta CHP kanadı adına "Karardan Utanıyoruz"²⁰⁹ başlığıyla habere taşımıştır. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın yetki tezkeresine dair sert söylemlerine yer veren Gazete, savaş sonrası Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasındaki olası durumuna yönelik eleştirilere yer vermiştir. Savaş sonrası barış masasına Türkiye'nin alınmayacağını söyleyen Baykal'ın görüşlerini yansıtan Milliyet, savaşı Irak'ın yanı sıra Türkiye'nin de kaybedeceğini belirterek "Ortadoğu'da Pandora'nın Kutusunun açılacağına" dair ifadeleri yansıtmıştır. AKP ve ana muhalefet arasındaki tezkere krizine yönelik yorumdan kaçınan Milliyet, haber içeriklerinde hükümete yönelik eleştirilerden uzak durmuştur. Yetki kararını olumlu gelişmeler çerçevesinde spot ve manşetlerle haberleştiren Milliyet, Başbakan Abdullah Gül'ün "Henüz hiçbir şeye ikna olmuş değiliz" şeklindeki ifadelerini politik değerlendirme açısından habere taşımıştır.

Cumhuriyet gazetesi, yetki tezkeresine eleştiride bulunurken, Milliyet ve Sabah gazeteleri manşetlerde genel bir perspektiften yola çıkarak ideolojik haber söylemlerine yer veren başlıklar kullanmaktan kaçınarak, hükümet kararlarını

²⁰⁶ Cumhuriyet, *AKP Halktan Kaçtı*, 7 Şubat 2003.

²⁰⁷ Sabah, 7 Şubat 2003

²⁰⁸ Sabah, 7 Şubat 2003.

²⁰⁹ Milliyet, *Karardan Utanıyoruz*, 7 Şubat 2003.

desteklemiştir. Meclis'te üslerin modernizasyonu ve kullanıma ilişkin kararların alınmasına yönelik haberleri birbirinden farklı manşetlerle kullanan gazeteler, kamuoyunu etkileme çerçevesinde farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

4.3. Kamuoyu Tepkisinin Medyada Yer Alması

Medyada yer alan haberlerin konu başlıklarının genel dağılımı savaşa yönelik olarak Şubat 2003 itibariyle artarak devam etmiştir. Amerika ve Irak eksenli gelişmeler yorumlanarak haber söylemlerinde yer almıştır. ABD tarafından Türkiye'ye ekonomik yardım paketleri, Irak-Saddam politikasının Türkiye'ye yönelik yansımaları, Irak savaşının stratejileri gazete metinlerine taşınmıştır. ABD' nin Irak'a müdahalesine yönelik tartışmalar medyanın merkezinde yer alırken, kamuoyunun savaş karşıtı gösterileri haber içeriklerinde sıkça kullanılmıştır. Savaş öncesinde medyada, Türkiye'nin ABD'ye hayır demesi ve savaş dışı kalması gerektiğini ileri süren argümanlar ağırlık kazanmıştır. ABD'ye hayır denilerek savaşın önlenebileceği, savaşa hayır demenin milli onurun bir gereği olduğu gibi yorumlar ve haberler Türk medyasına hakimdi.²¹⁰

Irak operasyonunda Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasına ilişkin tezkerenin hükümet tarafından TBMM'ye sunulmasına dek süren haber içeriklerinde farklı ideolojik yaklaşımlar ve kamuoyu tepkisi medyada yansıtılmıştır.

Milliyet gazetesi, kamuoyu tepkilerini ve savaş karşıtı gösterileri Meclis'in ilk tezkereyi kabul etmesinin ardından içeriklerine taşımıştır. Gazete, Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu tarafından toplanan Greenpeace üyelerinin oluşturduğu eylemi Taksim'de bulunan AKM görüntülerine yer vererek "Greenpeace Taksim'deydi" başlığıyla yansıtılmıştır. "Savaşa Hayır", "No To War" yazılı 240 metre karelik dev pankartların AKM'ye asıldığı haberi gazetede paylaşılmıştır.

Irak krizini müzakere sürecinde farklı bir haber niteliğiyle değerlendiren Milliyet, haberlerinde dış medyanın gündeminde olan savaş karşıtı gösterilere yer vermiştir. The New York Times'ın "Türkiye İşgal Pazarlığı Yapıyor" başlığını aynı

²¹⁰ İdris Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2008, s.68.

cümlelerle sayfalarına taşıyan Milliyet, haberin içeriğine yönelik şu detayları yayınlamıştır:

ABD'nin önde gelen gazetelerinden The New York Times, Ankara'da bulunan Amerikalı diplomatların, olası bir savaşta Irak'ın iç kısımlarına doğru ilerleyen Amerikan ordusunun gerisinden gelecek on binlerce Türk askerinin, Kuzey Irak'ın bir bölümünü işgal etmesi konusunda gizli görüşmeler yaptığını yazdı²¹¹. Kuzey cephesini Türk-ABD askeri açısından değerlendirmeye alan dış medyanın yansımalarını paylaşan Milliyet, Irak krizinde gelinen noktayı ABD tarafından değerlendirmiştir. Milliyet'te dikkati çeken diğer bir haber; Irak harekâtının Türkiye'deki önlemlerine yönelik bir çalışma olan meclis içerisindeki sığınaklarda gerçekleştirilen hazırlıklara yönelik haber içeriğidir. "Saldırı Olursa Meclis Burada Çalışacak"²¹² manşetiyle meclis içerisindeki çalışmaları fotoğraflarla haberleştiren gazete, savaşın hazırlıklarını kamuoyu ile paylaşmıştır. Meclis yetkililerin sığınak çalışmalarına yönelik sözlerini "olağan" olarak yansıtan Milliyet, olası saldırıya karşı hedef olabilecek her yerde bu çalışmaların yapıldığı vurgusuna dair içeriklere değinmiştir.

Haber içeriklerinde; Irak harekâtına yönelik olumsuz tutum sergileyen kamuoyu tepkisi yer almıştır. Türkiye ile ABD arasında askeri, siyasi, ekonomik işbirliklerin Irak operasyonu öncesi diplomatik müzakereler medyada yer alırken, savaş karşıtı gösteriler yurt çapında artmıştır. Cumhuriyet gazetesinde "Rezalete Ortak Olmayalım"²¹³ başlığıyla savaş karşıtı gösteriler ve tepkiler habere taşınmıştır. Cumhuriyet, milyonlarca barış yanlısının 60 ülkede "dünya kamuoyunun hükümetlerden güçlü" olduğunu kanıtlamak için dev bir protesto gösterileri düzenleyeceğinin haberini "Işık Sürsün Barış Sürsün"²¹⁴ manşetiyle yansıtmıştır. Barış için 1 dakikalık aydınlık eylemi ile küresel eylem günü ilan edilmesini habere taşıyan Cumhuriyet, dev protestonun ayrıntılarına yer ayırmıştır.

²¹¹ Milliyet, 8 Şubat 2003.

²¹² Milliyet, 10 Şubat 2003.

²¹³ Cumhuriyet, *Rezalete Ortak Olmayalım*, 9 Şubat 2003.

²¹⁴ Cumhuriyet, 15 Şubat 2003.

Sabah gazetesi, dış medyanın savaş karşıtı protestolarını “Yeni Süper Güç” sürmanşetiyle duyururken, alt başlıklarda “Medyada Şaşkınlık” ve “İşte Sokağın Gücü” olarak paylaşmıştır. Amerikan New York Times gazetesinin dev protesto ayrıntılarını kendi içeriğine de taşıyan Sabah; 12 Milyon kişinin olası Irak operasyonuna karşı sesini yükselttiğini yazmıştır. Haberin içeriğinde şu sözler dikkati çekmektedir:

“Bu gösteriler artık gezegenimizde iki süper gücün olduğunu ortaya koydu: ABD ve Kamuoyu.”²¹⁵

II. Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük gösteri olduğunun vurgusunu yapan gazete, haberinde 60 ülkedeki 400 kentte 12 milyon insanların savaşı protesto etmek için yürüdüğünü içeriğine taşımıştır. Küresel bir tepki olarak görülen savaş karşıtı gösteriler, kamuoyunun gücünü en etkili biçimde göstermiştir. Sabah gazetesi, Filistinli Düşünür Edward Said’in savaş karşıtı gösterilere yönelik yorumlarına yer verirken, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ilk kez savaş sırasında değil savaş öncesinde karşıt gösterilerin olmasının olumlu bulduğu sözleri habere yansıtmıştır.²¹⁶

Kamuoyu tepkisini dünya medyası açısından değerlendiren Sabah gazetesi, medyanın toplumsal amacına yönelik bir örneklem oluşturmaktadır.

4.4. Ekonomik Çerçeve ve Medya

ABD’nin Irak’a yönelik operasyonun Türkiye’ye ekonomik çerçevede etkileri ve Türkiye’nin uğrayacağı olası kayıplarla ilgili görüşmelerin medyada yansımaları farklılık göstermiştir. ABD Hazine Bakanı Yardımcısı John Taylor ile Türk yetkililerin arasında gerçekleşen görüşmelerde savaş sonrası oluşabilecek zararların tazminatına dair rakamlar medyada genişçe yer almıştır. Yardım taslağı ile zararların tanzimi konusu, Türk yetkililer ve ABD arasında direkt kredi ya da hibe şeklinde olması yönünde belirginlik kazanırken; 92 milyar dolar rakamı medyaya yansımıştır. 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında bölge coğrafyası üzerinde jeopolitik ve ekonomik

²¹⁵ Cumhuriyet, 15 Şubat 2003.

²¹⁶ Sabah, 28 Şubat 2003.

etkinliği bulunan Türkiye'nin zarara uğraması, 2003 Irak operasyonu öncesi tedbirleri alma açısından önem arz ediyordu.

Türkiye'nin 2000'li yılların başında ciddi ekonomik kriz yaşaması ve dış borçlanma ihtiyacının devam etmesi, ülkenin yeni ekonomik desteklere ihtiyacı olduğunu nitelemekteydi. Bu sebeple Türkiye'nin Irak operasyonun dışında kalması, ekonomik anlamda yeni fırsatlardan hak ettiği payı almaması şeklinde değerlendirilmiştir.

Ankara ile Washington arasındaki müzakerelerde direnç gösteren konuların siyasi ve ekonomik ekseninde ilerlemesi heyetler arasındaki ilişkilerde kopmalara sebep olmuştur. ABD tarafından sağlanacak ekonomik paketin “92 Milyar dolar” olarak hesaplanması medyada geniş şekilde yer alırken, bu rakam heyetler arasındaki ilişkilere olumsuz şekilde yansımıştır. Ekonomik yardım paketinin içeriğinde yer alan 5 yıllık bütçeleme hesaplanmış ve savaşın Milli Gelir üzerine etkileri ve piyasaya verebileceği zararları ekseninde bir değerlendirme yapılarak 92 Milyar dolar rakamına böyle ulaşılmıştır.²¹⁷ Bu miktar 5 yıla bölündüğünde zararın yıllık olarak 18 Milyar dolar olabileceği hesaplanmıştır. Irak harekâtının etkilerinin 6 aylık bir zaman diliminden daha az olmayacağı hesap edildiğinde rakamın yıllık 9 milyar dolar olabileceği tahmin edilmiştir.

Rakam karmaşıklığı bu şekilde yer alırken ekonomik paketlerin içeriklerine yönelik bilgiler medyada yorumlanarak yer almıştır. ABD basınında Türkiye'yi para peşinde gerdan kıran oryantal dansöz olarak gösteren Amerikan karikatürleri ve Ankara'nın abartılı bir taleple ekonomik destek hesaplamaları haber içeriklerinde paylaşılmıştır.

Ekonomik paketin yankıları gazete manşetlerine taşınırken pazarlıkların yapılmasına yönelik haberler medyada yer almıştır. Milliyet gazetesi, ekonomik yardım paketlerini “Çetin Pazarlık”²¹⁸ başlığıyla haberleştirirken; Türkiye'nin ekonomik, siyasi, askeri konularda çetin ceviz çıktığını ifade etmiştir. Gazete, Türk

²¹⁷ Yetkin, *a.g.e.*, s.154.

²¹⁸ Milliyet, 22 Şubat 2003.

üslerine giriş için hazırlanacak güvenlik kartlarının 10 Bin dolarlık parasını bile Türkiye’den isteyecek kadar ABD’nin “cimri” olduğunu habere taşımıştır.

24 Şubat Taha Akyol, Milliyet gazetesindeki köşesinde tezkerenin meclisten geçmesi durumunda ABD’nin Türkiye’ye isteklerini yerine getirmek amacıyla ekonomik kolaylıklar sağlayabileceğini düşünerek şu ayrıntılara yer vermiştir:

ABD ekonomi konusunda Türkiye’ye 6 milyar dolar hibe verirken buna ilaveten tekstil kotası gibi kolaylıklar sunduğunu ayrıca Irak’ın petrol gelirlerinden “tazminat” verileceğini ve Irak petrolerinden oluşacak “harp tazminatı” fonundan Türkiye’nin zararları için ödeme yapılacağı, 6 milyar dolarlık Amerikan hibesine eklendiğinde toplam 10 milyarlık rakamların konuşulduğu söylenmektedir.²¹⁹

Türkiye’ye yönelik ABD politikasının ekonomik çerçevesi Irak operasyonu öncesi belirlenirken medya kısmında tezkerenin oylanacağı tarih yaklaştıkça bu ekonomik paketler açıklanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. ABD, bölgesel ve küresel politikalarında başarılı olmak adına Irak operasyonu öncesi ekonomik ayrıcalıkların tanınmasına dair açılımlarda bulunarak çıkarlarına zemin hazırlamaktaydı.

Milliyet, “Ankara’nın İki Kuşkusu” başlığıyla ABD ayağında kredi sorunun daha önceki verilen krediler göz önünde bulundurularak, savaşın gerekleri için kullanılmayacağı, savaş nedeniyle çıkacak ek askeri harcamaların bu kaynaktan finanse edilmeyeceği, dolayısıyla Türkiye’yi rahatlatmayacağı düşüncesinde olduğunu yazıya taşınmıştır.²²⁰

Ekonomik parametrelerin belirlendiği müzakere sürecinde Washington, dönemin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Devlet Bakanı Ali Babacan’ı davet ederek Türk heyetinin taleplerini ele almıştır. Türkiye’nin bu görüşme sırasında hükümet ayağını temsil eden bakanlardan üzerine düşen görevleri yerine getirmek adına pazarlık masasında talep edecekleri ekonomik paketler Sabah gazetesinde maddeler halinde şu şekilde yer almıştır:

Yardım paketi mutlaka kongre kararına bağlanmalı. En az 5 milyar dolar hibe verilmeli. Beş milyar dolar askeri kredi borçları silinmeli. En az üç yılı ana

²¹⁹ Milliyet, Taha Akyol, *Yumaşama ve Sorunlu Alanlar*, 24 Şubat 2003.

²²⁰ Milliyet, 1 Mart 2003.

*parası ödemesiz olmak üzere 10 yıl ve daha uzun vadeli 10 milyar dolar kredi sağlanmalı. Tercihli ticaret anlaşması yapılmalı. Nitelikli sanayi bölgeleri bir an önce hayat geçirilmeli.*²²¹

Ekonomik talepleri sağlama almadan Amerikan askerlerinin konuşlanmasına ve Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a geçmelerine izin verilmeyeceğini paylaşan Sabah, ABD'nin cimri tavrına değinmiştir. Türkiye'nin talepleri ile ABD'nin önerileri arasındaki farkın 4 Milyar dolara kadar inmesine rağmen uzlaşmanın gecikmesini ABD'nin kırmızıda olan bütçesinde büyük deliklerin açılmasını göze almadığı şeklinde açıklamıştır. Körfez Savaşı'nda, ABD'nin savaş bedelini kendi cebinden ödemeyerek 61 Milyar dolarlık faturayı Suudi Arabistan, Kuveyt, Almanya ve Japonya'ya ödettiği şeklindeki açıklama dikkati çekmiştir.

Cumhuriyet, Recep Tayyip Erdoğan'ın ekonomik paketlerle ilgili görüşlerini daha önceki demeçlerinden yola çıkarak çelişkili olduğunu habere taşımıştır. Haberde şu açıklamalar yer almaktadır:

*ABD ile savaş pazarlığını sürdüren AKP iktidarı, diğer yandan parti grubunu tezkere oylamasına hazırlıyor. Daha önce "Dolar pazarlığı yapmıyoruz" diyen AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Ben ülkemin kasasına ne girer buna bakarım. Gerektiğinde tabii onun pazarlığını da yapacağım" sözleriyle çelişkili tavrını sürdürdü. Savaş kaçınılmaz. Biz girsek de girmesek de büyük zararımız olacak. Ama en az zararla kurtulmak için ABD 'ye destek vermek zorundayız. Ama bu pazarlığı ucuza kapatmayacağız."*²²²

Irak operasyonundan doğacak olan olası zararların ABD tarafından karşılanması adına yapılan pazarlıklarda, ABD'nin asker gönderme ve Türk asker desteğinin sağlanması adına ekonomik desteğin miktarının savaşın sürecine göre değişikliğe uğrayacağı Sabah gazetesinde yer almıştır. Medyada yer alan 4 Milyar hibe, 5 Milyar askeri yardım, 6 Milyar kredi rakamları dönemin Başbakanı Abdullah Gül'e sorulduğunda Gül tepki göstererek; "O kadarla olmaz! Madem bu operasyon bu kadar önemli, ABD'de Türkiye'nin kaybının farkında olmalı"²²³ diyerek ekonomik paketlerde bir esneme sağlanmayacağını vurgulamaktaydı. Gündemde yer alan

²²¹ Sabah, 13 Şubat 2003.

²²² Cumhuriyet, 23 Şubat 2003.

²²³ Sabah, 9 Şubat 2003.

rakamlar doğrultusunda ABD, kredi ve hibe şeklinde sunacağı paketin IMF tarafından kullanılmasını isterken; Türk Hükümeti verilecek paraların Amerikan hazinesi tarafından kontrol edilmesini talep ediyordu.²²⁴ ABD'nin stratejik varsayımında Türkiye'ye ödenmesi planlanan paralarla Türkiye, IMF'ye olan 9.5 Milyar dolarlık borç ödemesinde bulunarak, bir sonraki senede yapılacak olan yerel seçimlerde rahat ve popülist bir politika izlemesine imkan sağlamış olacaktı.

Türkiye, ABD'nin Irak'a müdahalesi ve müdahale sonrası oluşabilecek zararlarını kendi realitesinde değerlendirerek garanti altına almak adına yazılı taahhülle ekonomik desteği sağlama almak istiyordu. ABD'nin, Irak askeri harekâtından kaynaklanan kayıplarını karşılamak için Türkiye'ye yapacağı ekonomik yardım konusu Türk kamuoyunda çok tartışılmıştır.²²⁵ Kapalı ekonomi döneminde spekülâtif haberlerle manipüle edilebilen ekonomik paket müzakereleri bu tür durumlardan dolayı olumsuz yönde etkilenmiştir. Ekonomik yardım görüşmelerinde paketin içeriği ve yardım miktarı Türkiye'nin ihtiyaçları ışığında geliştirilmiş ve “Stratejik Ortaklığın Güçlendirilmesine İlişkin Türkiye-ABD Ortak Ekonomik Beyanı” üzerinden 25 Şubat 2003 günü anlaşmaya varılmıştır.²²⁶

4.5. Kuzey Irak

Irak harekâtı öncesi başlayan müzakere süreci “11 Şubat 2003” tarihinde başlamış bulunmaktaydı. Siyasi ve askeri konuda pürüzlerle başlayan müzakere süreci Türk birliklerin Kuzey Irak'a girmesi, Kuzey Irak'taki Barzani ve Talabani gibi Kürt güçlere silah, teçhizat sağlanması, Musul ve Kerkük'te muhalif güçler arasında çatışmaların önlenmesi ve Türkmenlerin güvenliği²²⁷ gibi sorunlar gündeme yansımıştı. Türkiye ve Amerika bir koalisyon halinde hareket etmezler ve ortak koordinasyon karargâhı kurmazlarsa, Kuzey Irak'taki Türk ve Amerikan askerlerinin

²²⁴ Sabah, Servet Yıldırım, *ABD Parası ile Seçim Finanse Edilmesin*, 21 Şubat 2003.

²²⁵ Deniz Bölükbaşı, *1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası*, İstanbul: Doğan Kitap, 2008, s.68.

²²⁶ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.70.

²²⁷ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.38.

harekât alanları ve mevzilenmeleri çelişirse, Kürtlerle çatışma çıkarsa²²⁸ gibi sorularla Kuzey Irak denklemlerine çözüm aranmaktaydı.

ABD'nin Irak operasyonundaki kritik noktalarından olan Kuzey Irak, Türkiye jeopolitiği açısından oldukça büyük önem taşımaktaydı. Saddam rejiminden sonra fiilen birbirinden ayrılan Erbil ve Süleymaniye gibi merkezlerde “Bağımsız Kürt Devleti'nin” haritası çizilmekteydi. ABD'nin Irak operasyonunda önemli bir cephesini oluşturan Kuzey Irak bölgesi; aşiretlerin, etnik, siyasi grupların ve azınlıkların birbirine karıştığı bir siyasal yapıya sahipti. 1991'deki Körfez Savaşı'ndan sonra bölgede oluşan boşluğu doldurmaya çalışan Kürt peşmergeler, ABD tarafından stratejik müttefik olarak değerlendirilmekteydi. Türkiye, ABD'nin Irak operasyonu sırasında Kuzey Irak'ta bulunmak istemesini önemli gerekçelere dayandırarak, bölgede PKK'dan ve bölgedeki Kürt güçlerinden doğabilecek tehlikeleri göz önünde bulundurmakta ve müzakere sürecinde taleplerini bu doğrultuda sıralamaktaydı. Türk yetkililerin Kuzey Irak'a yönelik talepleri şu şekildeydi:

“Harekat sırasında Türk sınırına yönelecek göçün Irak topraklarında tutulması, PKK'ya karşı ileri hatta güvenlik önlemleri alınarak terörist sızmalarının önüne geçilmesi, Türkmenleri hedef alacak saldırılara karşı caydırıcılık icra edilmesidir.”²²⁹

Askeri mutabakatlar çerçevesinde sorunlar baş gösterirken ABD, Türkiye ile Kuzey Irak'taki Kürtler arasında çatışmayı önleyici devlet olarak nitelenmekteydi. ABD, bölgedeki terör unsurlarıyla mücadele konusunda ancak kendini savunma gereği ortaya çıkarsa Türk birliklerinin silahlı çatışmaya girebileceği gibi akıl almaz bir öneride bulunmaktaydı.²³⁰ Kuzey Irak'taki pürüzleri kaldırmak adına bölgedeki hakim liderler tüm bu meseleleri konuşmak üzere Ankara'da ABD ve Türk yetkilileri ile görüşmekteydi. Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB) lideri Celal Talabani, Irak Kürdistan Demokratik Partisi'nin (IKDP) iki numaralı adamı Meçirvan Barzani, Irak Türkmen cephesi (ITC) Başkanı Sanan Ahmet Ağa Ankara'da bir araya gelerek Başkan Bush'un danışmanı Zalmay Halilzad ile Kuzey Irak hattını görüşmek üzere toplanmaktaydı. Toplantının ana sebebi; Saddam'ın devrilmesinden sonra bölgede

²²⁸ Milliyet, Taha Akyol, “Irak, Riskler ve CHP“, 7 Şubat 2003.

²²⁹ Bölükbaşı, a.g.e.,s.40.

²³⁰ Bölükbaşı, a.g.e.,s.42.

Kürdistan Devleti'nin kurulmasıydı. Celal Talabani ve Merçivan Barzani'nin Musul-Kerkük, Kürdistan, Federal sistem üzerine talepleri doğrultusunda netlik sağlanmamış ve Kuzey Irak sorunu konusunda belirsizlik devam etmiştir. IKYB lideri Talabani, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine müdahale etmesi durumunda, İran'ın da müdahale edeceğini öne sürerek, Musul-Kerkük konusunda da açıklama yaparak: “*kendi kuvvetlerimizin savunma çizgisinde kalması konusunda karar alındığını ve Kürt Gruplar olarak Musul-Kerkük kentlerine saldırmayacaklarını*” ifade ediyordu.²³¹ Kürdistan Federal devletinin de ifade olarak yanlış anlaşıldığına vurgu yapan Talabani; bu konunun bağımsızlık sembolü değil, coğrafi bir kavram olduğunu söylüyordu. Mesut Barzani ise, çarpıcı açıklamalarda bulunarak: “*Kuzey Irak'ı Türk askerine mezar ederiz tehditlerinde bulunmuştur; ancak sonrasında yaptığı açıklamayla yanlış anlaşıldığını vurgulamıştır.*”²³²

Talabani ve Barzani ile yapılan Kuzey Irak görüşmelerinde pürüz noktalarından bir diğeri; savaş sırasında bölgedeki güçlere dağıtılan silahların operasyon sonrasında toplanması şartıyla ilgili olan kısımdı. Türkiye'nin öneride bulunduğu konuya ABD olumlu yaklaşırken, bölgedeki askeri güçlerin bu öneriye sıcak bakmadıklarını belirtiyorlardı.²³³ ABD'nin silah sevkiyatını Türkiye hattından operasyon bölgesine gönderimi sırasında Türk temsilcileri öneride bulunarak Talabani ve Barzani liderlerine silah sağlamasındaki eğitimlere katılma koşulunu öne sürmüştür. Türk yetkililer, silahların harekât görevleri ve meşru savunma gerekleriyle sınırlı olması tavsiyesinde bulunmuştur.²³⁴ Türk yetkililerin, harekât sonrası silahların toplanması ve ağır silahların operasyonda kullanılmaması tavsiyesi ABD tarafından kabul edilmemiş askeri mutabakat muhtırasında sonuç sağlanması adına ABD bu koşula sonrasında uyum göstermiştir. “ABD'nin muhtemelen belirli bir özerklik hedefleyen Kürt azınlığa, Türkiye'nin nefretini üzerine çekecek federal bir yapı içerisinde gerçek bir söz hakkı vereceğini düşünmek oldukça zor” görünmekteydi.²³⁵

²³¹ Cumhuriyet, *IKYB lideri Talabani Çizmeyi Aştı*, 6 Şubat 2003.

²³² Sabah, *Türkiye ve Kuzey Irak*, 6 Şubat 2003.

²³³ Sabah, *ABD ile Üç Anlaşmazlık, Türkiye Bastırıyor*, 6 Şubat 2003.

²³⁴ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.49.

²³⁵ Chomsky, *a.g.e.*, 2008. s. 57.

Kuzey Irak görüşmeleri adına ABD ve Türkiye denklemine yer alan bir diğer önemli konu; operasyonlar komutası konusunda yaşanan görüş farklılıklarıydı. Türk yetkililer askerlerin “eşgüdümse” üst düzeyde irtibat subaylarıyla sağlanmasını önerirken, ABD, Talabani ve Barzani bu öneriyeye karşı çıkarak “eş komutanlık”²³⁶ görüşü ile uluslararası koalisyona uygun olduğu görüşünü sunmuşlardır. Kuzey Irak’taki komuta yapısında NATO modeli esas alınarak her asker kendi komutanına bağlı olacağı bildirilmekteydi. Bu görüşe göre; ABD ve Türk yetkililer tarafından atanan aynı rütbeli iki komutan bölgede askeri operasyonu birlikte idare edeceklerdi. İki ordu arasında eşgüdüm ve koordinasyon, görevli komutanlar aracılığıyla sağlanacaktı. Bölge belirli bir noktaya kadar Türk askerinin komutasında olacaktı. Türk askeri 36’ncı paralelin altına indirilmeyecekti.²³⁷ ABD, Iraklı Kürtlerin Saddam yönetimine yönelik muhalif bir güç olarak bölgede denetimi sağlamak isterken, Kürt yönetimlerin Saddam baskısı altında bulunduğunu gerekçe kılarak operasyona meşruluk kazandırmak amacındaydı. Federal bir sistemin etken gücü olmak isteyen Kuzey Irak’taki güç unsurlar, Irak’ın toprak bütünlüğü bozulmadan, demokratik ve federal bir Irak’tan yana olduklarını belirtiyorlardı.²³⁸ Kuzey Irak bölgesinde askeri mutabakat sırasında önerilerde bulunan konular ve karşı çıkılan görüşler medyada bu şekilde yer almıştır.

4.6. Karar Dönemi’ndeki Çelişkiler

Uzun süren müzakere sürecinden sonra üç belge üzerinde mutabakat sağlanırken; hükümet, tezkereyi Meclis’e sunmak üzere hazır bulundurmaktaydı. Meclis görüşmeleri İçin 28 Şubat 2003 tarihi öngörülüyordu. Hükümet konunun son kez Milli Güvenlik Kurulu’nda görüşülmesini istemişti.²³⁹ Genel Kurmay Başkanlığı ve Kara, Deniz, Hava kuvvetleri müzakere sürecinde olumlu tavırlar ile tezkereye yeşil ışık yaktığını gösterirken; dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tezkere sürecine sert tepkiler vererek askeri kanadın olumlu tavrına karşı gelmiştir. Tezkerenin Meclis’e sunulmasına yakın dönemde, medyada askeri kanatta bölünmeler yaşadığına

²³⁶ Cumhuriyet, *ABD ile Komuta Pazarlığı*, 8 Şubat 2003.

²³⁷ Sabah, *İşte Mutabakat*, 24 Şubat 2003.

²³⁸ Milliyet, 8 Ağustos 2002.

²³⁹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.77.

dair içerikler yer almaya başlamıştı. Milliyet, Ankara temsilcisi Fikret Bila'nın Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman'a atfen manşetten verdiği haber kulislerde dolaşarak farklı yorumlara sebep olmuştur. Milliyet gazetesinde yer alan haberde "Asker Rahatsız" sürmanşetiyle askeri kanadın tedirgin olduğu noktalara yer verilmiştir. Kürt parlamentosunun tavrına ve Kürtlere Uçaksavar temin edilmesi adına rahatsızlığını dile getiren askeri kanat, tepkisini "Bu şartlarda tezkere onaylanmamalı" diyerek göstermiştir. Kürt parlamentosunun Ankara'yı kızdıran açıklamalarında yer alan "Kuzey Irak'a asker konuşlandırılmaması" isteği askeri uzmanlar tarafından tepkilere yol açarken; uzmanlar Talabani ve Barzani'nin bu hamlelerini eleştirmiştir. "Washington'ın, Kuzey Irak konusunda güvence vermemesi halinde tezkerenin onaylanmasını hata olarak gören askeri kanat, uçaksavarların Kürtlere verilme ihtimalinin ardında yatan sorularına cevap aramaktaydı.

Cumhuriyet, Kuzey Irak'taki grup toplantısının ardından Türk askerinin tepkilerine yer vererek, tezkerenin meclise sunulmasına yakın süreçteki gelişmeleri habere taşımıştır. Gazete, askeri tepkiye yer verirken diğer taraftan manşetle AKP Hükümet'ni tezkereyle ilgili görüş ayrılıklarına değinmiştir. "Irak Çatlağı" başlığıyla hükümet içindeki farklı yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Başbakan Yardımcısı Ertuğrul Yalçınbayır başta olmak üzere hükümet üyeleri kendi imzaladıkları tezkerenin "meşru olmadığını" açıklayarak reddedilmesi için çağrıda bulunduğunu²⁴⁰ paylaşmıştır. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile bazı hükümet yetkilileri arasındaki yaklaşım farklılığı Bakanlar Kurulu'nda ve parti grubunda çatlak seslere dönüşmesini habere taşımıştır. "Ret lobisi" başlığı altında AKP içinde bazı parti yöneticilerinin ve bakanların aralarında bulunduğu önemli bir grubun "tezkerenin reddedilmesi" için kulis yürütüldüğünü²⁴¹ içeriğe taşımıştır. Tezkerenin hukuksal bir meşruluk taşımadığının altını çizerek, vekillerin görüşlerine yer veren Cumhuriyet; tezkereye itiraz eden vekillerin isimlerini tek tek vererek şahısları açıklamıştır. Cumhuriyet, tezkerenin genel kurulda görüşülmesinin ardından vekillerin tezkereye verdiği onayın "zoraki imza" olduğunun altını çizmiştir.

²⁴⁰ Cumhuriyet, *Irak Çatlağı*, 26 Şubat 2003.

²⁴¹ Cumhuriyet, *Hükümette Irak Çatlağı*, 26 Şubat 2003.

Sabah, kriz noktasını AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve TBMM Başkanı Bülent Arınç arasındaki görüş farklılıklarından yola çıkarak habere taşımıştır. “Tezkere Krizi” sürmanşetiyle Erdoğan’ın tezkerenin meclisten geçeceğine dair olumlu görüşlerini yansıtırken Sezer ve Arınç’ın Amerikan askerinin Türkiye’de konuşlanmasına meşruiyet bulunmadığı gerekçesiyle karşı çıktığını yansıtmıştır. Tezkerenin Anayasa’ya aykırı olduğu görüşünde birleşen Sezer ve Arınç’ın tek bir metinle getirilen Türk askerinin Irak’a geçişi ve ABD askerlerinin Türkiye’de konuşlandırılmasına ilişkin bölümlerin iki ayrı tezkere haline getirilmesinde birleştiğinin vurgusunu yapmıştır. Gazete, Arınç’ın sözlerine yer vererek şu sözleri sayfaya taşımıştır;

”Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına “ilişkin madde ile “62 bin Amerikan askeri, 255 uçak ve 65 helikopterin Türkiye’de konuşlandırılması ve Irak ‘a transit geçişini “öngören maddenin ayrı ayrı oylanmasının daha uygun olacağı öngörülmüştür.”

Birinci maddenin “meşru müdafaa” alanına girebileceğini ancak diğer maddenin bu kapsama girmeyerek Anayasa’nın 92. maddesine aykırı olduğunun vurgusunun yapıldığı Sabah’ta, tezkerenin ikiye bölünmesi gerektiğine dair eleştirilere yer vermiştir. Başbakan Abdullah Gül’ün tezkerenin ikiye bölüne ile ilgili görüşüne dair açıklama yapan Sabah, Çankaya’nın tezkere ile ilgili endişelendiği görüşünü paylaşmıştır.

Sabah, tezkere gündemine dair ikilemleri manşetlerine taşıırken, 1 Mart tarihine yaklaştıkça hükümet içindeki tedirginlikleri yansıtmıştır. Gazetede, Ahmet Necdet Sezer ve Bülent Arınç’ın aynı görüşe hakim olduklarının vurgusu yapılarak Irak operasyonu adına “Uluslararası yasallık şartı aranması koşulunu”²⁴² savundukları habere taşınmıştır. Meclis’e sunulan tezkerenin ertelenmesinin hükümet cephesinde endişe yarattığı, hükümetin uluslararası meşruiyet yokken Meclis’e tezkere sunup anayasa suçu işlemekten korktuğu iddiası haber içeriğinde yer almıştır. Sabah’ın manşetten duyurduğu tezkere krizi, siyaset gündemine bomba gibi düşerken, ABD’nin Türkiye’de konuşlandıracağı 40 bin asker sayısı ve Anayasal suç teşkil edebileceğine

²⁴² Sabah, *Tezkere, İttifaka Takıldı*, 28 Şubat 2003.

dair “92. Madde” ihlali tartışma konusu olmuş ve Meclis kararı ertelemek durumunda kalmıştır. Tezkerenin 1 Mart 2003 tarihine ertelenmesinin nedeni ise Sabah, liderlerin sözlerini şu şekilde açıklamıştır.

AKP lideri Tayyip Erdoğan’ın “Tezkerenin MGK’da incelenmesi ve ele alınmasında yarar vardır” sözlerine yer verirken; Başbakan Gül’ün “Tezkerenin konusu tamamen Meclis’in yetkisinde olan bir durumdur” şeklinde sözlerini habere yansıtmıştır.

Tezkereye yönelik oylama tarihi yaklaşırken gündem “meşruiyet” temeli ile tartışmalara yönelik haber içeriklerinden oluşmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başta olmak üzere CHP ve Meclis dışı partilerinin tezkereye muhalefetleri esas itibariyle uluslararası meşruiyet eksenine oturtulmuştur. Farklı nedenlerle tezkereye karşı olan AKP milletvekilleri meşruiyet sorununu bu amaçla kullanmışlardır.²⁴³

4.7. 1 Mart Tezkeresi

1 Mart 2003 günü tarihi oylama ile Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin yurtdışına gönderilmesi ve yabancı askerlerin Türkiye’de 6 ay boyunca bulundurulmasına ilişkin tezkerenin kabul edilmemesine yönelik haberler Türk medyasının ana gündemini oluşturmaktaydı. Başbakanlık Tezkeresi’nin oylamaya katılan 533 milletvekilinden 264 evet, 250 ret, 9 çekimser oy ile Meclis’e takılması üzerine AKP içindeki ret oyu verenler hükümet içinde şaşkınlık yaratmıştır. Tarihi oylamada AKP ve ana muhalefet CHP arasındaki sert tartışmalar üzerine Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış’ın verdiği önerge doğrultusunda Meclis Başkanı Bülent Arınç oturuma gizli olarak devam edilmesine karar vermiştir. AKP cephesinin 100 vekil ile fire vermesi üzerine medyada sesler bu doğrultu yükselmeye başlamıştı.

Cumhuriyet, tezkerenin Meclis’ten geçmemesini “Barış Kazandı” manşetiyle duyururken, “Meclis, halkın sesini dinledi” alt başlığıyla Meclis’e takılmasının kamuoyu isteğine yönelik bir yaklaşım olduğu şeklinde değerlendirmiştir. Sağduyu ve

²⁴³ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.132.

tarihsel bilincin parlamentoda bulunduğunu ve Türkiye'yi sonu belirsiz bir savaş macerasına sürüklemek isteyenlerin tüm bu olumsuzluklara “dur” demesini bildiği haber içeriğinde yer almıştır.²⁴⁴ Verilen kararın Türkiye'ye onurlu bir duruş kazandırdığı fikrini yüksek sesle haykıran Cumhuriyet; Türkiye, barışı yeğlemek ve savaşı reddetmekle varoluşunun bilincini kanıtlamıştır şeklinde açıklamıştır. Millet iradesine yönelik bir karar olduğunun altını sürekli çizen Cumhuriyet, millet iradesine yönelik çıkan kararın herkes tarafından saygıyla karşılanması gerektiği vurgusunda bulunmuştur. Savaş karşıtlarının bulunduğu Ankara mitinginden görüntüleri paylaşan Gazete, sloganlarda yer alan ABD'ye yönelik olumsuz yorumları paylaşmıştır. TBMM'den çıkan kararın salt çoğunluğa ulaşamaması üzerine tezkereye karar verilmediğini açıklayan Meclis Başkanı Bülent Arınç'ın dikkat çekici sözlerine yer veren Cumhuriyet, hükümetin içine düştüğü durumu “Hükümet Çıkış Arıyor” alt başlığıyla habere taşımıştır. Gazete, Bülent Arınç'ın Meclis kararına ilişkin şu detaylara yer vermiştir:

*“Milletin iradesi tecelli etmiştir. Big Brother (büyük birader) bizi gözetliyor. Karar budur, bu karara herkes sahip çıkmalıdır. Meclis kendine yakışanı yaptı.”*²⁴⁵ Cumhuriyet, Bülent Arınç'ın karara yönelik olumlu tavrını paylaşmıştır. Başbakanlık Tezkeresi'nin oylamasında salt çoğunluğun sağlanamaması üzerine hükümet cephesinden haberleri paylaşan Gazete, Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün oylamanın kabul veya ret anlamına gelmediğini, hukuki olarak karar oluşturmadığını gerekçe göstererek yeni bir tezkerenin getirilmesi ile yeni formüller üretme çabalarına yer vermiştir. Başbakan Gül'ün istifa etmeyeceğini ve küçük değişikliklerle tezkerenin yenilenmesi formülünde yoğunlaştığının değinen Gazete, demokratik bir süreç yaşandığının vurgusunda bulunmuştur.

Öte yandan tezkerenin TBMM'de kabul edilmemesini Beyaz Saray tarafından açıklayan Cumhuriyet, “ABD, bekle gör politikası izleyecek”²⁴⁶ üst başlığını kullanmıştır. Kararın Washington'da “bomba etkisi” yarattığını ve ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Başbakan Gül'ü arayarak çıkan kararın ne anlama geldiğini

²⁴⁴ Cumhuriyet, *Barış Kazandı*, 2 Mart 2003.

²⁴⁵ Cumhuriyet, *Hükümet Çıkış Arıyor, TBMM'den Barışa Vize*, 2 Mart 2003.

²⁴⁶ Cumhuriyet, *ABD 'Bekle- gör' Politikası İzleyecek*, 2 Mart 2003.

sorarak karara ilişkin yansımaları yer ayırmıştır. Cumhuriyet, dış medya kaynaklarının karara yönelik yorumlarını habere taşımıştır. Gazete, İngiltere'nin haber kanalı BBC World, ret kararını "Türkiye'de demokrasi işbaşında" şeklinde yorumladığını paylaşırken; SKY televizyonun "ortaya son derece karmaşık bir fotoğrafın çıktığı"²⁴⁷ ifadelerini yansıtmıştır.

Sabah, tezkerenin reddedilmesinin ardından "Hesaplar Altüst" manşetiyle tezkere gündemine dair yorumlara yer vermiştir. "Meclis, Irak Operasyonu için düşmanın basılmasını sağlayacak hükümet tezkeresinin önüne set çekti"²⁴⁸ başlığını alt metinde kullanan Gazete; tezkere şokunun AKP cephesinden açıklamalarını habere taşımıştır. Ahmet Hakan'ın Sabah gazetesindeki köşesinde dikkati çeken yorumları şu şekilde yer almıştır:

Bence tezkerenin geçmemesini Abdullah Gül 'gerçekten istemedi' ve gerekeni yapmadı. Gerçekten isteseydi: Sürekli "barış umudunu koruyoruz" dedikten sonra tezkereleri Meclis'e sevk edip hükümeti "savaş karşıtı" büyük dalganın tam hedefi haline getirir miydi? Tezkere'ye evet demenin savaşa girmek anlamı taşıdığı propagandasına güçlü bir şekilde karşı çıkması gerekmez miydi? Birbirleriyle çelişen demeçlerin verilmesine izin verip kafaların iyice karışmasına neden olur muydu? Bazen "daha iyi koşullar elde etmek için taktik uyguluyor" dedirten, bazen de "Amerika'ya kafa tutmanın zeminini oluşturuyor" dedirten o bıktırıcı müzakerelerle ilgili halka doğru dürüst bilgiler vermesi gerekmez miydi?²⁴⁹

Sabah gazetesi köşe yazarı olan Ergun Babahan ise, tezkerenin Meclis'ten geçmemesini "AKP'nin Hatası"²⁵⁰ şeklinde yorumlamıştır. AKP Hükümeti'nin ilk ciddi sınavında sınıfta kaldığını ve AKP yönetiminin bu çatışmada Amerika'nın yanında olmak istemesine rağmen iç sıkıntıları, pazarlık gibi nedenlerle bunu açıkça belirtmediğini²⁵¹ tezkerenin AKP Hükümeti tarafından Meclis'e gelen tezkerenin yine AKP'li vekiller tarafından reddedildiğini vurgulamıştır. Tezkerenin geçmemesini AKP Hükümeti'nin tecrübesiz siyasi tavırlarından kaynakladığını paylaşan Babahan, bu tavırları sebepleri ile köşesinde şu şekilde açıklamıştır:

²⁴⁷ Cumhuriyet, *Türkiye'den Kırmızı Kart*, 2 Mart 2003.

²⁴⁸ Sabah, *Hesaplar Altüst*, 2 Mart 2003.

²⁴⁹ Sabah, *Ahmet Hakan, İyi Mi Oldu Kötü Mü Oldu?*, 2 Mart 2003.

²⁵⁰ Sabah, *Ergun Babahan, AKP'nin Hatası*, 2 Mart 2003.

²⁵¹ Sabah, *a.g.e.*, 2 Mart 2003.

Yönetim sanatı açısından vahim bir hata yapılmıştır. Önce pazarlık çok uzatılmış ve basına fazla yansıtılmıştır. AKP yöneticileri ve bakanlar, televizyonlara çıkmaktan asli işlerine bakamaz hale gelmiştir. İkincisi; Washington'un para pazarlıklarını basına sızdırması sonucu, Amerikan basını Türkiye'ye paraya doymaz bir ülke gibi göstermiş, Meclis'teki milletvekillerinin onuru zedelenmiştir. Üçüncüsü, AKP üç gün grup toplantısı yaparak parti içi muhalefetin elini güçlendirmiş, savaşa hayır cephesinin eline koz vermiştir²⁵² şeklinde yorumlamıştır.

Milliyet gazetesi, ABD'den Bağdat'a bütün dünyanın nefesini tutup izlediği oylamayı, AKP'deki çatlak nedeniyle beklenen sonucu vermedi²⁵³ şeklinde yorumlamıştır. Oylama öncesinde parti içi toplantılardaki AKP lideri Erdoğan'ın sözlerine yer veren gazete, "Tribünde Kalmayalım, sahaya inelim" şeklindeki liderin sözlerini "Erdoğan Tribünde" başlığa habere taşımıştır. Milliyet gazetesi yazarlarından Fikret Bila, tezkerenin geçmemesini ve kararların ne anlama geldiğini açıkladığı köşe yazısında Erdoğan ve Gül'ün farklı tutumlarına değinmiştir. Başbakan Gül'ün AKP grubunda tezkereye evet oyu konusunda Tayyip Erdoğan kadar baskıcı bir üslup kullanmadığını yorumlarına ekleyen Bila, Meclis kararlarının ne anlama geldiğine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Kararın, siyasi iradenin Irak'a müdahaleye izin vermediği anlamını taşıdığını, AKP milletvekillerinin özgür iradelerini ortaya koyarak, robot gibi hareket etmediklerini kanıtladıklarını²⁵⁴ şeklinde paylaşmıştır. Fikret Bila, kararları ABD açısından değerlendirerek, Türkiye'nin bir muz cumhuriyeti olmadığını, ABD Kongresi gibi Türkiye'de de bir Meclis olduğunu bir kez daha gösterdiğini ve Türkiye'nin bölgedeki emirlikler gibi görmenin yanlış olduğu ABD'nin anladığını²⁵⁵ köşesinde paylaşmıştır.

Milliyet gazetesi yazarlarından Taha Akyol, tezkerenin onaylanmaması ile ilgili yanlış karar verildiğini savunarak ekonomik ve stratejik açıdan Türkiye'yi zor günlerin beklediği vurgusunda bulunmuştur. Akyol'a göre Irak Operasyonu'nda Kuzey cephede Türkiye'den Amerikan zırhlı tümenlerinin bölgeye konuşlanamayacağına ve bölgedeki Kürtlerin ağır silahlarla Amerika tarafından

²⁵² Sabah, a.g.e., 2 Mart 2003.

²⁵³ Milliyet, *Erdoğan Tribünde*, 2 Mart 2003.

²⁵⁴ Milliyet, Fikret Bila, *Meclis'in Kararı Ve Anlamı*, 2 Mart 2003.

²⁵⁵ Milliyet, Bila, a.g.e., 2 Mart 2003.

güneye yerleştirilme olasılığının yüksek olduğuna yönelik görüşlere değinmiştir.²⁵⁶ Irak'ta Türkiye saha kuvvetlerinin olmaması, Kuzey Irak'taki Kürtlerin bölge hakimiyeti adına sevinç yarattığı görüşünü paylaşan Akyol; Irak'ta terör örgütlerinin bu durumda neler yapabileceğini sorgulamıştır. Öte yandan Taha Akyol, tezkere süreci boyunca önemli müzakere konusu olan “ekonomik yardım paketleri” nin Türkiye'ye sağlayacağı avantajları tezkerenin geçmemesinden dolayı ülkeye kayıplar getireceğini savunmuştur. Akyol, Türkiye'nin dahil olmadığı operasyonda mutlaka ekonomik kayıplar yaşayacağını ve kayıpları ABD'den gelecek hibe ve kredi ile bir ölçüde telafi edilme olasılığının ortadan kalkmasıyla telafisi güç bir duruma sokulduğunun görüşünü köşesine taşımıştır.

Tezkerenin Meclis'ten geçmemesi üzerine gözler orduya yönelmiş ancak bir süre askeri kanattan ses çıkmamıştır. Askerin suskunluğunu Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Sabah gazetesine yaptığı açıklamamalarla bozmuştur. Tezkerenin geçmemesi sonrasında rahatsızlık duymadıklarını belirten Özkök, açıklamalarında; “Tezkere konusunda rahatsız değildik. Sorun, bir gazetede çıkan, 'Asker rahatsız' haberinden kaynaklandı. Genelkurmay, aynı gün bu haberi doğrulamamıştır”²⁵⁷ açıklamalarına değinirken; TSK'nın görüşlerini de açıklayarak hükümetle aynı doğrultuda olduğunu belirtmiştir. Genelkurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök'ün hükümete destek çıkan açıklaması dünya medyasında büyük yankı uyandırmıştır. BBC ve CNN International gibi televizyon kanalları, Özkök'ün açıklamasını birinci haber olarak duyurmuş, ajanslar haberi acil koduyla geçmişlerdir.²⁵⁸ Özkök'ün basın toplantısından sonra ABD, ikinci tezkereyi beklemeden İskenderun'daki askeri araçlarını Mardin'e göndermiştir.

Tezkerenin Meclis'ten geçmemesi üzerine birkaç Türk basın organının memnuniyet ifade eden açıklamaları Sabah gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

Yeni Şafak: Haberi “Meclis Barış Dedi” manşetiyle paylaşırken Gazete, tezkerenin reddini demokrasi zaferi olarak değerlendirmiştir.

²⁵⁶ Milliyet, Taha Akyol, *Haydi Hayırlısı*, 3 Mart 2003.

²⁵⁷ Sabah, 2. *Tezkereye Erken Tavsiye*, 6 Mart 2003.

²⁵⁸ Hürriyet, *Dünya Medyasında İlk Haber Oldu*, 6 Mart 2003.

Milli Gazete: SP partisine yakınlığıyla bilinen medya kuruluşu olan Milli Gazete; “İktidara Meclis çabaları yetmedi, tarihi tezkere Meclis’ten veto yedi” açıklamasında bulunurken, bu kararın AKP için şok olduğunu paylaşmıştır.

Zaman: Tezkerenin Meclis’ten geçmemesini “Hükümet Çıkış Arıyor” başlığıyla duymuş, sonucun hükümet adına sürpriz olduğunu belirtmiştir.

Vakit: ”İşte AKP Farkı, İşte Tarihi Karar” üst başlığı kullanan Gazete “ABD’ye Rest” sürmanşetini sayfalarına taşımıştır.²⁵⁹

Tezkerenin kabul edilmemesi üzerine dünya basını gözünü Türkiye’ye çevirmiş ve yorumlarda bulunarak Türkiye’siz bir operasyonun senaryolarını paylaşmışlardır. Milliyet gazetesi dünya haber medyasının manşetlerini sayfalarına taşıyarak, dünyanın Türkiye’ye yönelik tavrını gözler önüne sermiştir. Gazete, New York Times’ın “Ağır Bir Darbe”²⁶⁰ manşetini paylaşarak haberin içeriğine dair şu ayrıntılara yer vermiştir:

Meclis’in Bush yönetimine “ağır bir darbe” indirdiğini savunan gazete, yenilginin ABD yetkililerini “şoke ettiğini” kaydetti. Durumun, ABD askeri sorunlara yarattığına dikkat çeken Gazete, “Oylama Türk-Amerikan ilişkilerini gölgeledi” yorumunu yaptı. Pentagon yetkililerinin Türk hükümetinin bir ikinci oylama yapacağını umduklarını da ifade eden New York Times, yönetimin Türkiye olmadan da bir kuzey cephesinin açılmasında kararlı olduğunu ve asker ve tankların, Körfez’deki üslerden hava köprüsü ile taşınabileceğini belirtti ²⁶¹ şeklinde ayrıntılar paylaşılmıştır.

ABD medyasından Washington Post, tezkerenin Meclis’ten geçmemesini “Türk Meclisi’nde yenilgi” şeklinde yorumlamıştır. ABD’nin Irak savaşı için uluslararası desteği kazanma çabalarına yeni bir darbedir yorumunu yapan Washington Post, savaş planlarının yeniden yazılabileceğini öne sürdü²⁶² şeklindeki haberiyle Milliyet sayfalarında yer almıştır.

²⁵⁹ Sabah, *İslamcı Basın Karardan Memnun*, 2 Mart 2003.

²⁶⁰ Milliyet, *Türkiye’den Bush’a Ağır Tokat*, 3 Mart 2003.

²⁶¹ Milliyet, 2 Mart 2003.

²⁶² Milliyet, *Türkiye’den Bush’a Tokat*, 3 Mart 2003.

New York Post gazetesinin tezkere gündemine dair açıklamalarına yer veren Milliyet, Peter Beinart imzalı makalesinin ayrıntılarına değinerek; Türkiye'nin ABD'ye güvenmeme sebebi ile durumu ilişkilendirmiştir. ABD'nin, Türklerin daha fazla yardım alabilmek amacıyla harcadığı çabaları “at pazarlığı” olarak nitelendirilmesini eleştirerek; Türkiye çek müttefiki mi? yolundaki sorusunu da yerdiğini habere taşımıştır.

İngiliz gazetesi The Observer'ın tezkerenin geçmemesini “Bush'a Şok Darbe”²⁶³ başlığıyla verdiği haberde “yenilgi, Türk liderlerin iktidardaki parti üyelerini talebi desteklemeye ikna edebileceğinden emin olan ABD yetkililerini şoke etti” ifadelerini kullanmıştır.

İngiliz medyası Reuters ; “*Amerika'nın Türkiye'siz bir savaş planı yaptığını vurgulayarak, yardım paketlerine ilişkin olarak; Amerika'nın yardım paketinin yanı sıra Türkiye'nin IMF ile kredi anlaşması paketi de sorgulanmaya başladı*”²⁶⁴ ifadelerini kullanmıştır.

Irak operasyonu karşı bir tavır sergileyen Fransız medyasında Liberation, tezkerenin Meclis'den geçmemesi üzerine şu yorumları sayfalarında paylaştı; Halk ayakta alkışlayacak. Karar, halkın savaşa karşı çıkan önemli bölümü tarafından ayakta alkışlanacaktır. Sonucu memnuniyetle karşılayan sadece muhalefet değil. Başbakan Yardımcısı Yalçınbayır da, sonucun Türkiye'nin uluslararası zeminde saygınlığını yitirmesine yol açacak bir şey olmaması dilediğini söyledi.²⁶⁵ Der Spiegel ise; Türk Meclisi'nde kaos. Amerika'nın Türkiye'ye asker konuşlandırılması ile ilgili tezkere, Türk parlamentosunun onayından geçmedi. Türkiye, olası Irak harekâtı öncesi, savaşın ardından yaşanacak zararlar için Amerika'dan maddi destek istemişti ancak iki ülke arasında miktarda bir anlaşma sağlanamadı²⁶⁶ şeklinde yorumlarına yer vermiştir.

²⁶³ Milliyet, *Türkiye'den Bush'a Tokat*, 3 Mart 2003.

²⁶⁴ Sabah, 3 Mart 2006.

²⁶⁵ Sabah, 03.03.2006.

²⁶⁶ Sabah, 03.03.2006.

Avrupa medyası Irak Savaşı'nın gelişmelerine verdiği yer kadar savaş karşıtı haberlere de yer vermiştir. Bu durum dakika başına müttefik güçlerin haberlerini yayımlayan ve protestolara nadiren yer veren CNN ve BBC 'ye ters düşmekteydi.²⁶⁷

Türk ve dünya medyasından bazı basın organları tezkerenin geçmemesini eleştirmiş, birkaç medya organı bu değerlendirmeyi başarılı bir sonuç olarak yansıtmıştır. Medya, kamuoyunu kuvvetlendiren bir unsur olarak kitleleri etkilemiş ve müzakere sürecinde yer alan haber içeriklerinde hükümet ve ABD yanlısı politikalar eleştiri oklarının hedeflerinde yer almıştır. Cumhuriyet, Milliyet, Sabah haber medyasındaki söylemler farklı ideolojik görüşler şeklinde yansımıştır. Haber içeriklerinde ideolojik söylemlerde bulunan bu medya aygıtları tezkere sürecini eleştiren muhalif taraf ve tezkerenin onaylanması gerektiğine inanan taraf şeklinde bölünmeye gitmiştir.

4.8. 1 Mart Sonrası

ABD'nin büyük umutlar bağladığı 1 Mart Tezkeresi'nin Meclis'ten geçmemesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde tarihinin en derin krizlerinden birine neden olmuştur. Meclis'ten geçmeyen tezkere, birçok gerekçeye dayandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Meşruiyet temeli tartışmaları, Türk kamuoyunun Irak'ın işgaline karşı olması ve ABD'ye karşı oluşan toplumsal tepki, AKP Meclis grubunun bölünmesi, hükümetin bu konuda tutarlı ve etkili bir halkla ilişkiler politikasını uygulamaya koyamaması, kriz yönetiminin parlamento ve kamuoyu ayaklarının total kalması, ABD'yle müzakere edilen askeri, siyasi, ekonomik belgelerin içeriği ve Türkiye'nin kazanımları hakkında kamuoyunun özellikle TBMM'nin ayrıntılı ve somut olarak bilgilendirilmemesi gibi gerekçelerle tezkerenin kabul edilmemesi açıklanmaya çalışılmıştır. Devlet organlarının bölünmesi özellikle askeri makamlarının sessiz kalmaları ve düşük profilli bir tutum benimsemeleri, Amerika ve Türkiye arasındaki para yardımı pazarlığının sonuçsuz kalmasının rolü etken olmuştur. ABD, 20 milyar

²⁶⁷ Scott Taylor, *Şeytan Ekseninde Döngü: Amerika'nın Irak'a Karşı Savaşı*, İstanbul: Çatı Yayınları, 2004, s.216.

dolar kredi, 6 milyar dolar hibe olmak üzere toplamda 26 milyar dolarlık bir paket sunarken, Türkiye bunu kabul etmeyerek hibenin 10 milyar dolar olmasını talep etmişti.²⁶⁸

“Tezkerenin kabul edilmemesinin ardından Washington’dan Ankara’ya; Kuzey Irak’a yönelik uyarı mesajları gelmeye başlamıştı.”²⁶⁹ ABD yönetimi, yabancı askerlerin konuşlanmasına olanak verecek ikinci tezkerenin gönderilmemesi durumunda bazı askeri istemlerini oluşturmaya başlayacağı vurgulanıyordu.²⁷⁰ ABD, ikinci tezkerenin gündeme getirilmesini önerirken diğer taraftan tezkerenin parlamentoya getirilmemesi üzerine oluşabilecek durumlardan alternatifler üretmekteydi. Tezkerenin yeniden Meclis’e getirilmemesi durumunda ABD bazı askeri istemlerini Türkiye’den karşılayabilmenin yollarını aramaya giderek; İncirlik’te Türk üslerinin kullanımı ve İncirlik dışındaki üslerin kullanılabilmesi için yeni bir yetki tezkeresi gerektiğini, İncirlik’in ise Kuzeyden Keşif Harekâtı kapsamında kullanılabileceğini belirtiyordu.²⁷¹ Türkiye ile ABD arasında ikinci tezkereye yönelik pazarlıklarda üç alternatifli seçimler üzerinde duruluyordu; Türk hava sahasının kullanılması, Türk hava sahaları ile birlikte üslerin kullanımı ve üç koordineli olarak hava sahasının kullanımı, üslerin kullanımı ve ABD askerlerinin bölgede konuşlandırılması şeklinde seçenekler Türk parlamenterine sunulmak isteniyordu. ABD ve Türk Hükümeti arasındaki ikinci tezkere paketinin hatları belirlenmiş ve Meclis’ten geçemeyen ilk tezkerenin üzerinden küçük oynamalarla birlikte Meclis’e sunulmaya hazır hale getirilmiştir. Paket içeriğinde; Türk askerinin Kuzey Irak’ta sınırlı sayıda konuşlanması ve ABD askerine yönelik Türk hava sahalarının açılması yönünde teklifler yer alıyordu.

Meclis’te tezkerenin kabul edilmemesi Amerikan medyası tarafından değerlendirilirken Türkiye’nin olmadığı bir savaşta ABD Hükümeti’nin maddi ve manevi kayıplar yaşayabileceği yorumunda bulunuyorlardı. Amerikan gazetelerinin manşetine taşıdığı haberlerde “Bush yönetiminin Türkiye’nin işbirliğinden

²⁶⁸ Dexter Filkins, Eric Schmitt, *Turkey Demand 32 Dollars Bilion U.S. Aid Package If It is to Take Part in A War on Iraq*, The New York Times, 19 Şubat 2003.

²⁶⁹ Cumhuriyet, *Ankara’da Irak Rahatsızlığı*, 4 Mart 2003.

²⁷⁰ Cumhuriyet, *Washington Kolay Vazgeçmeyecek*, 4 Mart 2003.

²⁷¹ Cumhuriyet, *Washington Kolay Vazgeçmeyecek*, 4 Mart 2003.

vazgeçmediğini gösteren yorumlara yer verirken; Pentagon yetkililerini Amerikan askerlerini Kuzey Irak'a sokmak için alternatif bir plan üzerinde çalışmadıklarını belirtiyordu.²⁷²

The Washington Post'un haberine yer veren Sabah, "Amerika'nın Türkiye seçeneğine sarıldığı" manşetini yorumluyordu. ABD yönetiminin Türkiye'nin desteğinden vazgeçmediğini ve ikinci tezkerenin oylanması için umutları olduğunu belirtiyordu. Yeni bir savaş planı için Pentagon'un zamanı olmadığını ve Bush yönetiminin hem askeri hem siyasi nedenlerden dolayı Türkiye'den vazgeçmediğini niteliyordu. The Washington Post'un haberindeki içeriklere değinen Sabah gazetesi, Türkiye'nin katılmadığı bir Irak operasyonu, Bush yönetiminin uluslararası destek arayışlarını zayıflatabileceğini ve NATO müttefiki ülkeyle ilişkilere uzun vadede zarar verebileceğini bu sebeple ikinci tezkerenin kabul edilmesinin gerekçelerini belirtiyordu.²⁷³

Sabah gazetesi, Bush yönetiminin Irak operasyonu alternatiflerine ilişkin haberlere dünya mediasından örnekler vererek açıklıyordu. ABD yönetiminin bir B planının sadece teoride var olduğunu ve ikinci tezkerenin Türkiye üzerinde baskıyı arttırmak adına Beyaz Saray kaynaklarınca basına sızdırıldığını belirtiyordu. New York Daily News gazetesinin haberine göre; olası 'B planı', Kuzey Irak'a operasyonlarda Bağdat ve Tikrit kentlerine 101'inci Hava İndirme Bölüğü tarafından saldırı düzenleneceğini ve ardından Kerkük'ü ele geçirme planlarına yönelik haberlere yer vermekteydi.²⁷⁴ Bush yönetiminin savaş alternatiflerini açıklayan Sabah, ilk planda Amerika'nın Kuzey Irak'taki cephesine yönelik kara birliklerinin kuzey ve güneyden başlayacağını açıklıyordu. İkinci planda; Kuzey cephenin açılmadan ABD müttefiklerinden Ürdün'deki üslerden askerilerin Irak'a geçmesi yer alıyordu. Üçüncü plan; riskli ve en uzun plan olarak ele alınırken Basra Körfezi'nden Irak'ın sınırına kadar gelen gemilerin ve Kuveyt'teki üslerde ulunan kara birliklerin, ülkeye güneyden girilmesi hedefleniyordu. Ürdün üzerinden Irak'a girişlerinin de planladığı projede Amerika, Irak harekâtını yine kuzey ve güney cephelerinden başlatmasını

²⁷² Sabah, *The New York Times*, *General Franks Türkiye İhtimalini Yok Saymıyor*, 4 Mart 2003.

²⁷³ Sabah, *The Washington Post*, *Amerika, Türkiye Seçeneğine Sarıldı*, 4 Mart 2003.

²⁷⁴ Sabah, *ABD İkinci Tezkerenin Gececeğine İnanyor*, 5 Mart 2003.

öngörüyordu. Dördüncü planda “Kuzey cephesi açılmadan harekâtı Akdeniz’deki uçak gemilerinden başlatmak, Türkiye açıklarından bekleyen savaş gemilerini de Süveyş Kanalı’ndan geçip Basra Körfezi’ne gidilmesinin planlarını açıklıyordu.”²⁷⁵ Washington Post gazetesinin haberine yer veren Sabah, ikinci tezkerenin geçmemesi üzerine B planına yönelik Pentagon’un Ankara’ya başvurduğunu belirtiyordu. ABD’nin Kuzey Irak’a havadan asker taşımayı kafasına koyduğunu yazan Washington Post gazetesi, ABD askeri teçhizatlarını uçaklarla Türkiye üzerinden Kuzey Irak’a indirip kuzey cephesi açacağını yazıyordu.²⁷⁶ Washington’un ikinci tezkere için hem ekonomik paket hem de Kuzey Irak’taki Türkmenler’in durumuyla ilgili Türkiye’ye ayrıcalıklarının arttırması Ankara tarafından öngörülüyordu. “Beyaz Saray’da Başkan George Bush, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Irak operasyonunu yönetecek olan general Tommy Franks arasında gerçekleşen zirvede Pentagon’un ikinci tezkereyi bekleme isteğini dile getirmesiyle, ABD’nin ilgisi Siirt seçimleri ile Başbakan adayı Tayyip Erdoğan’a yönelmişti.”

İkinci tezkere Meclis’e sunulmak üzere hazırlanırken, Türk iç politikasında milletvekilliği seçimleri yaşıyordu. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Siirt seçimleri sonrası milletvekili seçilmesiyle birlikte Başbakanlığı devralması Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girildiğinin gösteriyordu. “Seçim sonuçları, dünya medyasında ”flaş haber” anonsuyla duyuruldu. Reuters ajansı, Associated Press ajansının, Erdoğan’ın seçimleri kazanmasının tezkereyi ikiye bölünen hükümeti güçlendireceği yorumuna yer verdiği şeklinde yer alıyordu.”²⁷⁷ Beyaz Saray, Erdoğan’ın Başbakan olması üzerine tüm ümitlerini yeni kurulan hükümete bağlayarak, ikinci tezkerenin onayına dair görüşmelerde bulunuyordu. ”ABD, bölgedeki askeri tedbirlerini aldığını ve savaş komutunu vermeye hazırlandığını sırada Türkiye’den Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılması”²⁷⁸ isteğini yineliyordu. Türkiye’nin kısa sürede karar almasına ilişkin önerilerde bulunan Washington yönetimi, zamanın daraldığını ve artık sabırlarının kalmadığını belirtiyordu. Tezkerenin onaylanmasına ilişkin kritik süreç yaşanırken ABD yönetimi,

²⁷⁵ Sabah, *Bush’un Birden Fazla B Planı Var*, 5 Mart 2003.

²⁷⁶ Sabah, *W.Post: Türk Hava Sahası İçin Ankara’ya Başvurduk*, 6 Mart 2003.

²⁷⁷ Sabah, *Ve Başbakan Erdoğan*, 10 Mart 2003.

²⁷⁸ Milliyet, *Bush: Zaman Kalmadı, Erdoğan: Önce Kabine*, 12 Mart 2003.

Türkiye’den hava sahasını açmasına yönelik beklenti içindeydi; öte yandan Türkiye’nin Kuzey Irak’ta tek başına askeri bir varlık göstermesini istemiyordu. Başkan Bush, “13 Mart 2003 tarihinde Başbakan Erdoğan’a gönderdiği mektubunda askeri planlarını Türkiye’nin harekâta katılmaması ihtimaline göre gözden geçirerek değiştirdiklerini ve ABD’yle tam bir işbirliği yapmadan Türkiye’nin Kuzey Irak’a müdahalesine karşı çıkacaklarını bildiriyordu.”²⁷⁹ Başkan Bush, Erdoğan’a gönderdiği mektubunda hava sahasının açılmasına yönelik talebine değinirken öte yandan Kuzey Irak’ta Türkiye’nin tek başına hareket etmesine izin verilmeyeceğini belirtiyordu. Bush, mektupta şu ifadeleri kullanmıştır:

*Türkiye’nin Kuzey Irak’la ilgili olarak tek taraflı hareket etmesi, bizim planlarımızı ve uygulamamızı olumsuz yönde etkiler. Diğer alternatifleri planlayabilmemiz için Türkiye’nin yanıtını bilmemiz gerekmektedir.*²⁸⁰

Türkiye’nin tek başına hareket etmesinin Türk-ABD ilişkilerine zarar verebileceğinin altının çizildiğini mektupta, Türkiye’nin tek taraflı askeri operasyonlarına karşı çıkmasının gerekçeleri şu şekilde sıralanıyordu:

*Kuzey Irak’ta Kürtlerle çatışma çıkabilir. Bunun sonucu bölgede yaşayan çok sayıda kişi yer değiştirmeye zorlanabilir. Irak’ın diğer komşularını müdahaleye tahrik edebilir. ABD’nin askeri harekâtı sekteye uğrayabilir.*²⁸¹

Bush ve Erdoğan arasındaki Kuzey Irak’a Türk askerinin girmesi ile ilgili kriz Kürt güçler tarafından endişeyle takip ediliyordu. 1 Mart tezkeresinden sonra Talabani (KYB), Barzani (KDP) gibi Kürt güçleri, Türkiye’nin olmadığı bölgede ABD’nin en önemli ittifakı durumuna geliyordu. “KDP, The Washington Post ve Le Monde gibi gazetelerde ilanlar veriyor ve Washington ile Londra’da girişimler yaparak bu tepkilerini uluslararası kamuoyuna taşıyordu.”²⁸² Barzani ve Talabani Kuzey Irak’ta diplomatik girişimleri kendi çıkarları ekseninde değerlendirirken, ABD-Türk koalisyonundan doğabilecek endişeleri yaşıyorlardı.

²⁷⁹ Bölükbaşı, a.g.e., s.97.

²⁸⁰ Milliyet, Fikret Bila, *Ankara’yı Bir Kere Daha Aramayacağız*, 14 Mart 2003.

²⁸¹ Bölükbaşı, a.g.e., s. 97.

²⁸² Bölükbaşı, a.g.e., s 98-99.

Kuzey Irak cephesinde bunlar yaşanırken ABD-Türk diplomasisinde ikinci tezkere süreci 20 Mart 2003 günü sonuca bağlanarak, Meclis 763 sayılı kararla Türk Hava Sahasının savaş amacıyla ABD'ye ve müttefik kuvvetlere açılmasına ve Türk birliklerinin Kuzey Irak'a girmesine izin vermiş ve bu tezkere 322 oyla Meclis'te kabul edilmiştir. ABD 22 Mart itibariyle Türkiye'nin kontrolü altında hava sahasını kullanmaya başlamıştır²⁸³ İkinci tezkerenin Meclis'ten geçmesiyle birlikte ABD'nin Irak 'a yönelik operasyonu adına geri sayım başlamıştı. ABD tüm harekât planlarını devreye sokarak 20 Mart 2003 tarihinde 04:32 itibariyle hava saldırısını başlatmıştır. Uçak gemilerinden atılan füzelerle stratejik hedefler vurularak, Bağdat ve çevresine bombalar yağdırılmaya başlanmıştır.²⁸⁴

*“ABD Başkanı Bush'un savaşın başladığını, birliklerinin görevlerini tamamladıktan sonra döneceklerini belirtirken; dünyaya yönelik saldırıdan zafer kazanacaklarını, sivil halkın zarar görmemesine özen gösterileceğini”*²⁸⁵ ifade ediyordu. Amerika ve İngiltere'nin Irak'a karşı başlattığı “Sınırsız Özgürlük Operasyonu'nun üçüncü gününde Irak kentlerine şok ve dehşet harekâtı düzenleyerek Bağdat, Musul, Kerkük'e saldırıda bulunmuştu. Basra'nın ABD birlikleri tarafından düşürülmesinden sonra sivil ölümlerin sayısının 50'yi geçtiği, hastanelerin yaralı ve çocuklarla dolduğu medyada yer alıyordu.²⁸⁶ Savaşın başlamasıyla, dünyanın dört bir yanından operasyona yönelik tepkiler gelmeye başlamış ve binlerce insan protesto için sokaklara dökülmüştü. Dünyanın birçok yerinde protestolar yapılırken, bunlardan en anlamlıları Irak operasyonunda başrolde oynayan ABD ve İngiltere'de yapılan gösteriler olmuştu.²⁸⁷ Kamuoyu kanadından tepkiler meydanlarda verilirken, dünyadaki hükmet kanatlarından da tepkiler gelmeye başlamıştı. ABD'nin Irak'a saldırısına karşı BM Güvenlik Konseyi'nde uzun süredir tepkilerini ortaya koyan Fransa, Almanya, Rusya, Çin gelişmelerden derin endişe duyduklarını belirterek Irak'a yönelik saldırıların durdurulması çağrısını yapıyorlardı.²⁸⁸

²⁸³ Milliyet, *Koridorda Uçuş Kontrolümüzde*, 23 Mart 2003.

²⁸⁴ Türkiye, *Bütün Dünya İstemiyordu ama.. Savaş Başladı*, 20 Mart 2003.

²⁸⁵ Türkiye, *Savaş Başladı*, 20 Mart 2003.

²⁸⁶ Türkiye, *Irak Ağlıyor*, 23 Mart 2003.

²⁸⁷ Türkiye, *Bush ve Blair Evinde Vuruldu*, 21 Mart 2003.

²⁸⁸ Türkiye, *Dünya Savaşa Tepkili*, 21 Mart 2003.

Savaşın başladığı zaman Türk cephesinde gelişmeler yaşanmış ve savaşın başlanacağına bilgisinin Amerika tarafından İsrail ve İngiltere ile paylaşılıp, Türkiye'nin bu konuda devre dışı bırakılması Hükümet cephesinde üzüntü ve tepkiyle karşılanmıştır. "Türk Hükümeti'nin savaşın başlamasını medyadan öğrenmesi Başkan Bush ve kurmaylarının beceriksizliğine, Türkiye'nin endişelerini dikkate almayan bencil ABD'nin beceriksiz tutumuna bağlanmıştır."²⁸⁹

Savaşın 4. Günü dünya medyasının yayınladığı bir fotoğraf karesi savaşın farklı boyutunu kamuoyuna yansıtmaktaydı. Fotoğrafta iki İngiliz askerinin mevziye baktığını ve bu mevziinin dibinde iki Iraklı askerlerin cesetlerinin yer aldığı paylaşılıyordu. Irak'lı askerlerin ellerinde beyaz bayrakların olması fotoğrafın içeriğine dair bilgi veriyor gibiydi. "Avrupa medyası fotoğrafı kapak sayfalarında yayınlarken, Türk medyası kirli teslim bayrağını büyüterek yayınlıyordu".²⁹⁰ Fotoğrafın yarattığı izlenim İngiliz askerlerinin teslim olmak adına beyaz bayrak açan Irak'lı askerleri öldürmesi intibasıydı.

Operasyonun askeri ayağının 1 Mayıs 2003'te sona ermesi ile birlikte bölgede bir istikrar gücü oluşturulmak istenmiş; ABD koalisyon güçleriyle bölgede hakîmiyet kurmak istemiştir. İngiltere ile birlikte oluşturulmak istenen istikrar gücünde öncelikle Türkiye bir koalisyon gücü olarak düşünülmemiş ancak sonrasında bu güce davet edilmiştir. Bölge güvenliğinin sağlanması, bölgede yeni yapılandırmaların gerçekleştirilmesi, gıda yardımlarının dağıtılması amacıyla oluşturulan koalisyon güçleri birçok amaç dahilinde hareket etmek istemiştir.

ABD ile Türkiye arasındaki tezkere krizinden sonra, 4 Temmuz 2003'te Amerikan 173. Hava İndirme Bölüğü'ne bağlı askeri birliklerin Kuzey Irak'ın Süleymaniye şehrinde bulunan Türkmen cephesine operasyon düzenleyerek Türk askerlerinin başına çuval geçirmesi ve askerleri gözaltına almaları yeni bir kriz yaşatmıştır. ABD askerlerinin, Türk Özel Kuvvetleri Bürosu'na yaptığı baskın sonucunda 3'ü subay, 8'i astsubay, 11 Türk askeri esir alınmış, askerlerin başlarına çuval geçirilerek peşmergelerin yanlarında bulunduğu 8 araçlık konvoyla Kerkük

²⁸⁹ Türkiye, *Devre Dışı Kaldık*, 21 Mart 2003.

²⁹⁰ Taylor, *a.g.e.*, s.217.

Havalimanı'na götürülmüştür. ABD ile Türkiye arasında ilk sıcak çatışma aşamasına gelen Süleymaniye krizi, Dışişleri Bakanlığı'nın Washington ile ilişkilerin zedelenebileceğini yönündeki açıklamalarına rağmen ABD'li yetkililer Türk heyetini muhatap almayarak Türk askerlerini saatlerce alıkoymuştur.²⁹¹ Haber 5 Temmuz sabahı Hürriyet gazetesinde Sedat Ergin imzasıyla yayınlanmış ve Türkiye'nin gündemine oturmuştur.²⁹² Hükümetin olaya karşı tavrını eleştiren Cumhuriyet gazetesi, krize karşın hükümetin olaya seyirci kaldığını sayfalarına taşımıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın askerlerin serbest bırakıldığı yönündeki yanıltıcı açıklamalarının ardından Abdullah Gül, medyaya açıklamalarda bulunarak bu bilginin doğru olmadığını, Süleymaniye kentine giden Türk heyetinden olaya dair açıklama beklediklerini Cumhuriyet gazetesinde yer alıyordu.²⁹³

Bağdat'a nakledilen Türk askerleri, ABD ve Türkiye arasında süren yoğun kriz diplomasinin ardından 60 saat sonra serbest bırakılmıştır.²⁹⁴ Yaşanan Çuval Olayı'nın gerekçesini Talabani ve Barzani'ye yönelik suikast girişimi şeklinde açıklayan ABD tarafı, yeni bir krizin odağını oluşturmaktaydı. "ABD'li yetkililerin resmi düzeyde dile getirmediği ancak basına sızdırdıkları 'Türk askerlerinin Kerkük valisine suikast yapacakları' iddiası Ankara'da büyük rahatsızlık yaratmıştı. ABD ile yaşanan gerilim nedeniyle Habur Sınır Kapısı'ndan ABD güçlerine lojistik destek sağlayan araçların geçişi durdurulmuştu."²⁹⁵ Süleymaniye'de Türk timlerine operasyon düzenleyen ABD'ye ve gelişmelerde yetersiz kalan Hükümete partilerden ve sivil toplum örgütlerinden tepkiler gelmeye başlamıştı. İktidarın pasif ve çaresiz bir tutum sergilediğini belirten muhalefet partisi CHP, bu durumun ABD'yi cesaretlendirdiğini vurguluyordu.²⁹⁶ ABD'ye sert tepki verilmesi gerektiğini belirten siyasi partiler Hükümet'in net tavır göstermediğinin altını çizerek yoğun tepki gösteriyordu. Dönemin DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit ABD'nin Türkiye'ye hakaret ettiğini belirterek, Hükümet'in geciken tutumu sert bir dille eleştirmiştir.²⁹⁷ Türk askerlerinin

²⁹¹ Cumhuriyet, *ABD'yle Asker Bunalımı*, 6 Temmuz 2003.

²⁹² Yetkin, *a.g.e.*, s.221.

²⁹³ Cumhuriyet, *Hükümet Seyirci Kaldı*, 6 Temmuz 2003.

²⁹⁴ Tansi, Erkan, *a.g.e.*, s.32.

²⁹⁵ Cumhuriyet, *ABD'yle Asker Bunalımı*, 6 Temmuz 2003.

²⁹⁶ Cumhuriyet, *Amerika ve AKP'ye Tepki Yağdı*, 6 Temmuz 2003.

²⁹⁷ Cumhuriyet, *Düşmanca ve Tahrik Edici*, 7 Temmuz 2003.

esir alınmasının insanlık dışı bir yaklaşım olduğunu değerlendiren Ecevit, “Bu olay NATO’yu ciddi olarak yaralayacağını”²⁹⁸ sözlerine ekliyordu. Askeri kanattan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök’ün sözlerine yer veren Cumhuriyet, ABD ile ilişkiler kadar Türkiye’nin milli onurunun önemine değinmiştir. Özkök, açıklamayı Türkiye’de görev süresi dolan ve kendisine veda ziyaretine gelen ABD büyükelçisi Robert Pearson’ın ve medyanın karşısında gerçekleştiriyordu.²⁹⁹ Siyasi, askeri tepkiler bu yönde yer alırken medyada farklı yönden eleştiriler yer almaktaydı. Bazı basın organlarının olaya yaklaşımları genel ekseninde ABD’ye yönelik tepkilerden oluşurken, hükümet karşıtı medya organları hükümetin tavrına sert eleştiri gösteriyordu. Hükümet yanlısı bir yayın politikası sürdüren Yeni Şafak gazetesi ise “Nankör Müttefik” başlığını atarak, ABD’nin tutumunu eleştiriyordu. Hükümet görüşüne hakîm olan diğer gazete olan Zaman, Cumhurbaşkanı Sezer’in kriz sürecindeki duruşunu eleştiriyordu.³⁰⁰

Süleymaniye Krizi olarak diplomasi tarihine geçen bu olay, iki aktörün bölgesel düzeyde, çıkar çatışması içene girmesini açığa çıkarmıştır. “Bu krizle birlikte, Türkiye’nin Kuzey Irak’taki askeri varlığı tamamen Amerikan denetimine girmiş, Türkiye bölgede 1990 sonrasında oluşturduğu askeri etkisini kaybetmiştir.”³⁰¹

Türkiye’nin istikrar gücüne katılması siyasi ve kamuoyu çerçevesinde olumsuz değerlendirmiş ve bölge politikası adına endişe verici görülmüştür. Türk dış politikası adına bu gelişmeler endişe verici bulunmasına rağmen TBMM, 6 Ekim 2003’te Türk askerinin Irak’a gitmesi yönünde yetki verdiğini gösteren tezkereyi kabul etmiştir. Ancak Kuzey Irak’taki Kürt güçleri Türk askerinin bölgede işgalci güç olacağı, yerel halkın isteklerine set çekerek iç işlerine müdahale edeceği gibi söylemlerle Türkiye’yi bölgede istememiş ve bu konuda büyük tepkiler göstermişlerdir.³⁰² Bu gelişmeler üzerine Türkiye, Irak’ta askeri bir görev almamış ve istikrar gücü koalisyonunda yer almamıştır.

²⁹⁸ Cumhuriyet, *Olay NATO’yu Bile Sarsar*, 8 Temmuz 2003.

²⁹⁹ Yetkin, *a.g.e.*, s.222; Cumhuriyet, *Özkök: Onur Meselemiz*, 8 Temmuz 2003.

³⁰⁰ Cumhuriyet, *Süleymaniye Sıkıntısı*, 11 Temmuz 2003.

³⁰¹ Şanlı Bahadır Koç, *Çirkin Amerikalı İle Güven Bunalımı: Süleymaniye Krizi ve Türkiye Amerika İlişkileri*, Stratejik Analiz, 2003, s.43-48.

³⁰² Milliyet, Sami Kohen, *Amaca Açıklık Getirmek Gerek*, 06.03.2003.

Irak işgali sonrasında birçok gelişme yaşanmıştır. Koalisyon güçlerinin gerçekleştirdiği hava bombardımanında binlerce sivil öldürülmüş ve mülteciler kötü koşullar içinde yaşamak zorunda kalmışlardır. İşgal güçleri, Irak vatandaşlarına kontrolsüz güç uygulamış ve Irak'a ait kültür varlıkları koalisyon kuvvetleri tarafından yağmalanmıştır. Irak ekonomisinin temel kaynağı olan “petrol” ABD ve müttefikleri tarafından kullanılmış, Irak ekonomisi koalisyon güçlerinin şirketleri yönetiminde idare edilmiştir. ABD ekonomik piyasası ham petrol fiyatlarının 77 dolar olmasından dolayı bütçe açığı yaşamıştır.³⁰³ ABD ve İngiliz askerileri herhangi bir hukuki gerekçe göstermeden Irak halkını terörist olarak nitelendirmiş ve halkı hapse mahkûm etmiştir. Küba'daki ‘Guantanamo’ üssünde tutulan mahkûmlar, ABD'liler tarafından insanlık dışı muameleye tabi tutulmuştur ve bu işkenceler dünya medyasında yer almıştır. “BM İşkenceyi Önleme Komitesi” ABD'nin BM sözleşmesini ihlal ettiğini saptayarak Bush yönetimine talimatlar vererek gizli hapishaneler ile Guantanamo'nun kapatılmasını ve Irak esirlerine işkence edilmesine son verilmesine yönelik çağrısında bulunmuştur.³⁰⁴ Irak'taki operasyona karşılık halk tarafından yapılan direnişler ırk ve mezhep çatışmalarını ortaya çıkarmıştır. “Kürt-Türkmen-Arap ile Şii-Sunni eksenlerinde sürekli çatışmalar, intihar saldırıları ve infazlar yaşanmıştır.” İşgalin, Türkiye açısından önemli sonucu; Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Devleti'nin ‘de facto’olarak kurulması olmuştur. Operasyon sonrası İran; Irak üzerinde bir denetim kurmak adına bir güç elde etmiştir. Bölgede yer alan Kürt güçlerinin İran üzerine kullanılmak istenmesinin üzerine İran yönetimi Şii güçlerini kullanmak istemiştir. “İran; Filistin’de Hamas’ı, Lübnan’da Hizbullah’ı, askeri ve milli açıdan teçhiz ederek ABD ve İsrail karşısında elini güçlendirmek istemiştir. Dolayısıyla Irak işgali bölge oyunlarında kozların daha açıktan paylaşılması sürecini doğurmuştur.”³⁰⁵

Büyük Ortadoğu Projesi'nin ilk koridoru olan Irak, ABD hükümeti tarafından en önemli başlangıç noktasıydı. Irak rejiminin devrilmesiyle ilk koridor açılmış ikinci aşama olan İran faktörünün etkisizleştirilmesi amaçlanmıştır. Üçüncü koridora açılan nokta; bölünmüş bir Irak'tı.

³⁰³ Oran, *a.g.e.*, s.26.

³⁰⁴ BBC News, 19.06.2006.

³⁰⁵ Gündoğan, *a.g.e.*, s.334.

“Bu amaçların gerçekleşmesindeki tek büyük engel Türkiye’dir. Yenedünya düzeninde Türkiye’ye belirlenen rol ne olursa olsun, ABD siyasi, fikir çevreleri Türkiye için nasıl bir gelecek belirlerse belirlensinler, bu rol Türkiye tarafından kabul edilmeden fiiliyata geçemez.”³⁰⁶

İşgal sonrası Kuzey Irak’ta kaos ortamı yaşanmış ve isyan, şaşkınlık ortama hakim olmuştur.³⁰⁷

“Irak işgali sonrasında Amerikalı, İngiliz, Avustralyalı personelin katılımıyla Saddam rejiminin geliştirdiği iddia edilen kitle imha silahı programlarının izlerini sürmek üzere Iraq Survey Group kurulmuş ve hemen çalışmalarına başlamıştır. Pentagon ve CIA tarafından organize edilen 1400 üyeli group, alıştırmaları sonucuda Irak’taki kitle imha silahı stoğu bulunamamıştır.”

Survey Group tarafından 30 Eylül 2004’te yayınlanan Duelfer Raporu’nda ABD’nin işgale gerekçe gösterdiği kitle imha silahlarına dair kanıtlar bulunmamış, Saddam Hüseyin’in nükleer programları 1991’de son bulduğu belirtilmiştir.

Türkiye’nin, AKP döneminde merkez ülke kavramı çerçevesinde yürütülmeye çalışılan Ortadoğu siyasetinin tarihsel dinamiklerinden stratejik vizyona dayalı bir çıkar tanımlama ve kurumsal yapılandırmadan yoksun olması ve uluslar arası sistemde edilgen bir süreçte oluşması ülkenin dış politika imajını olumsuz etkilemiştir.³⁰⁸

Tezkerenin geçmemesi üzerine ilişkilerde yaşanan krizler günümüze bakıldığında sıcak bir ABD-Türkiye politikasına doğru evrilmiştir. AKP Hükümetinin ilk dönemde tecrübesiz oluşundan kaynaklı sorunlar günümüzde yerini mesafeler kat eden bir siyasi atmosfere bırakmıştır.

³⁰⁶ Gündoğan, a.g.e., s.341.

³⁰⁷ Mehmet Akif Okur, *Hegemonya ve İmparatorluk Tartışmaları Bağlamında Irak Savaşı’nın Politikası*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara: 2008, s.300.

³⁰⁸ Mesut Taştekin, *Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı*, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, 2. Körfez Savaşı, Ankara: Platin, 2006, s.282.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerde diplomasi sürecinin ve stratejik hamlelerin üstün gücü olan karar vericiler, kamusal gücün etkinliğini medya kaynakları vasıtasıyla kabul etmek durumunda kalabilmektedir. 1 Mart 2003'te Meclis'e sunulan tezkerenin onaylanmamış olmasında medyanın eklemlerinden olan haber yapma, ideolojik söylemlerde bulunma ilişkisinin temel bir yaklaşım oluşturduğu ve ideolojik formüllerin haber metninde eleştirel bir önerme taşıdığı görüşü çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Dış ilişkilerde medyanın karar alma sürecine etkisi ve sonuçları gazetelerdeki haberlerin içeriğinin analizi yapılarak haber söylemleri arasındaki bağlantılar ve ideolojik söylem yakınlıkları ele alınmıştır.

Çalışmada öncelikle; dış politikanın kavramsal açıklamalarından yola çıkılarak Türk dış politikasının tarihsel süreç içindeki dinamiklerine ve çok yönlülüğüne değinilmiş ve Türkiye-ABD arasındaki ilişki denklemleri İkinci Dünya Savaşı'ndan tezkere sürecine değin belli başlı gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Teorisyen Robert Putnam'ın iki seviyeli oyun metaforu tez içinde değerlendirilmiş, ulusal ve uluslararası politikanın oluşturduğu dinamikler ilk seviyede iç koşullar ekseninde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre hükümetler; ülke içindeki diğer grupların desteğini alarak realist kararı almak amacıyla bir korelasyon oluşturduğu belirtilmiştir. İkinci seviyede hükümetler; toplumsal destek alarak iç talepleri karşılamaya yönelik bir pazarlık yapmayı tercih ederek uluslararası düzeyde diplomasi girişimlerinde bulunmakta olduğu açıklanmıştır. Putnam'ın teorisinden elde edilen bilgilerle 1 Mart tezkeresinde kamuoyunun karar alıcıları uluslararası kararları almakta etki altına aldığı ve iç koşulların hükümetleri etkilediği bu oyun metaforundan yola çıkılarak ele alınmıştır. Jakob Gustavson'un Kontrol Listesi, Yapısal Kısıtlar ve Çevrimsel Modeller olarak adlandırdığı üç aşamalı dış politika teorisinde bireysel karar vericilerin etkisi ile karar alma sürecinde yaşanan politik değişimlerin sebepleri açıklamaktadır. Çalışmada; Gustavson'un teorisi değerlendirilerek siyasi ve ekonomik faktörlerin karar alıcıların kararlarına ve değişimlere sebep olabildiği belirtmektedir.

Dış politika kararlarının ve sonuçların şekillenmesinde medya faktörü ele alındığında; 1 Mart tezkeresinin Meclis'ten geçmemesi, karar alıcı elitlerin liderlik imajlarını Türk kamuoyunun gözünde güçlendirmiş ve tezkere sürecinde savaş karşıtı söylemlerin etkisiyle karar alıcı elitler, haber medyasında zaman zaman eleştirilmiş ve krizlerin odak noktasına taşınmıştır.

Medya, kamuoyu oluşturmak çerçevesinde değerlendirildiğinde; savaş karşıtı görüşlerin ekseninde algı oluşmasına ve karar alıcıların bu algının etkisi altında kalmasında rol oynamıştır. Karar alma unsurları göz önünde bulundurularak medyanın haber değerlendirmeleri ve haber medyasının ideolojik söylemleri yansıtılmıştır. Medyanın etken faktörlerinden olan haber medyası, tezkerenin karar alma sürecine değin misyon edindiği söylemlerini sürdürerek kamuoyunu etkisi altına almıştır. Karar vericilerin, kamuoyunun medya tarafından güçlendirilen karşıt görüşlerin etkisi altında kaldığı gözlemlenmiştir. Kamuoyunun açık muhalefeti karşısında haber medyası, çok uluslu bir askeri operasyona Türkiye'nin katılmasına karşı gelen ve müzakere sürecini eleştiren içeriklere yer vererek parlamenterler üzerinde etki oluşturmuştur.

Medya organlarının ideolojik yaklaşımları ve üslupları doğrultusunda “haber metinlerinde yer alan eleştirel söylem” hiyerarşik haber temasında alt ve üst başlıklar şeklinde oluşturularak yayın organlarının söylemleri doğrultusunda yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır. ABD'nin ekonomik yardım paketlerinin uluslararası medyada yer alarak durumun karikatürize edilmesi üzerine Türk ana akım medyası bu durumu “At Pazarlığı” başlığıyla habere taşıyarak eleştirel söylem oluşturmuştur.

Medya organlarının ideolojik yaklaşımları ve üslupları doğrultusunda “haber metinlerinde yer alan eleştirel söylem” hiyerarşik haber temasında alt ve üst başlıklar şeklinde oluşturularak yayın organlarının söylemleri doğrultusunda yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır. ABD’nin ekonomik yardım paketlerinin uluslararası medyada yer alarak durumun karikatürize edilmesi üzerine Türk ana akım medyası bu durumu “At Pazarlığı” başlığıyla habere taşıyarak eleştirel söylem oluşturmuştur.

Medyanın kamuoyu görüşüne yönelik haber oluşturması ve saptanan karşıt görüşlerin bir korelasyon içinde yer alması “Sabah” gazetesinin haber içeriklerinde yer almıştır. Haber metinlerinde yer alan imaj oluşturma ve kamuoyunu etki altına alma görüşü konusunda net bir tavır sergilemeyen Sabah, haber yaklaşımlarında yorumlardan kaçınarak, kararları ve tezkere sürecindeki ekonomik ve siyasi boyutu eleştirel üsluptan uzak bir çerçevede yansıtmıştır. Medya analizi çerçevesinde ele alınan diğer bir yayın organı olan Cumhuriyet, Irak sorununu ve savaş karşıtı görüşleri ideolojik söylemler ve eleştirel analiz doğrultusunda ele almıştır. Kamusal kanaatleri etki altına alma açısından haber söylemlerinde, tezkerenin çıkmaması yönünde net bir yaklaşım gösteren Cumhuriyet, savaş karşıtı duruşu ile manşetlerinde net bir üslup kullanmıştır. Uluslararası hukuk normları açısından meşru bir dayanak oluşturulmadığı görüşüyle savaş karşıtlığını, Irak operasyonu öncesinde ve sonrasında siyasi bir rol üstlenerek habere taşıyan Cumhuriyet, Hükümet’in politik görüşlerinin iç ve dış dinamiklerini eleştirmiş ve gündeme taşımıştır. Stratejik ilişkiler açısından ABD’nin ekonomik yardım taleplerini eleştiren Gazete, eleştirel haber mitlerini kamusal güç oluşturmak adına yayınlamıştır.

Haber metinlerinin önermeler ve kavramları açısından subjektif görüşlerin haberlere taşınması noktasında net tavır sergileyen bir diğer gazete olan Milliyet, çalışmada imâ yoluyla ve doğrusal söylemlerle etken bir tavır sergilemiştir. Medyanın temel parametrelerinden olan kamuoyu oluşturma ve karar vericileri etki altında bulundurma kanaatleri çalışma içerisinde değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Medya kullanıcılarına sunulan haberlerin, kamusal yönlendirme ve kamuoyunu etki altına alma gücü doğrultusunda muhalif bir yaklaşım oluşturma ideolojisi, 1 Mart 2003 tezkeresinin onaylanmamasında etken ve edilgen olmak üzere bir kuvvetoluşturduğu tez içerisinde açıklanmaya çalışılmış ve bu sav tez sonucunda doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akner, Nurdan: Uluslararası Medya Emperyalizmi, İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2008
- Aksu, Murat: Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi: 2.Körfez Krizi Örneği Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2004.
- Al-Nawaway,
M.and Iskandar, A: Al Jazeera, Cambridge: Westwiew Press, 2002.
- Althusser, Louis: İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Alp, Hakan: Küreselleşme Sürecinde Medyadaki Dezenformasyon ve Irak İşgali Örneği, Kadir Has Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Armanoğlu, Fahir: 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, İstanbul: İşbirliği Yayınları, 2015.
- Armanoğlu, Fahir: Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri, Ankara: TTK, 1991. Arı, Tayyar: Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Marmara Kitap Merkezi, 2013.
- Arı, Tayyar: Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, işbirliği Bursa: Mkm Yayıncılık, 2011.
- Arı, Tayyar: Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: Mkm Yayıncılık, 2013.
- Arı, Tayyar: Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Aydemir, Emrah: Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya, İstanbul: Kalkedon, 2016.

- Aydınlı, Ersel;
Kurubaş, Erol;
Özdemir, Haluk: Yöntem, Kuram, Komplo Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları, Ankara: Asil Yayınları, 2009.
- Ayhan, Bünyamin: İttihat ve Terakki'nin İslam Dünyasına Yönelik Genel Dış Politası, Türk Dış Politikası Dönemi 1, ed. Mustafa Bıyıklı, İstanbul: Gökkuşbu, 2008.
- Bal, İdris: ABD Politikaları Ve Türkiye, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2008.
- Bal, İdris: Ortadoğu'da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK'nın Katkısı, Ankara: Agam Yayınları, 2006.
- Bekci, Eda: Medya, Dış Politika İlişkisi Ve Kamuoyu İlişkisi Üzerine Bir Vaka Çalışması: Türkiye-İsrail Örneği, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Berzah, Meral Çakır: Medyanın Ördüğü Berlin Duvarı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2006.
- Bostancıoğlu, Burcu: Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- Brzezinski, Zbigniew: Büyük Satranç Tahtası, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016.
Brown, Chris; Ainley, Kristen: Uluslararası İlişkileri Anlamak, İstanbul: Yayınodası Yayınları, 2006.
- Campaigna, Joel: Arap Televizyonundan Karışık Sinyaller, ForeignPolicy, Sayı, 17- 18, Eylül-Ekim/Kasım -Aralık, 2001.

- Chomsky, Noam: Dünyayı Kim Yönetiyor, İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2016. Chomsky, Noam: Müdahaleler, İstanbul: Bgst Yayınları, 2008.
- Çınar, Bulut;
Kesici, Abdulkayyum: ABD'nin Hazar Enerji Politikası Ve Türkiye, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:33, 2005.
- Daader, Ivo H.;
Lindsay, James M: "Bush's Foreign Policy Revolution", Fred I.Greenstein (der.), The George W.Bush Presidency: An Early Assessment, Baltimore and Landon: The Johns University Press, 2003.
- Bölükbaşı, Deniz: 1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası, İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- Denk, Erdem: Türk Basınında Dış Politika, Ankara: Akademik Orta Doğu Yayınları, 2009.
- Derek, Jinks: State Responsibility for Sponsorship of Terrorist and Insurgent Groups, State Responsibility for the Acts of Private Armed Groups, Chicago, Chicago Journal of International Law, 2003.
- Ereker, Fulya: Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.
- Ergeç, Nüket Elpez: Amerika'nın Irak'a Müdahalesine İlişkin Televizyon Haberlerinin İçerik Analizi Yöntemi İle İncelenmesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2005.

- Erhan, Çağrı: Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, Ankara: İmge Kitabevi, 2001.
- Erhan, Çağrı: Beyaz Savaş, Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.
- Filkins, Dexter;
Schmitt, Eric: Turkey Demand 32 Dolarlar Bilion U.S. Aid Package If It is to Take Part in A War on Iraq, The New York Times
- Freedman, Lawrence: Strateji, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015. Fukuyama, Francis: Ulus İnşası, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008.
- Gelvin, James L.: Modern Ortadoğu Tarihi (1453-2015), İstanbul: Timaş, 2015.
- Girgin, Kemal: Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Goldstein, Jashuas;
S.Pevhouse; Jon C: Uluslararası İlişkiler, Ankara: BB101 Yayınları, 2015.
- Gökçay, Kemal: Statükoculuk'tan Çok Yönlü Dış Politikaya: Komşularla Sıfır Sorun Değerlendirmesi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Gözen, Ramazan: Dış Politika nedir? 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Ed.İdris Bal, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Gustavsso, Jakob: The Politics Foreign Policy Change, Sweden: Lund University Presss, 1998.
- Güller, Mehmet Ali: Amerikan Koridoru, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015. Günaydın, Hakan: Media and Foreign in Turkey, The Tezkere Crisis of 2003, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Siyaset Bilimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Gündoğan, Ünal: Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya, Ankara: 2016, SRT Yayınları.
- Gürün, Kamuran: Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası, Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın- Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983, s.7.Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası, Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın- Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983.
- Hacısalihoglu,
İlhan Yaşar: *Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekân, Güç ve Çatışma*, İstanbul: Türk Coğrafya Dergisi, S: 47, 2006.
- Hale, William: Türk Dış Politikası, 1774-2000, İstanbul: 2003 Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.
- Heper, Metin;
Sayarı, Sabri;
G.Martin, Lenore: "Dünden Bugüne Türkiye," Tarih, Politika, Toplum, Kültür", Dış Politika, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Hill, Christopher: The Changing Politics of Foreign Policy, New York: Palgrave MacMilan, 2008.
- Hudson, V. M.: Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations:2005.
- Hunginton, Samuel P: Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, İstanbul: Okuyan Us, 2013.
- J.Lynch Timothy;
S.Singh, Robert Robert: After Bush The Case for Continuity in Amerikan Foreign Policy, New York: Cambridge University Press, 2008.

- Karpat, Kemal H: Türk Dış Politikası Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012. Keohane, Robert O., After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy, New Jersey: Princeton University Pres, 1984.
- Kepsutlu, Benan: Amerika'nın Ortadoğu Politikası, İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2016. Kissenger, Henry: Dünya Düzeni, İstanbul: Boyner Yayınları, 2016.
- Kissenger, Henry: Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, Çev. Tayfun Evyapan, Ankara: Metupress, 2002.
- Koç, Şanlı Bahadır: Çirkin Amerikalı İle Güven Bunalımı: Süleymaniye Krizi ve Türkiye Amerika İlişkileri, Stratejik Analiz, 2003.
- Kumkale, Tahir Tamer: Asimetrik Savaş, İstanbul: Eti Yayıncılık, 2009.
- Lawrance, David G: The Politics of Diversity, Sixth Edition, California: BelmontWardsworth Publishing, 2009.
- Meyer, Thomas: Medya Demokrasisi, İstanbul: Kültür Yayınları, 2004.
- Meyer, Karl E.; Brysac, Shareen Blair: Orta Doğu Tarihi, Kral Yaratanlar, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016.
- Ocak, Veysel: Davutoğlu Siyaset ve İlkelerinin Eleştirisi, http://dusuncemektebi.com/davutoglu-siyaset-ve-ilkelerinin-elestirisi-1_m16317.html, 2013.
- Okur, Mehmet Akif: Hegemonya ve İmparatorluk Tartışmaları Bağlamında Irak Savaşı'nın Politikası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara: 2008.

- Oran, Baskın: Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2000.
- Önal, Buket: Türk-Amerikan İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Nereye?, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 9.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 2007.
- Özdağ, Ümit;
Demirağ, Yelda: Stratejik Derinlikte Savrulan Türk Dış Politikası, Ankara: Kripto Yayınları, 2016.
- Özdağ, Ümit;
Demirağ, Yelda;
Turan, İlber: Türk Dış Politikası, Ankara: Kripto Yayıncılık, 2016.
- Özer, Ahmet: 11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme, İstanbul: Elips Yayıncılık, 2014.
- Özlem, Kader: Atatürk ve Dış Politika, <http://www.batitrakya.org/yazar/kader-ozlem/aturk-ve-dis-politika.html>, 2010.
- Pınar, Latif: 1 Mart Tezkeresi Ve Türk Amerikan İlişkileri, Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Putnam, Robert D.: Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games, International Organization, 1998.
- Poe, Marshall: İletişim Tarihi: Konuşmanın Evriminden İnternete Medya ve Toplum, İstanbul: Isık Yayınları, 2015.
- Roberts, Paul Craig: Yeni Muhafazakâr Tehdit, Doğu Avrupa'dan Ortadoğu'ya Washington'ın Üstünlük Savaşı, (çev). Zeynep Anlı, Say Yayıncılık, 2016.
- Robinson, Piers,: Medya ve Kamuoyunun Rolü, Dış Politika, (der.) Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne, Foreign Policy: Theories, Actors and Cases, Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Robinson, Piers: The Policy Media Interaction Model- Measuring Media Power During Humanitarian Journal of Peace Research, London: University of Liverpool, 2000.
- Rubin, Barry;
Kirişçi, Kemal: Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Sander, Oral: Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.

- Sandıklı, Atilla;
Dağcı, Kenan: Büyük Ortadoğu Projesi; Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, İstanbul: Tasam Yayınları, 2006
Stone, Oliver; Kuznick, Peter: ABD'nin Gizli Tarihi, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015.
- Synder, R.C.: Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics, New York: Free Press, 1962.
- Şahin, Abdullah: Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye, İstanbul: Truva Yayınları, 2010.
- Şahin, Mehmet: Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim, Ed. İdris Demir, Türkiye'nin Dış Politikası, Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları, Bursa: Dora Basım Yayın, 2014.
- Şahin, Mehmet;
Şen, Osman: Uluslararası İlişkiler Teorileri, Ankara: Kripto Yayınları, 2014.
- Şahin, Mehmet;
Taştekin, Mesut: 2. Körfez Savaşı, Ankara: Platin Yayınları, 2006.
- Smith, Steve;
Hadfield Amelia,
Dunna Tim: Dış Politika, Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar, çev. Nasuh Uslu, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Eylül 2016.
- Tansi, Deniz;
Erkan, Hakan Sezgin: Türk Dış Politikası'nda Güncel Eğilimler (2000- 2014), İstanbul: Kanes Yayınları, 2015.
- Tarhan, Abdullah: Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler ve 21. Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2013.
- Tarhan, Nevzat: Asimetrik Savaş, Politik Psikoloji, İstanbul: Timaş, 2004.
- Taşdemir, Fatma: Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara: Usak Yayınları, 2016.
- Taylor, Scott: Şeytan Ekseninde Döngü: Amerika'nın Irak'a Karşı Savaşı, Çatı Yayınları, 2004.
- Tılıç, Doğan: Medya, Savaş ve Demokrasi, Karizma Sayı:9, 2002.

- Turan, Kürşad: Tersine Dönmüş İki Seviyeli Bir Oyun, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Bölümü, www.orsam.com.tr,2012.
- Wilson, Ann Conner: Putnam's Two- Level Game: Case Studies of Serbian and Russian Reactions to the Kosovar and Chechen Independence Movements, ABD: The Ohio State University, Graduate Program Slavica and East European Studies, 2010.
- Voss, James F.;
Dorsey, Ellen: Perception and International Relations, Eric Singer and Valerie Hodson (der.) Political Psychology and Foreign Policy (Boulder: WESTVIEW Press, 1992).
- Yetkin, Murat: Tezkere, Irak Krizinin Gerçek Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- Yılmaz, Aytekin: Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler, Ankara: Kadim Yayınları, 2013.

Gazete Arşivleri

BBC News
Cumhuriyet Gazetesi
Milliyet Gazetesi
Sabah Gazetesi
Türkiye Gazetesi